Ilustraţia copertei: *Sabin Bălaşa* ion barbu versuri şi proză
EDIŢIE ÎNGRIJITĂ, PREFAŢA ŞI TABEL CRONOLOGIC DE DINU PILLAT.
EDIŢIA A III-A „B.P.T."
BIBLIOTECA PENTRU TOŢI 1984 EDITURA MINERVA BUCUREŞTI

PREFAŢA

Întors în Bucureşti, la sfârşitul războiului, în vara lui 1918, deşi are în lada de plutonier desconcentrat manuscrisul a două lucrări matematice, care urmează să solicite interesul profesorului G. Ţiţeica, tânărul Dan Barbilian, încă student la Facultatea de ştiinţe, este preocupat mai mult de a se afirma ca poet. Îşi încearcă mai întâi norocul la *Literatorul*, unde Alexandru Macedonski nu întârzie a-i publica prima poezie, *Fiinţa* (28 septembrie 1918). După aproape un an, îl vedem că se duce cu tot ceea ce scrisese la E, Lovinescu, căruia i se recomandă sub numele Popescu. Scena se găseşte consemnată de criticul de la *Zburătorul* în *Memoriile* sale. „Uşa biroului meu s-a deschis, pentru a face loc unui tânăr subţiratic, tip oriental, smolit, cu ochii vegetali de plante acvatice, cu pasul precipitat şi decis. Se numea «Popescu», era poet şi-mi întinse un caiet cu aparenţe sumare, pe a cărui primă pagină se citea Copacul. Abia începui să descifrez câteva versuri, când, nervos, luându-şi scaunul de la locul său, tânărul şi-l implântă cu energie lângă fotoliul meu… Vorbea cu glas profund, cavernos, cu gesticulaţii şi izbucniri, fără să pot distinge amestecul de sinceritate, de poză, de retorică studiată sau de simplă improvizaţie" * Sub pseudonimul Ion Barbu, tânărul Dan Barbilian îşi face debutul literar în paginile *Zburătorului*.

1 E. Lovinescu: *Ion Barou*, în Memorii, vol. II, Craiova, 1931, p. 118.

prezentat călduros de E. Lovinescu. Aici, ca şi apoi în *Umanitatea*, *Cuvântul liber* şi România Nouă, îi apar, între 1919 şi 1921, un număr de poezii pe care mai târziu nu are să le considere demne de a figura în cuprinsul unicului său volum.

Ion Barbu face primul pas în poezie cu un vers solemn, lapidar cu majestate, de o duritate virilă. Cu toată forma închisa a strofelor, supunându-se adesea până şi măsurilor restrictive impuse de structura sonetului, frazarea lirică are o amplitudine retorică izbitoare, care nu poate să fie însă acuzată că este factice, datorită faptului că sentenţiozitatea expresivă a verbului susţine totdeauna reprezentările poetului cu o pregnanţă rară. Sfârşind prin a judeca lucrurile în perspectiva evoluţiei ulterioare a concepţiei sale poetice, Ion Barbu ajunge să îşi blameze versurile debutului, găsind că „prin partea negativă" ar fi îndreptăţită „arunicarea lor la cariera părăsită a Parnasului", de care crede că se leagă prin „imaginea placată, distribuţia naiv simetrică a materialelor, insolubilitatea în aer" 2.

Ceea ce caracterizează lirismul de tinereţe al poetului, până la plecarea în Germania pentru doctorat, este aderenţa sa vi – brantă la energetismul teluric. Hiperbolic, în accente exaltate de toată grandoarea, Ion Barbu începe prin a cânta materia în ebuliţie, tensiunea dinamică din univers. Eul poetului, adică subiectul, se întâmplă nu o dată să se identifice cu obiectul versurilor, aşa că în această etapă a liricii sale putem să vorbim despre o tendinţă, de exprimare în simboluri. Lava caută în clocotul ei înfrăţirea cu „sferele senine" senine j

„De-atunci, spre o altă lume fluida-ţi formă cu slava-ntrevăzută un dor fără de saţiu Ar vrea să te-napreune… şi ca s-o poţi cuprinde, Tentacule lichide îţi adânceşti în spaţiu". Copacul, la rândul său, stă cu toate puterile încordate, gata să absoarbă ceruli

2 p. Aderca: *De vorbă cu* 15 octombrie 1927.

Ion Barbu, în *Viaţa literară*, dia

„Hipnotizat de-adânca şi limpedea lumină A bolţilor destinse deasupra lui, ar vrea să sfărâme zenitul, şi-nnebunit să bea Prin mii de crengi crispate, licoarea opalină". Văzuţi ca „spasmul încremenit" al unui elan de „semeţire" a firii, drept urmare a împietririi lor pe veci în regimul de gheaţă al altitudinii, munţii îşi încredinţează „dorul nebiruit" *de* mişcare „şuvoiului apei neîncăpătoare":

„— Şerpuitoare formă veşnic vie – Prin necuprinsa zărilor câmpie Se-ndreaptă către mări odihnitoare…" Banchizele oferă

spectacolul unui act genetic de proporţii tabuloase:

„Din aspra contopire a gerului polar cu verzi şi stătătoare pustietăţi lichide, Sinteze transparente, de străluciri avide Zbucnesc din somnorosul noian originar". Când renunţă la modul comunicării impersonale, ca în versurile antologice din *Panteism*, Ion Barbu îşi manifestă frenezia eului liric cu o impetuozitate maximă. îl vedem ajungând la un cult aproape orgiac al teluricului, pentru el matca atotcuprinzătoare a „Vitalei Histerii". Proslăvirea marilor forţe germinative din adânc atinge apogeul, odată cu hotărârea proclamată de poet, pradă parcă unei stări de delir al instinctelor, de a se reintegra vieţii elementare:

„Vom merge spre fierbintea, frenetica viaţă, Spre sânul ei puternic, cioplit în dur bazalt, Uitat să fie visul şi zborul lui înalt, Uitată plăsmuirea cu aripe de ceaţă!

1 F. Aderca: De *vorbă cu Ion Barbu*, în *Viaţa* literară din! 5 octombrie 1927.

m n

Vom coborî spre calda, impudica Cybelă, Pe care flori de fildeş ori umed putregai îşi înfrăţesc de-a valma teluricul lor trai, şi-i vom cuprinde coapsa fecundă de femelă.

Smulgându-ne din cercul puterilor latente, Vieţii universale, adânci, ne vom reda; Iar nervii noştri, hidră cu mii de guri, vor bea Interioara-i mare de flăcări violente.

Şi peste tot, în trupuri, în roci fierbinţi – orgie „De ritmuri vii, de lavă, de freamăt infinit, Cutremurând vertebre de silex ori granit, Va hohoti, imensă, Vitala Histerie…"

Nu din întâmplare, Ion Barbu înţelege să închine o odă unui viril gânditor vitalist ca Nietzsche, acel „războinic dur" al spiritului care – „adâncind cu groază abisul numenal" – are resortul energetic de a înfrunta mai departe viaţa, cu strigătul „încă!", deşi percepe cum aceasta „se-ntoarce somnoroasă, în ciclul ei steril". În versuri ca acelea din *Cucerire*, poetul se face apoi autorul unui marş pentru aleşii sortiţi avântării „în largul destinelor supreme", marş în care se găseşte ceva din marţialitatea orgolioasă a conştiinţei supraomului nietzscheean:

„De-a lungul nepăsării acestei reci naturi, Spre nevăzutul unde

arpegii de fanfare Desfac în foi sonore o limpede chemare Vom merge în armură de fier, încinşi şi duri".

Atunci, când Ion Barbu îşi îndreaptă atenţia lirică asupra Greciei antice, nu merge la spectaculosul decorativ, cum o fac clasicii parnasianismului. După propria sa mărturisire, el este cu totul străin de concepţia „academică", pe care o aveau despre Grecia un Leconte de Lisle sau un José Maria de Heredia, concepţie derivată din aceea „emisă de singuratecul şi ciudatul Louis Menard, profesor de greacă". Poetul nostru descoperă Grecia

VIII

antică prin Nietzsche şi aderă la imaginea dionisiacă a acestuia despre ea: „Elanul cutreierând dinamic fiinţa şi ridicând extatic un cer platonician" Cu o euforie dusă la paroxism, care pune elocvent în valoare tonusul vital al lui Ion Barbu din epoca debuturilor sale poetice, are să fie cântat cultul sălbatic al lui Dionisos, zeul beţiei şi al fecundităţii, apoteozându-se dezlănţuirile orgiace:

„Dar, ascultaţi cum creşte ascuns sub orizon Tumultul surd de glasuri mereu mai tunătoare, Se clatină în tremur al înălţimii tron; Şi iat-o înspumată, sălbatica splendoare. Oh! nesfârşită hoardă şi hohotul sonor! Un viu puhoi coboară colinele Heladei, Un clocot peste care strident, străbătător, Vibrează-nfricoşata chemare a Menadei.

«El, El aprinsa torţă al cărei scrum sunteţi, în vinul desfătării, aleargă să vă scalde, în vinul viu şi tafe al noii sale vieţi… Mulţimi prinse-n viitoarea efluviilor calde O, voi înfiorate noroade, la pământ 1 Zdrobiţi centura fiinţei, topiţi-vă cu glia; Şi peste lutul umed şi trupul vostru frânt, Enorm şi furtunatec să freamăte Orgia!»", în viziunea patetică a Greciei antice, pe care o aduce poezia ce început a lui Ion Barbu, nu intră numai reprezentări implicând exaltarea dionisiacă. îl mai găsim pe poet ipostaziat cu o înfiorare gravă ca pelerin la ceremonialul magic al misterelor de la Eleusis, ţinând să se iniţieze în „povestea fără nume a Nunţii Subterane" (*Pentru Marile Eleusinii*), după cum altcândva îl întâlnim substituit lui Pytagora, urmărind să surprindă esenţa universului în „Număr", dincolo de „multipla aparenţă şi vecinica schimbare" (*Pytagora*.) Puţine câte sunt, reminiscenţele «ni-l F. Aderca. De *vorbă cu* Ion *Barbu*, în *Viaţa literară*,

din 15 octombrie 1927.

Ix tologice nu duc în cazul lui Ion Barbu la o poezie de muzeu, rai constituie o recuzită mai mult sau mai puţin convenţională, ca în inspiraţia majorităţii liricilor moderni fascinaţi de mirajul antichităţii. În ciuda tuturor premiselor, un sonet ca Ultimul centaur bunăoară, care se numără printre ultimele bucăţi de tinereţe publicate înaintea plecării în Germania, ajunge să nu aibă nimic de tablou parnasian, fiind.de un impresionism sibilinic în preţiozitatea insolită a imaginilor, care trebuie spus că anunţă în germene condensarea acelui stil, cu care autorul urmează mai târziu să sfârşească prin a se exprima într-o experienţă poetică liHiită i.

„În ziua lui din urmă zori, din loc în loc, Năuc… Dar mai spre seară desfăşură deodată Pe asfinţitul verde, cu lespedea mâncată, Regescul vas, de gânduri crescut în dobitoc.

Tăriile topiră nepotrivitul bloc…

Târziu, spre geruri albe, o carne înnorată

Porni, în mele de abur, pe când, dezgrădinată.

Se lămurea din noapte o inimă de foc…

Statornic gâde, Umbra, mâner masiv şi dâre, Căzu peste jeratec cu grelele satâre, şi luminosul bulgăr îl despică, felii.

Pământul aţipeşte. Răzleţ, niciun centaur, Dar de nestinsul ropot al clarei herghelii în zăcăminte sună filoanele-i de aur".

Indicaţii, cu privire la ideaţia literară a poetului la epoca de atunci, ne oferă articolul său Rânduri *despre poezia engleză*, unde „poezia insulară", abstrasă „înv contemplaţia cosmică sau reveria transcendentă", este caracterizată ca „restrângând din variaţia timpului uman doar acea limfatică permanenţă, botezată po nedrept spiritualitate", în opoziţie cu „poezia noastră, a continentalilor", despre care ni se spune că este de înţeles „ca O!

X

I mare senzualitate". Pentru moment, în ciuda a ceea, ce are să gândească mai târziu în materie de poezie, Ion Barbu tinde a opta pentru „echivalentul vorbit al unui Rubens, cu toată eroica proslăvire a singurei corectitudini acordată nouă în această vale: dărnicia luminoasă a simţurilor" *K*

Din a doua jumătate a lui 1921 până în prima jumătate a lui 1925, Ion Barbu publică mai întâi în *Viaţa românească* şi apoi la*Contemp oranul* lui Ion Vinea câteva poeme mai extinse, de factură narativă, cu care îl vedem că îşi schimbă maniera, până a căpăta o nouă identitate poetică.

Începutul neaşteptatei evoluţii se găseşte în *După* melci, editat şi în volum, în absenţa poetului din ţară, de Crăciun în 1921, sub forma prost înţeleasă a unei cărţi pentru copii, cu nişte ilustraţii convenţionale ale neinspiratului pictor M. Teişanu. Sublimând o amintire din copilărie, de pe când autorul hoinărea prin pădurile din preajma Stâlpenilor cu progeniturile fierarului ţigan de acolo, poemul este conceput în spiritul unei familiarităţi elementare. Toată mica întâmplare, care îl confruntă pe copil cu fenomenalitatea misterioasă a naturii, apare admirabil potenţată liric, într-o viziune animistă a lucrurilor, ţinând de latura magică a reprezentărilor legate de vârstă. Amăgit de atmosfera de primăvară a unei zile de Păresimi, copilul se duce la pădure, unde dă de un melc, pe care îl descântă să iasă din cochilia la lumina soarelui. Surprins însă de o viforniţă dezlănţuită din senin, trebuie să se întoarcă acasă, petrecând apoi noaptea îngrozit de urgia de afară, mereu cu gândul la soarta melcului dezghiocat prea curând. A doua zi, pe o vreme din nou frumoasă, fuge în pădure să vadă ce s-a întâmplat cu melcul. îl găseşte îngheţat şi descântecul copilului se preface acum într-un bocet, de o mare candoare, care vine să adâncească farmecul poemului într-un sens inedit:

1 *Ion Barbu*: *Rânduri despre poezia engleză*, în *România nouă*, din 19 iunie 1921.

XI

„— Melc, melc, ce-ai făcut.

Din somn cum te-ai desfăcut?

Ai crezut în vorba mea

Prefăcută… Ea glumea!

Ai crezut că plouă soare, l-a dat iarba pe răzoare, Că alunul e un cântec… Astea-s vorbe şi descântec! Trebuia să dormi ca ieri, Surd la cânt şi îmbieri, Să tragi alt oblon de var între trup şi ce-i afar'… Vezi?

Ieşişi la un descântec: Iarna ţi-a muşcat din pântec… Ai pornit

spre lunci şi crâng, Dar pornişi cu cornul stâng, Melc nătâng, Melc nătâng!”

Ion Barbu, care nu s-a rezumat niciodată să fie un simplu poet descriptiv, nu se dezminte nici cu *După melci*, deşi aici îl surprindem că se pierde mai mult decât oriunde în amănunta exterioare. Un substrat simbolic, de dramă a cunoaşterii, se lasă în orice caz presupus din versurile de descântare şi apoi de bocire a melcului.

Alături de *După melci*, cu care se aseamănă întrucâtva, prin ingenuitatea modului de a stiliza anecdoticul parcă în joacă, pornind tot de la un impresionism naturist, trebuie menţionat poemul *in memoriam*. Evocarea „răpusului câine Fox” este făcută de autor cu un umor înduioşat, în atmosfera unei dimineţi de primăvară, a cărei prospeţime îşi găseşte transpunerea în nişte versuri de o sugestivitate pură, care scapă analizei, prin inefabilul] unei eufonii căutate cu un rafinament suprem!

XII

„Pomi golaşi şi zori de roşuri! (E aprilie, nu mai) Forfotă de fulgi pe coşuri, în cuib fraged: Cir-li-lai.

— Fox al meu, îţ. i place, hai?

Cir-li-lai, cir-li-lai.

Precum stropi de apă rece i

În copaie când te lai;

Vir-o-con-go-eo-lig.

Oase-nchise afară-n frig

Lir-liu-gean, lir-liu-gean.

Ca trei pietre date dura

Pe dulci lespezi de mărgean”.

Din poemele fabulative cu elemente de figuraţie din natură, capodopera rămâne însă Riga *Crypto* şi *lapona Enigel*, balada închipuită de Ion Barbu ca zisă de un menestrel, „la spartul nunţii, în cămară”. Asistăm de astă dată la o dramă lirică, a cărei desfăşurare are loc în lumea vegetală a climatului boreal, implicând erosul în forma unei conjuncturi extraordinar plasticizate. Povestea nefericitului Crypto, „regele-ciupearcă”, este cântată cu o gingăşie plină de gravitate. Pradă dragostei pentru mica laponă Enigel, oprită într-un

popas de noapte în poiana sa de muşchi, în drumul cu renii spre păşunile de mai la sud, Crypto o îmbie să rămână acolo, „în somn fraged şi răcoare", departe de soarele de care el se simte despărţit, prin „visuri sute, de măcel". Semnificativele versuri ale răspunsului, cu care Enigel îi respinge rugămintea, pentru că aspiră cu întreaga ei natură la solavitate, ne dau o imagine a nordului, hibernând cu cultul soarelui în suflet, de o putere expresivă adânc memorabilă:

„— Rigă Crypto, rigă Crypto, la o lamă de blestem Vorba-n inimă-ai înfipt-o? Eu de umbră mult mă tem.

XIII

l:

Că dacă-n iarnă sunt făcută, şi ursul alb mi-e vărul drept, Din umbra deasă, desfăcută, Mă-nchin la soarele-nţelept.

La lămpi de gheaţă, supt zăpezi, Tot polul meu un vis visează. Greu taler scump cu margini verzi, De aur, visu-i cercetează.

Mă-nchin la soarele-nţelept, „Că sufletu-i fântână-n piept.

Şi roata albă mi-e stăpână, Ce zace-n sufletul-fântână.

La soare, roata se măreşte; La umbră, numai carnea creşte şi somn e carnea, se dezumflă, Dar vânt şi umbră iar o umflă…"

Zorile vin să pună un capăt tragic dialogului liric, prin aceea că soarele, surprinzând pe „nebunul rigă Crypto" ieşit din umbra pădurii de dragul laponei, îl face să plesnească sub botezul focului, într-o mustire de otravă. În poem, găsim simbolizată drama fatidică a incompatibilităţii de esenţă între protagoniştii dragostei, Se reia într-un fel tema din *Luceafărul* lui Eminescu, cu o inversare a rolurilor.

Cu *Domnişoara Hus*, lirismul lui Ion Barbu, din perioada structurii sale pe o schemă epică, trece la altceva, revelând o faţă insolită. Într-o succesiune de momente halucinante, ni se evocă pregnant strania figură de nebună a unei curtezane ajunse în declinul vârstei la decrepitudine şi mizerie, după ce cândva sub fanarioţi sucise multe capete, „danţând acană, cu muscalii şi cu turcii". În abordarea cazului dramatic din *Domnişoara Hus*, autorul nu rămâne la suprafaţa pitorescului anecdotic, ci merge mult mai departe, bătând în fantastic, 1 ceea ce face ca poemul său să capete ceva ameţitor… Deznădejdea bietei nebune, cară apare refractată în grotesc, la limita cu tragicul,

este pusă de poet într-o relaţie de mare efect cu factorul cosmic. Înainte de scena capitală din final, atât de bogată în implicaţii misterioase, scenă în care eroina poemului descântă stelele cu mosorul, practicând un întreg ritual magic de natură folclorică, pentru aducerea ibovnicului ei pe băţ de pe tărâmul celălalt, ni se deschide o perspectivă fulgurantă asupra infinitului sideral, de o grandoare în imagini care ne dă poate pentru prima oară măsura geniului poetic al lui Ion Barbu:

„Hăt la cel
Vânăt cer împăcat la sori de gert
Unde visul lumiininge.
Unde sparge şi se stinge.
Sub târzii vegheri de smalţ.
Orice salt îndrăznit:
Falsa minge
Ori sec fulger
De hanger
Repezit t
Prin Târziu şi înalt
În plictisul şi căscatul lung al râpelor de smalf Hai în zbor de şoarec sur.
La ăl ciur
Des şi rar.
Clătinat în râul nopţii
De Ţiganul Aurar.
Ciuruitul prapur sur
Ce-n azur străvechi întinge îngălatul de azur:
Rupta lumilor meninge 1”.
XV.
— XIV

Intervertind puţin cronologia, am lăsat la urmă poemele aşa-zisului ciclu balcanic, pentru a încheia prezentarea lui Ion Barbu în ipostaza de poet narativ, cu contribuţia considerată pe drept cuvânt ca cea mai interesantă sub raportul originalităţii. Într-un spirit funambulesc extrem de personal, autorul configurează în Isaruk şi

Nastratin Hogea la Isarlîk un univers mitic, cu elemente de orient turcesc, sub tutela lui Anton Pann. Lirismul vizionar al poetului face ca lucrurile, cu tot specificul culorii locale a amănuntelor, să apară într-o perspectivă atemporală, să existe totodată numai în funcţie de semnificaţia morală incitrată de elet Uimitoare, în toată această poezie de ficţiune balcanică, este transcenderea lirică a materialului anecdotic, ca şi însăşi otganicitatea procesului de sublimare a pitorescului. Complăcându-se cu un umor sublim, cum îl face să atingă o stare de jubilare extatică, în „slava stătătoare" a pestriţului Isarlîk, himerica cetate levantină „beată într-un singur vin, hazul Hogei Nastratin", Ion Barbu cântă în poemul *Isarlîk*, cu o nostalgie plină de savoare, acest loc de elecţiune a spiritului său:

„La vreo Dunăre turcească, Pe şes veşted, cu tutun, La mijloc de Rău şi Bun Pân' la cer frângându-şi treapta, Trebuie să înflorească: Alba, Dreapta Isarlîk 1

Ruptă din coastă de soare S Cu glas galeş de unsoare, Ce te-ajunge-aşa de lin, Când un sfânt de muezin Fâlfâie, înalt, o rugă Pe fuişor, la ziua-n fugă…

mea, balcan-penitu»!»

vitatea un fund

Corăbier şi ce * ***? *ceşti*™ Primeşte-aceste daruri *ţ* mă. nevu".

La nava ta se cade pe d Nastratin.

caicul lui Hogea ape

XVII

XVI

Dar ne mâhneşti c-o fată prea tristă; hai, curând! Nu sta pe punte, coabe cu pântecul flămând! Noi ţi-am adus năutul dorit, şi sumedenii De roşcove uscate, şi tăvi de mirodenii.

— Coboară, Iscusite bărbat, şi ia din plin

— Ulceagut glas al paşii muri prin seară Un Cum niciun stâlp ori sfoară nu tremura pe punte, în gândurile toate, soseau ninsori mărunte şi unsuroase linişti se tescuiau sub cer.

Şi desluşit, ca plinsul unui tăiş de fier în împletiri «te sârsnă intrat, să le deşire, O frângere le gheţuri, prin creştete, prin şire, Prin toată roata gloatei ciulite, răscoli.

fie lângă pic, smalţ negru, pe barba lui slet Un sânge scurt, cu două mustăţi adăugite.

Vii, *veciniei*, dia gingia prăselelor cumplite, Albiră dinţii-n pulpă intraţi ca un inel.

Sfânt trup şi hrană sieşi, *Hagi rupea din el*".

Nedeosebindu-se prea mult ca spirit de acel al bucăţilor care apar la culegerea în volum grupate în ciclul *Isarlik*, poemele ludice ale lui Ion Barbu, *Cântec de ruşine* şi *Răsturnica*, abandonate de autor în paginile *Contemporanului*, nu sunt de trecut cu vederea. În ele, cu o nedezminţită virtuozitate expresivă, poetul îşi lasă pentru Ultima oară lirismul pradă vervei narative, acum şi cu un pigment de licenţiozitate, justificându-se că o face numai „pentru plăcerea prietenilor". În atât de balcanicul *Cântec de ruşine*, cu „ţiganul turcit", care jeleşte la drumul mare pe bătrâna „pezevenghe" nărăvită în rele, căreia idele i-a retezat capul „la Zornur, pe Ikdar Enghe", ca şi apoi în *Răsturnica*, prohodul închipuit. pentru înmormântarea unei prostituate de bordel, îl vedem pe autor că dă grotescului nişte virtualităţi ha-L.

lucinante, făcând astfel ca aceste piese de drvertisaiem să capet «o greutate neaşteptată".

În opera de baladist fantasc, mai ales de la *Domnişoara* Hus la

fondul temperamental al lui Ion Barbu, cu tot ceea ce este tulbure şi inextricabil ciudat în ei, se denunţă ca nicăieri în altă parte. Aici, autenticitatea poetului atinge limita singularităţii sale. Autorul nu mai poate să fie definit de astă dată în funcţie de vreun punct de reper bine cunoscut, ca în anii debutului pseuâopaxnasian, când lăsa impresia unui Leconte de Lisle trecut prin Nietzsche, nici cum are bă se întâmple la sfârşit, când ajunge să figureze ca poet ersnetic, în aceeaşi constelaţie a „lirismului absolut", alături de Ma llarme. Conştient de ineditul viziunii, cu care iese din tiparele ti adiţionale, Ion Barbu înţelege să constate într-un rând că ceea ce „salvează" poezia sa, din epoca unor bucăţi ca Domnişoara Hus, Nastrotin *Hogea la Isarlîk*, *Cântec de rutine*, de „literatura de pitoresc şi de pastişul folkloric", sunt „sondajele" întreprinse „în structura nevăzută a existenţei".

Înainte de a găsi în forma unui stil ermetic modul propriu – de comunicare a „frumosului necontingent", Ion Barbu se ridică \ mai

întâi la treapta iniţiatică a unei poezii de cunoaştere. Cu o subtilitate, care corespunde spiritului unui „eleniro de decadenţă", îl vedem tinzând la abstractizare şi sinabo), în nişte poeme de o mare îndrăzneală conceptuală, ca *Oul dogmatic*, Ritmuri pentru *minţile necesare*, *Falduri* şi *Vvedenrode*, toate publicate pentru prima oară între 1925 şi 1926 şi grupate apoi la cuiegerea în volum în ciclul *Vvedenrode*. În procesul de meifrare a lirismului la Ion Barbu, surprindem acum momentul de tranziţie, în care elementele descriptive şi narative, cu toată alchimia ele care au parte cu prilejul decantării într-o expresie esoterică, fac ca poezia să nu fie încă aridăânielegerii, cu excepţia cazului reprezentat de o bucată ca *Vvedenrode*.

1 F. Aderca: De *vorbă cu* Ion Barbu, în *Viaţa* literaro, din 15 octombrie 1927.

XIX

XVIII

În *Oul dogmatic*, autorul meditează în metafore revelatoarei asupra semnificaţiei simbolice a oului cu plod. Poemul, în aparentă didactic, atinge o adâncime de nebănuit, fiind totodată de o suavitate rară. Pentru poet, oul cu plod, „palat de nuntă şi cavou", vine să facă sensibil misterul stării de increat. Într-a formulare lirică magistral condensată plastic, ne este semnalata la un moment dat, în cuprinsul poemului, virtualitatea fatidică morţii, existând inclusă în însuşi principiul vieţii, din bănuţi; oului, de unde urmează a se desprinde fiinţa.

„Şi mai ales te înfioară, De acel galben icusar.

Ceasornic fără minutar, Ce singur scrie când să moară şi ou, şi lume. Te-nfioară De ceasul galben, necesar…

A morţii frunte-acolo-i toată.

În gălbenuş.

Să roadă spornicul albuş, Durata-nscrie-n noi o roată. Întocma – dogma".

Pentru absolutul viziunii idealiste a lui Ion Barbu, trebuie reţinut ca ceva deosebit de semnificativ opţiunea finală pentru momentul care precede geneza vieţii, pentru puritatea condiţiei de

inocenţă a increatului.

„E Oul celui sterp la fel, Dar nu-l sorbi. Curmi nuntă-n el. Şi nici la cloşcă să nu-l pui! îl lasă-n pacea întâie-a lui.

Că vinovat e tot făcutul

Şi sfânt – doar nunta, începutul".

XX

Urmărind iniţierea succesivă în cele trei „cercuri de mister" care îşi au un corespondent simbolic în planul astral, *Ritmuri pentru* nunţile *necesare* înscenează o pantomirnă a cunoaşterii pe scară cosmică, într-un stil plin de excentrităţi. Revelaţiile legate de primul cerc, „Roata Venerii, inimii", constituie cunoaşterea erotică, apărând în reprezentarea poetului, redusă la absurd, ca ceva nedemn să absoarbă spiritul. Tonul comunicării lirice începe prin a fi alegru, caracterizându-se totodată printr-o tendinţă caricaturală:

„Înspre tronul moale-i Vineri Brusc, ca to\i amanţii tineri, Am vibrat înflăcărat:

Vaporoasă Rituală o frumoasă-Masă Scoală 1

În brăţara ta fă-mi loc ia să joc, ca să ioc, Danţul buf cu reverenţe Ori mecanice cadenţe".

Nici în al doilea cerc, „Roata capului, Mercur", care este acel alcunoaşte rii intelectuale, spiritul nu ajunge a găsi plenitudinea. Tonul poetului are acum ceva elevat, în sentenţiozitatea sa gravă: „O, Mercur, Frate pur

Conceput din viu mister şi Fecioara Lucifer, înclinat, pe ape caste în sfruntări iconoclaste.

XXI

Cap clădit Din val. oprit Sus, pe Veacul împietrit.

O, Select

Intelect

Nunta n-am sărbătorit…"

Abordarea celui de-al treilea cerev" Roata Soarelui, marelui 1, Implică în concepţia poetului cunoaşterea extatică a divinităţii ca sursă a luminii. Totul exaltat, corespunzând de astă dată jubilării spiritului, duce în final la configurarea unei imagini de o amploat mirifică:

„În cămara Marelui Nun şi stea.

Soarelui
Abur verde să ne dea.
Din căldări de mări lactee, La surpări de curcubeie – În Firida ce scântec
* eteree".

De o densitate expresivă cu totul remarcabilă sunt versurile stranii din *Falduri*, în care îl găsim pe poet substituit lui William Wilson, eroul din povestirea fantastică a lui Edgar Poe, bazată pe tema dublului. În momentul de dramă metafizică al versiunii închipuite de Ion Barbu, convenţia romantică a temei apare substanţial depăşită, într-un sens care dă poemului o complexitate simbolică nouă, Când, la poetul nostru, William Wilson, exasperat de identitatea pe care i-o reflectă oglinda, îşi străpunge imaginea cu pumnalul, într-o scenă de o fulgurantă metaforică extraordinară, gestul său nu corespunde faptului că avem a face cu o conştiinţă morală în conflict cu ea însăşi, ca în cazul de dedublare conceput de Edgar Poe, ci pare să fie experienţa intelectuală a unui mod inedit de sinucidere, plecând de la ideea că prin suprimarea imaginii, care ne certifică obiectiv aparenţa existenţei, ajungem să ne
Izbăvim de ea.
„Student stufos, bostonian, Ceţoase Wilson William, îţi jur, ar face-o bună mină Spini şase-n pielea ta marină!
(De şase ori, în ape grele Sting fier aprins, până-n prăsele; Fulger cedat, just unghi normal, Cad reflectat, croiesc cristal.)
Piei chip! Rămâi, cortină spartă, Pătrată Spanie pe-o hartă, Răpus, în mâini, pumnalul tras, în fund ursuz, de zahăr ars".

Distrugerea imaginii din oglindă întâmplându-se să nu afectexe cu nimic realitatea fiinţei sinucigaşului, urmează o consternare spirituală, care ne estesugerată cu un laconism semnificativ „Se toarce vorba „închegată, Cutia-ncetse-ncuie-n piept în scrisul apei caut. drept, „…

Făcut să nedumerească prin arbitrar, până a lăsa impresia unei complaceri în gratuitatea absurdului pur, *Uveăenrode* trebuie considerată, după însăşi părerea autorului, ca o manifestare! >extremală" în cuprinsul operei sale poetice. Dincolo de aparenţele

derutante ale jocului eufonic, în care se polarizează enigmatic lirismul lui Ion Barbu, un înţeles se lasă totuşi bănuit. Poemul se constituie din disonanţele unor variaţiuni pe tema erotismului. În arabescul de reprezentări, punctul de plecare îl constituie „râpa Uvedenrode", loc închipuit de poet ca un fel de Olimp al Erosului, Vinde trăiesc gasteropodele, din a căror clasă face parte melcul.

XXIII

XXII

considerat ca unsimbol sexual în concepţia psihanalitică a

Freud:

„La râpa Uvedenrode cu multe gasteropde! Suprasexuale Supramuzicale;

Gasteropozi! Mult limpezi rapsozi, Moduri de ode Ceruri eşarfă Antene în harfă:

Uvedenrode

Peste mode şi timp

Olimp!"

În viziunea poetului, elanul erotic întruchipat în gasteropodcunoaşte mai întâi tendinţa unei aspiraţii la idealitate, prin facul tatea „supramuzicalităţii", ducând la acel absolut de puritate reci al „ceasului în cristalin, lângă fecioara Géraldine", pentru ca apoi, până la urmă, să triumfe tendinţa lubrică, ţinând de „suprasexualitate", care aduce cu actul acuplării fizice căderea în contingent.

„Încorporată, poftă, Uite o fată: Lunecă o dată, Lunecă de două Ori, până la nouă.

Până o-nfăşori în fiori uşori, Până-o torci în zale Gasteropodale;

Până când, în lente Antene atente o cobori:

XXIV

Pendular de-ncet.

Inutil pachet

Sub timp.

Sub mode în Uvedenrode".

Până la cerebralizarea deplină a lirismului său în experienţa inală a ciclului *Joc secund*, Ion Barbu ajunge la ceea ce el nunește „modul intelectual al Lirei" *, în forma reprezentată de nişte >oeme ca

Oul dogmatic, *Ritmuri pentru nunţile necesare*, *Falduri l Uvedenrode*, în care ermetică pentru moment este substanţa semnificaţiilor oculte revelate simbolic, în 1926 şi 1927, mai întâi în *Contemporanul* şi apoi la *Zburătorul*, Ion Barbu publică o serie de poezii eminamente abstracte, concepute într-un stil eliptic, pe spaţiul concentrat a doua până la cel mult trei strofe, care au să constituie la culegerea în volum ciclul *Joc secund*. Cu o viziune spiritualizată cu totul, pe care o găsim încifrată riguros într-o expresie de algebră a poeziei, îl surprindem acum căutând să atingă starea pură a unui „lirism absolut 1, într-o tentativă similară cu aceea întreprinsă altcândva de Mallarmé, O asemenea evoluţie, care a putut să pară multora anormală şi chiar contradictorie la autorul unor poeme ca *Panteism*, *După melci*, *Nastratin Hogea la Isarlîk* sau *Oul dogmatic*, se justifică totuşi de-ajuns de bine, dacă înţelegem să nu pierdem din vedere că poetul este dublat de un matematician, al cărui mod de a bândi în spiritul disciplinei sale sfârşeşte prin a fi transferat în planul reprezentărilor lirice. Se ştie că în matematică gândirea nu operează cu date din realitatea contingentă, care ni se oferă prin experienţă, ci cu esenţe ideale, într-un univers conceput abstract. Ion Barbu, care mărturiseşte singur la un moment dat că poezia a ajuns să fie pentru el o „prelungire a geometriei" 2, face nite

1 F, Aderca: De *vorbă cu Ion Barbu*, în *Viaţa literară*, din 13 octombrie 1927.

2 I. Valerian: De vorbo cu *dl*. *Ion Barbu*, în *Viaţa literară*, din 5 februarie 1927.

precizări deosebit de interesante în legătură cu sensul ultimei orientări poetice, atunci când respinge epitetul de poezie distă", cu care F. Aderca îi califică versurile din ciclul Joc *secu* „O poezie cu obiect (ştii că şarada are unul) mi-ar înşela arţiunea. O poezie cu obiect creează necesar o Fizică sau o

(acelaşi lucru), forme închegate faţă de viaţa spiritului. Euistă de însăşi tristeţea materiei", în cuprinsul căreia „amănuntul ste căutat, opulent şi gros", iar „distribuţia principalelor motive e face conform unei estetice… de covoare olteneşti". Se merge nă a se nega lui Arghezi

chiar şi originalitatea „lexicului presti

jos”. „Transpuneţi aceleaşi raporturi verbale pe un plan indifeent. Veţi vedea poezii argheziene reduse la un tip de artă inle

— „Tin cunoscut de poezie: Alecsandri, Bolintineanu.

O autorului *Cuvxn*

* =”. / ia un tip cunoscut se în „autorului uuvincontinua cu fiecare bucată să propun existenţe substanţial ind Mrioara’ sau, i n „nă Aârerea lui Ion Barbu. „Am indiferent al p-minescu. umu va* t. tmt; i sonora crup” 1

nite: ocoliri temătoare în jurul câtorva cupole – restrânsele per: ţiuni poliedrale”.

În articolul scris împotriva artei poetice valorificate de volur *Cuvinte potrivite*, a cărui publicare în 1927 aduce instaurarea rej litătri literare a lui Tudor Arghezi, tocmai când în propria sa or. cu ciclul versurilor ermetice, se întâmplă să aibă loc o schimbare! faţă în sensul unei dematerializări rrâallarmeene, Ion Barbu găsea prilejul să îşi definească poziţia antinomică, de poet iniţiat în curq leminescutelor *potrivite* de a da din strola sonora absolutul lor, nu-şi dă. dista crea în cele*telor* PUHW „V

Ilucrurilor, şi nu aceste lucruri în absoluiui, u>... din urmă, dificultăţi altele decât îşi prescrie modista, creatoare d”! „– „Autorul *Jocului secund* refuză să adere la „con-l – ” omist. dacă prin condiţiuflori de sârmă”. auWUU

fuziunea” etichetării lui Arghezi ca „poet modernist modernism se înţelege „ancheta niciodată descurajată rulor frumosului necontingent”. În ultimă instanţă, ne ieşie un – asistăm la punerea sub acuzare, pe un ton imprecativ, a poeziei – i „* Qfpasta ar fi „nesocotit şi defăimat

„Frumosului necontingent”. „Punctul ideal de unde ridicăm acea* argheziene pe motivul că aceas egi. \t valorile ideale, pl horts *a* nno, iOi hOŢI «i» e «» „<... «o” v, ™”, „+., w;...; «”, „”; «„ „... JL.i4— n spiritului”, ar *u* „*v* f senzuali hartă a poeziei argheziene se aşază sub constelaţia şi în lirismului absolut, depărtat cu mai multe poduri de raze de Zoe celeilalte poezii: genul hibrid, roman analitic în versuri, unde-s pretext de confidenţă, sinceritate, disociaţie, naivitate, poţi ridi

orice proză la măsura de aur a lirei. Versul căruia ne închină se dovedeşte a fi o dificilă libertate: lumea purificată până a mai oglindi decât figura spiritului nostru". În rândurile viole critice din *Poetica domnului Arghezi*, avem a face cu rechizitori deschis de un fanatic al conceptului mallarmeean de poezie împ triva unui poet de tip hugolian. Se pleacă de la constatarea forţa că poezia *Cuvintelor potrivite* nu este decât o „aşezare mozaica după o foarte primitivă preocupare de culoare, niciodată ridica' la vibarea şi incandescenţa modului interior". Ion Barbu crede în „cazul lui Arghezi ne-am afla „în prezenţa banală a unui poe fără mesagiu, respins de Idee; ca altă dată de macerările vieţ ascetice". *Cuvintele potrivite* ajung să fie calificate că o, poezi no bila gratuitate a spiritului mfintalism, nu ştiu prece vag senzualism de şi de din tot atât de senzaţional în „n pomenirea nici unui dată într-un sens mai /manifestare, care ar ra» u-autor, împotriva tuturor formele d nostru o poezte poezia română a primelor undec spU, tuala

1 F. Aderca: *De* 15 octombrie 1927.

vorbă cu Ion Barbu, în *Viaţa literară*.

XXVI

din 1 noiembrie

XXVII

cădere silogistică, deşelătoare ca un tobogan"; „poezia veria docilă, aplicată ca eroii lui Flaubert pe copia lor din enciclopediq

„Poezia regionalistă, Oswald târgoveţ, gudurând la soare o sci iuloză moştenită şi un destin cabotin…" în faţa unor asemen ipostaze de lirism, reacţiunea aprinsă a poetului sfârşeşte prin pe stinge într-o resemnare strepezită de ironie. „De la cânte<S

lumesc, care înmuia inimile bunicilor pe vremea lui Ion Ghi

la o poezie de experienţă şi transfigurare, nu se poate sări într-i veac. Să ne înfundam, fără regrete, în acest tabiet al romanţei şi;

elegiei. Pace poeziei leneşe!" La epoca unor luări de atitudii ca acelea împotriva poeziei lui Tudor Arghezi sau a „poeziei îi neşe", Ion Barbu se întâmplă să mai ia parie ia şedinţele d cenaclu ale *Zburătorului*, unde stătea să asculte ceea ce câte unul sau altul, pufnind mâmic şi gesticular, într-un neconteni protest. Cu prilejul publicării

volumului consacrat de E. Lovinesci evoluţiei poeziei lirice, din *Istoria literaturii române contemporani* îl vedem că îşi manifestă enervarea în forma spectaculoasă a unc articol, care ne face să fim încă o dată uimiţi de verva sa di polemist. Dintre ideile lui E. Lovinescu (concepute „sub ce zbq augural de curci?" se întreabă Ion Barbu). aceea a „sincronismului!

(prin care criticul *Zburătorului* este denunţat că „legiferează îmitaţia"), constituie obiectivul principal al atacului. „Nu sincronic

În extensiune – ţine să argumenteze la un moment dat poetul – ci pe linia de adâncire a misterului individual, yom descopăr fondul nostru de identitate generală: culoarea ultimă şi rembrand tiană, ireductibilul animal de lumină. Experienţa pe care se întemeia un clasicism fără laicitate, o muzică fără pasiune.

Barbu crede că „imnul spiritual –... –, «...011 ţa uecenn diferite", eroarea ideii de „sincronism" la E. Lovinescu (care ar avea „urechi de critic neinițiate") provenid – după el – din interpretarea „acestei omogenităţi incongruente într-o coincidentă materială". La capătul prezentării evident caricaturale, care se face ideaţiei critice a lui E. Lovinesciţ în materie de poezie, prezentare căreia nu poate să i se conteste

1 Ion Barbu: *Poezia leneşă*, în *Viaţa literară*, din 10 mar-l ţie 1928.

a petulanţa de spirit, dăm de o concluzie plină de sarcasm. cografia literaturii noastre începe să apară un peisagiu de mă, m, imposibil de locuit. Deoparte, conglomeratul primitiv al poei argheziene; de alta, vacuitatea, platitudinea vântului lovines-m care-l îmbăiază. Aceasta ne face o Spanie seacă; şi trebuie uită credinţă şi nebunie de hidalgo s-o explorezi fără să te ortifici sau înăbuşi. Dar singura Spanie de care dl. E. Lovinescu >ale să amintească nu e deloc pătrată patiie a lui Gongora, ci o jante mult mai indigenă şi mai omenească: Spania lui Don José, utonicrul sub comandi domnului locot-colonel Brăiescu". l (Trebuie >uscă Ioni Sârbu are să revină peste câţiva ani asupra judecălor emise în legătură cu E. Lovinescu, făcând pocăit un elogiu Itirambic al acestuia. „Omul mai mult decât inteligent: conser-ator şi coordonator, el, singura noastră raţiune de a scrie, omul

admirabil prin care s-a provocat şi convocat în mare parte literairă cea nouă… Neghiobi sau cepilăroşi, am încercat fiecare cus-urile împotrivă-i, Am reuşit doar să legăm numele nostru pieripr, în litere cu timpul cicatrizate, de eternitatea lui". – După arerea lui Ion Barbu, poezia confraţilor din epocă, pe care o găieşte „scrisă în general într-un spirit diletant, şcolar şi maimuţă", ajunge totuşi să fie salvată de la „inanitatea totală" prin ««ga şi Philippide, cu care „călcarăm cu hotărâre şi lepădarăm 4 ubla trivialitate a unor rurali fără mister şi a unui modernism pe reuşise să-şi asimileze, din toată sforţarea occidentală, doar „normele galante ale traficului viu şi ale cupletului", cu care „rede-l contemporanii lui Eminescu". „Lui Lucian Blaga, men-ivtuuam că Ion Barbu îi consacră un articol (Legenda *şi somnul în woezia lui Blaga*), la publicarea volumului *Lauda somnului*, iar UI Al. A. Philippide, unul nu mai puţin subtil în observaţii, dar Parcă şi mai adeziv (*Şalul în Novalis*), cu prilejul apariţiei volu

1 Ion Barbu: *Evoluţia poeziei lirice după E. Lovinescu*, în Weea *Europeană*, din 1 decembrie 1927…

2 „*Zburătorul*" *văzut de Ion* Barbu, în *Vremea*, din 3 apu-Ion Barbu: *Salut în Novalis*, în *Vremea*, din 27 martie 1930.

XXVIII

XXIX

mului Stânci *fulgerate*. Dincolo ne referinţele la particulari cazurilor, pe care le prezintă pentru el un Blaga sau un Philipp în poezia noastră, trebuie reţinută în subsidiar şi atitudinea fractară adoptată faţă de manifestarea unor tendinţe de asimilj a folclorului. Nu este admisă nicio formă de compromis numai „folclor pur" sau „poezie violent individuală", pe consii rentul că la polii acestor extreme „se plasează invenţiunea şi ace tul veridic" J. Precizându-şi poziţia personală în mult dezbătută blemă a tradiţionalismului şi modernismului, Ion Barbu ne f să înţelegem că poezia nu poate să fie concepută în funcţie *ăi* tradiţie limitată local şi nici de inovaţiile legate de un momi revoluţionar de ultimă oră în literatură. „Lirica nouă nu are combătut tradiţionalismul ca atare, ci numai tradiţionalismul imij A înnoda cu Asachi, Alecsandri, Bolintineanu şi Conachi însear a pacta cu accidentalul şi particularul. Formele revelate ale poezi stau mai

departe în surveniрea unei umanităţi clare: a GreciJ chenar ingenuu şi rar, ocolind o mare" 2. În perspectiva unui as menea punct de vedere, poetul se crede îndreptăţit a atrage atenta „ceea ce ar putea trece drept modernism", în opera sa, „nu decât o înnodare cu cel mai îndepărtat trecut al poeziei: plndarică" 3.

Principiul, pe care se structurează alta poetică a lui Id Barbu, în ultima etapă de manifestare a evoluţiei sale apaţ enunţat, aproape programatic, în versurile din bucata Joc *secut* într-un stil care ajunge să ne caracteristic întregului ciclu, greu descifrat prin natura excesiv sintetică a formulării, prin subie tivismul cu, totul arbitrar al analogiilor create, prin discontinuu tatea imaginilor, prin opţiunea pentru cuvântul rar sau de specialate matematică şi uneori chiar prin tendinţa de a se da cuvintele în context un alt sens decât ace] pe care îl au în uzul comun:

1 *Ibidem*.

5 Ion Barbu: *Evoluţia poeziei lirice după E*. Lorinescu! *Tdeea Europeană*, din 1 decembrie 1927.

1 F. Aderca: *De vorbă cu Ion Barbu*, în *Viaţa literart*, din 15 octombrie 1927.

XXX

„Din ceas. dedus adâncul acestei calme creste, Intrată prin oglindă în mântuit azur, Tăind pe înecarea cirezilor agreste. În grupurile apei, un joc secund, mai pur.

Nadir latent! Poetul ridică însumarea De harţe resfirate ce-n zbor invers le pierzi şi cântec istoveşte: ascurrs, cum numai marea Meduzele când plimbă sub clopotele verzi". Ce vrea să spună autorul? înţelesul lucrurilor („adâncul acestei calme creste"), pe care poetul îl abstrage din contingent», din ceas, dedus"), ajunge prin reflectarea în spin („intrata prin Jgundă în mântuit azur") la o reprezentare purificată, asemenea maginii fluide a unor cirezi răsfrânte în apă („tăind pe înecarea kirezilor agreste, în grupurile apei, un joc secund, mai pur"), iată de realitatea lumii fenomenale, cava ni se lasă să subînţelegem că s-ar întinde până la înălţimea zenitului, poezia ar constitui punctul de adâncime al nadirului, închipuit ca un loc da virtualitate al tuturor oglindirilor („nadir latent"). Poetul este un

rapsod, care dă ecou muzicii risipite în univers („poetul ridică însumarea de harfe resfirate ce-n zbor invers le pierzi"). Cântecul său, chiar şi sfârşit, păstrează mai departe închis în el misterul 8 ceva secret, ca marea ascunzându-şi meduzele privirilor de la suprafaţă („şi cântec istoveşte: ascuns, cum numai marea medu-le când plimbă sub clopotele verzi"). Pentru Ion Barbu, a cărui [concepţie despre artă ţine până la un punct de idealismul plato>-oician, actul poetic implică sublimai ea realităţii în idee, reprezintă un „jocve care transferă totul în planul „secund" al absolu-Itului spiritual.

Câteva bucăţi din ciclul Joc *secund* revelă în poet un vizionar Riistic, a cărui comunicare ermetică nu provine doar din artificii e limbaj. Printre acestea, *Timbru* dă sentimentul capodoperei, formulând magnific ipoteza irâmului ideal, în măsură a traduce ceea ce tăcerea reculeasă a pietrei, a pământului şi a apei închidă spre slava creatorului lor.

XXXI

„Ar trebui un cântec încăpător, precum Foşnirea mătăsoasă a mărilor cu sare; Ori lauda grădinii de îngeri, când răsare Din coasta bărbătească al Evei trunchi de fum". J

În *Grup*, se pleacă în prima strofă de la premisa captivii spiritului în planul existenţei terestre:

„E temniţa *în* ars, nedemn pământ De ziuă, fânul razelor înşală; Dar capetele noastre, dacă sunt, Ovaluri stau, de var, ca o greşeală".

Ceea ce urmează a ni se sugera în a doua strofă, prin în barea atât de încâlcit pusă divinităţii, a cărei prezenţă apare figurată în ochiul triunghiular al cunoaşterii absolute, este as raţia la înţelegerea metafizică a misterului universal, care permite spiritului uman să prelungească în infinit raza privi transcendente, făcând astfel ca aceasta să nu se mai frângă că lumea creată:

„Atâtea clăile de fire stingi!
Găsi-vor gest închis, să le rezume.
Să nege, dreaptă, linia ce frângi:
Ochi în virgin triunghi tăiat spre lume *T*!

În *Mod*, viziunea poetului atinge apogeul realizării în eter cu închipuirea unei ieşiri din materialitate. Asistăm la levitaj spiritului

către edenul ceresc, cu perspective deschise tot ameţitor din unghiul de cohtemplare al înălţimii câştigate trej în aproximarea naturii abstracte a absolutului, în care seint greză eul volatilizat, însuşi verbul liric ajunge parcă să aii! ceva imponderabil:

„Te smulgi cu zugrăviţii, scris în zid, La gama turlelor acelor locuri, întreci oraşul pietrei, limpezit De rouă harului arzând pe blocuri, XXXII

O, ceasuri verticale, frunţi târzii!
Cer simplu, timpul. Dimensiunea, două;
Iar sufletul impur, în calorii.
Şi ochiul, unghi şi lumea aceasta – nouă.

— Înaltă-n vânt te frângi, să mă aştern, O, iarba mea din toate mai frumoasă, Noroasă pata aceasta de infern 1 Dar ceasul – sus; trec valea răcoroasă".

În *Statură*, poezie închinată unei copile, ni se face sensibil, ju o îndrăzneală de sugestie unică în felul ei, misterul virtualităţii mor ani neatinşi încă de procesul de creştere al vârstei, mister a a cărui percepere tind norii, munţii şi iezerii, ca martori iinind de o alcătuire dincolo de timp:

„Să nu prelingă, să nu pice Viu spiritul, robit în ea, La azimi albe să-l ridice: Sfiit pruncia ei trecea.

Sori zilnici. rei, ardeau sub dungă.
Uşor sunau în răsărit:
Şi noii ce nu ştiau s-ajungă
Şi munţii, câţi va fi-ntâlnit.

Suiau cu iezerii, să cate la anii falnici, douăzeci. Vedeau din ceasul ce nu bate – Din timp tăiat cu săbii reci".

Pe lângă Joc *secund*, *Timbru*, *Crup*, *Mod*, *Statură* şi încă alte cHeva bucăţi, al căror ermetism este în bună parte şi de substanţă, mai găsesc însă unele în care ermetismul rămâne strict formal. n cazul acestora, nu avem decât nişte descrieri, care au trecut Printr-un proces de alambicare cerebrală, ca urmare a tendinţei P°ejtului de a face cât mai obscură sugestia prin aluzii. În Dioptrie.

XXXIII

3 – Versuri şi ţiroză

I

bunăoară, ni se oferă tabloul unui cărturar străduindu-se să cifreze cu o privire mioapă un tom voluminos, într-un interie (bibliotecă abia luminat de reflexele focului din sobă, până la îi zilei, care aduce trezirea la realitatea înconjurătoare, cu feţ. venită pentru cărutenie.

„Înalt în orga prismei cântăresc Un saturat de semn, poros înfoiiu. Ca fruntea vinului cotoarele roşesc, Dar soarele pe muchii curs – de doliu.

Aproape. Ochii împietresc cruciş.

Din fila vibratoare ca o tobă, Coroana literei, mărăciniş, Jos în lumina tunsă, grea, de sobă.

9

Odaia, îndoire-n slabul vis!

— Deretecată trece, de-o mătuşe – Gunoiul tras în conuri, lagăr scris, Adeverire zilei – prin cenuşe".

În *Izbăvită ardere*, pentru a lua un alt exemplu, este evoc feeria amurgului, avem a face cu un subiect de pastel:

„Curcanii au mutat pe soare şirul De gâturi cu, „nestinşi, cartofii roşii. La cerul lăcrămat şi sfânt ca mirul Rotunzi se fac şi joacă pântecoşii!

Şuviţa stelei noi întinge-n ape, Un stăpânit pământ ascultă ani, Pământul s-a lipit de steaua-aproape, Nuntesc, la curtea galbenă, curcani".

Chiar şi în *Lemn sfânt*, unde imaginea unei vechi icoane biza tine duce pe acel care o contemplă la o revelaţie mistică, poe nu iese propriu-zis din descriptiv:

XXXIV

„În văiie Ierusalimului, la unul, Păios de raze, pământiu la piele: Un spic de-argint, în stânga lui, Crăciunul, Rusalii ard în dreapta-i cu inele.

Pe acest lemn ce-aş vrea să curăţ, nu e Unghi ocolit de praf, icoană veche! Văd praful – rouă, rănile – tămâie?

— Sfânt alterat, neutru, nepereche".

Trebuie recunoscut că ceea ce face Ion Barbu, ca taumaturg l

verbului, în versurile sale ermetice, reprezintă ceva fără preedent în poezia noastră modernă. Rămânem totuşi în faţa unei xperienţe limită, care poartă în ea germenii caducităţii, prin ste-ilizarea lirismului. Neînţelegându-se acest lucru, s-a întâmplat ea» epocă o serie de tineri debutanţi să creadă că formula poetică a iclului Joc *secund* poate să fie reluată. S-a ajuns astfel la un muierism al obscurităţii. Între 1930 şi 1940, influenţa lui Ion Barbu ste precumpănitoare, resimţindu-se în volumele de debut ale unor >oeţi ca Barbu Brezianu (*Nod ars*, 1930), Dan Botta (*EulalH*, 1931), >imion Stolnicu (Punct *vernal*, 1933 şi *Pod eleat*, 1935), Eugen ebeleanu (Inimi *sub săbii*, *1934*), Emil Gulian (Duh *de basm*, 1934), Cicerone Teodoreascu (*Cleştar*, 1336).

*

Deşi Ion Barbu ţine să precizeze într-un rând că se stimează nWiai mult ca practicant al matematicilor şi prea puţin ca poet şi numai atât cât poezia aminteşte de geometrie", deşi declară alt-cindva că anul 1930, când îşi publică volumul Joc *secund*, constituie data „lichidării" cu trecutul său literar2, deşi sfârşeşte prin a mărturisi într-o scrisoare că a parvenit la „cunoaşterea mânhutoare, nu pe calea poeziei, dar pe calea rampantă a ştiinţei", Pentru care se simte „în adevăr făcut", cu menţiunea că „numai

1 I. Valerian: De *vorbă* cu *dl. Ion Barbu*, în *Viaţa literară*, din 5 februarie 1927.

2 Dan Barbilian: *Notă asupra lucrărilor ştiinţifice*, Bucureşti. 1940, p. VII.

matematicile" îl „fericesc", trebuie spus că el nu ajunge odată să se dezintereseze cu totul de literatură, cum a fost ca2J Rimbaud. Totuşi, dacă în a doua jumătate a vieţii, are să mai versuri când şi când, nu o mai face de astă dată decât strict oca (*Dedicaţie*, *Protocol al unui club Matei Caregiale*. *Bălcescu t* etc). În 1931, îl vedem că publică pe neaşteptate, în fi *Eulaliilor*, volumul poeziilor de debut al lui Dan Botta. pagini de divagaţii absconse, aproape de nedescifrut, în care sublimate elemente din universul de reprezentări onirice Edgar Poe (*Veghea lui Roderick Usher*). La unsprezece ani editarea *Jocului secund*, Ion Barbu face pentru ultima oari mod public. profesiune de credinţă poetică,

într-un *Cuvânt poeţi*, conceput ca răspuns la o solicitare de a colabora la pr1 număr al unei reviste de tineri scriitori. Ni se pare deosebi interesant că l'ostul teoretician al „lirismului absolut" găseşti cuviinţă să îşi înceapă consideraţiile despre poezie, cu puni în alternativă a cunoaşterii extatice aduse de actul poetic cu al revelată primarul religios, împărtăşindu-ne în subsrdiar, cu prilej, convmjiei-ea sa că primatul, în ierarhia spirituală a ce aparţine de drept preotului iar nu poetului. „Poezia e încă loarea relativă E vălul de aparenţe şi încântare, fâlfâitor deas lucrurilor, rum se definea din vechi. Să alegi între graţi Graţie, între încântare şi Mântuire, iată canonul întrebării S mai degrabă religios decât artistic, am vrut în versurile mei dau echivalentul unor stări absolute ale intelectului şi viziu starea de geometrie şi, deasupra ei. extnsa. Melodioasele plin ale poeţilor nu le-am prea înţeles şi uzi cred că locul înti Cetate e al Preotului, celelalte, uimind, ale învăţatului şi Lu torului. Dar, fără îndoială, al patrulea loc îndată după ace: se cuvine poetului". Revista în care îşi publică rândurile nu du-se Pan 31 pălind a subînţelege prin titlul ales intenţia orientări spre *o* poezie a naturii, Ion Bnrbu se simte dat-o: formula la un moment dat o rezervă, cu implicaţii dintre cele edificatoare pentru fundamentul mistic al concepţiei sale poet

1 *Text inedit de Ion Barbu* (Fragment dintr-o scrisoarei Nina Cassian, din iulie 1947), în *Gazeta literară*, din 31 august

XXXVI

că, la vârsta mea, aş mai putea cânta, m-aş alătura vouă bucuros, şi cu un oarecare scepticism. Aş considera exerciţiul poetic (şi tic naturist) mai mult ca o minunată himeră… Dar, m-aş >ăti. pe această cale, de alt cântec mai vrednic, închinat lucru-i care nu se zăresc, nici nălucesc… Un cântec care să întârzie prea sorţii, asupra morţii şi învierii. Există o treaptă de expe-îţă poetică, de la care versul se dovedeşte a fi rigoare şi ferre, nu interjecţie dezvoltată ori celebrare mai mult sau mai în armonioasă…" 1 În 1947, pasiunea pentru poezie îl împinge aparent exclusivul matematician să ţină într-un salon literar Bucureşti două conferinţe, despre nişte poeţi scumpi lui de r (Rimbaud şi Moreas), cu puncte de vedere singulare, de cel \\ mare interes. Rimbaud, bunăoară, pe care Claudel l-a preîtat ca „un vagabond beat

de rouă, în stare d, e mistică osmoză invizibilul 1, apare în interpretarea lui Ion Barbu ca „un melician al delirului", în cazul căruia nu poate să fie vorba de o an-ipare a suprarealismului cât de un „infrarealism". Poetului i se [ibuie un stijrit vizionar „scientist". În ordinea manifestărilor, „e denunţă la Ion Barbu persistenţa unor preocupări literare lă la capătul vieţii, trebuie în sfârşit semnalată traducerea încetă din Shakespeare, cu *Richard al III-lea*. Preţul, pus de el pe: astă traducere, rezultă bine şi din ceea ce, pomeneşte în treacăt, privire la ea, într-o scrisoare adresată lui Miron Radu Paraschicu: „Închide singurele versuri geniale ce am comis vreodată râia fiind a mea, iar geniul, al marelui Willv" 2. Poetul se re-a însă fără voie până şi atunci când se întâmplă să vorbească Npre mari personalităţi matematice, ca în cazul atât de sugestivei înferinţe ţinute cu prilejul comemorării a o sută de ani de la artea lui Gauss, în 1955. „Un erou, fie el al acţiunii sau al me-ei, nu ni-l putem reprezenta fără a-i prescrie un anume ca-Astfel, pe Alexandru îl evocăm la conţinele lumii antice, d sub săgeata partă. Hamlet, pe terasa de la Elseneur, între-u apele Sundului. Cum să ni-l zugrăvim pe Gauss? La masa lui 1 Ion Barbu: *Cuvânt către poeţi*, în *Pan*, din 1-15 martie 1941. *Fragment dintr-o* scrisoare *inedită* de *Ion Barbu*, în Ramuri, 1 15 august 1965.

KXXVII

de lucru, doborând cu o energie fără exemplu dificultăţile tice sau numerice? Nopţile, lipit de luneta în care se încac rând pe rând, micile planete: Ceres sau Palas, descoperite prin calcul şi zărite de astronomii săi? Tablourile sunt veridioij nu vorbesc închipuirii, nu tind către mit. Pe Gauss al anilor în se cuvine să-l vedem străbătând în mantaua lui de ploaie, pe Liineburgului, găzduit pe la morile de vânt, trăind viaţa râlor din partea locului, dormind vara somnul lor de plumb, ierburi şi visând de curbura pământului. Acest tablou al bărbăţiei sale răscumpără pe celălalt al oboselii, al improduc taţii şi bătrâneţii, când după amiezile era nelipsit de la muzei) terar din Goettingen, citind cu aplicaţie gazetele, toate gazetei

Privit în întregul operei sale, Ion Barbu apare ca un poe mărimea întâi, cu o contribuţie capitală în procesul de evoluţ liricii noastre dintre cele două războaie mondiale, întru nimic prejos ca

valoare de Tudor Arghezi sau Lucian Blaga. Opus tip de poet hugolian, mai puţin prolific decât oricare din confi contemporani cu el, nerisipit în suprafaţă ci concentrat, stric fervoare, esenţializat în mod radical, de o exigenţă dusă la ext cu sine însuşi în luciditatea cu care concepe actul de magie poeziei, îl vedem ajungând să realizeze la noi ceea ce Mallaij spune la un moment dat referitor la Edgar Poe, în sonetul grs pentru mormântul acestuia: „*Donner un sens plus pur aux de la tribu*”.

DINU PILI

1 D. Barbilian: *Carl Friederich* Gauss, în *Gazeta maternu*l şi *fizică*, din mai 1955.

TABEL CRONOLOGIC

carieră. Mama, cu prenumele Smaranda, Şoiculescu, fiind o fiică de procuror.

Începe Şcoala primară continuă apoi la Dâmieneşti capăt la Stâlpeni (Muscel).

«».

fără cuscriri ilustre”, a

XXXIX

L

şi a VIII-a la liceul „Mihai Viteazu”. Elevul, care cursul inferior făcuse faţă onorabil la toate mater începe acum să se dezmintă din plin. Bun nu răni până la urmă decât la matematică, pentru care de cu precocitate aptitudini rare. În Ion Banciu, prsorul său de matematici, a avut norocul de a omul care să-l înţeleagă şi să-l îndrume cum trei la momentul potrivit. Mărturisindu-şi recunoşti cu prilejul morţii sale, are lă precizeze la un mor dat: „A fost maistrul, omul care m-a format, *di* care am învăţat esenţialul. Ceilalţi profesori matematice, inclusiv cei de la Universitate, nu mi învăţat, m-au informat. Banciu însă mi-a trecut’*s*\ ţul lui de rigoare, mi-a sădit afectul matematic, ei f.ţi-a în faţa frumuseţii unei teoreme şi patima cetării, fără de care nu poţi fi matematician”.

1912 Reuşeşte primul pe ţară ca participant la un conc al *Gazetei matematice*.

La Giurgiu, în vacanţa de vară, cunoaşte pe Tuc Vianu, cu care

are să se împrietenească pe vie

1913 Prietenul Simion Bayer, cu care stă în gazdă Bucureşti, îl „incendiază la flacăra versurilor", atunci, din clasa a opta, datează şi primele sale e citii poetice. „Am început să scriu în vederea un singur cititor – are să relateze mai târziu unui a chetator literar – Tudor Vianu, însă un Tudj Vianu adolescent şi mai aparent genial, elev în claj şaptea liceală şi tânăr maestru. Ne vedeam pe atur destul de des; urmăream exerciţiile lui literare un amestec de admiraţie şi deşartă invidie. El cor punea şi traducea. Am căutat să-l imit. Am începi cu un foarte ambiţios model, cu *Le mort joyeux* de

XL

Les *fleurs du mal*. Versul baudelairian m-a demontat; m-am îmbarcat însă în acelaşi timp pentru o carieră literară de cincisprezece ani".

1914 îşi dă bacalaureatul, cu o comisie de examinare având ca preşedinte pe profesorul G. Ţiţeica. Din toamnă, începe să urmeze ca student cursurile secţiei de matematici de la Facultatea de ştiinţe din Bucureşti.

12916 Odată cu izbucnirea războiului, trebuie să îşi întrerupă studiile, plecând în Moldova cu toţi tinerii de o vârstă cu el. Intră în şcoala de geniu şi îşi face apoi stagiul de plutonier la un regiment de pontonieri cantonat pe Prut.

19 Î8 Desconcentrat spre sfârşitul verii, se întoarce la Bucureşti. Vocaţia literară începe acum să prevaleze la studentul în matematici.

La 18 septembrie, Alexandru Macedonski îi publică în *Literatorul* prima poezie: *Fiinţa*.

1919 Se duce cu toate versurile scrise până atunci la E. Lovinescu, căruia i se recomandă sub numele „Popescu". Câştigat de la prima lectură, criticul îi face o prezentare călduroasă în *Zburătorul*, din 8 decembrie, într-un articol intitulat Un poet nou. În revista lui E. Lovinescu, Dan Barbilian îşi deschide cariera poetică sub pseudonimul Ion Barbu.

21 îşi ia în primăvară licenţa în matematici.

La sfârşitul verii, ca urmare a unei recomandări făcute de profesorul G. Ţiţeica, este trimis cu o bursă în Germania, în vederea

pregătirii unei teze de doc – XLI

L

torat în micul oraş universitar Goettingen, sub în] drumarea profesorului Landau. La numai două luna de la plecarea din ţară, se pomeneşte cu bursa sus-l pendată de minister. Nu se întoarce totuşi, izbutind] să rămână mai departe, cu subsidii primite de acasă, Poetul îşi are justificările sale pentru ceea ce ur-l mează să se întâmple cu el în Germania: „Fără nicij o obligaţie faţă de cei ce mă trimiseseră acolo, nu-l permeabil la teoria numerelor aşa cum. O concepea] Landau (o întrecere de formule de evaluare asimtcK tică), în faţa unui David Hilbert în plin scăpătat, mi las cu totul în voia demoniei literare, călătorind prin frumoasa Niedesrachsenland, dar, mai ales, asimi-l când misterioasa atmosferă, saturată de meditaţiile lui Gauss şi Riemann, a acelui orăşel pentru totdeauna matematic, în care filiaţia cugetării nu are nevoie de o vehiculare tangibilă, ci se transferă imaterial". Privind mai târziu lucrurile retrospectiv, Ion Barbu are să se judece cu severitate, din punctul de vedere al matematicianului trădat. „Am greşit desigur faţă de legea mea internă. Adevăratu-mi rost era cercetarea exactă. Credeam însă pe atunci în Poésie şi aduceam în adâncirea ei o veracitate carteziană şi o ardoare de navigator". De Crăciun, i se publică în ţară, într-o plachetă, poemul *După melci*.

1923 Cunoaşte la Tübingen, în casa unei prietene, pe Gerda Hossenfelder, fiica unui medic de vază din Cotbuz, pe atunci studentă în anul întâi la chimie, în Berlin.

1924 Se întoarce în ţară, fără să îşi fi luat doctoratul pentru care plecase la Goettingen»

XLH

1925 La 14 iunie, se căsătoreşte, la Giurgiu, cu Gerda Hossenfelder, venită ceva mai înainte după el, la chemarea lui.

Începe să îşi câştige existenţa ca profesor suplinitor de matematică la liceul din Giurgiu.

1926 Primeşte un post de asistent la catedra de geometrie analitică a profesorului G. Ţiţeica, la Facultatea de ştiinţe din Bucureşti.

1927 Toamna, se mută la Bucureşti, unde sfârşeşte totodată prin a suplini ore de matematică, mai întâi la liceul „Spiru Haret" şi

ceva mai târziu la „Cantemir”. Radicalismul estetic, la care ajunge cu opţiunea pentru un lirism purificat printr-o spiritualizare absolută, străin deopotrivă de orice elemente confesive, anecdotice şi discursive, îl face să reacţioneze cu o mare violenţă critică în plan teoretic, cu câteva diatribe, faţă de tot ceea ce i separe că vine în epocă să contrazică într-un fel sau altul conceptul său ultim de poezie, diatribe dintre care cea mai semnificativă rămâne Poetica domnului *Arghezi*, publicată în Ideea *europeană*, din 1 noiembrie.

1929 îşi ia doctoratul în matematici, cu o teză privind *Reprezentarea canonică a adunării funcţiunilor ipereliptice*.

Renunţă la orele de la liceu, mulţumindu-se să rămână cu postul de asistent la facultate.

1930 îşi publică volumul de versuri Joc *secund*, care este comentat ca un eveniment literar de Al. A. Philip-pide, Şerban Cioculescu, Al. Rosetti, Perpessicius, G. Călinescu, Pompiliu Constantinescu.

XLIII

2932 în urma unui concurs, pe bază de lucrări, ajunge facultate conferenţiar la catedra de matematici el mentale şi geometrie descriptivă. Începe să iasă de sub tutela profesorului G. Ţiţeid şi să capete „o conştiinţă mai clară a limitelor prq prii”, datorându-şi „regăsirea” de sine, după cu singur ţine s-o spună într-un rând, „cufundării opera lui Gauss, Reimann şi Klein”, ca şi unui „cor tact mai strâns cu lumea matematică germană”.

1934 Ja parte la un congres internaţional de matematic la Praga, unde se împrieteneşte cu Wilhelm Blaschk şi apoi la altul la Pyrmont în Germania.

2935 Apare mica monografie a lui Tudor Vianu; *Barbu*.

lo!

metrie şi să studieze spaţiile, care sfârşesc prin a ajunge să fie desemnate în matematicile contempo

Îi rane ca „spaţii Barbilian”. 1956 I se publică în Viaţa românească ultima poeziei *Bălcescu trăind*.

1961 La 11 august, moare la spitaM „Vasile Roaită” din Bucureşti, bolnav de cancer la ficat.

D. P.

2936 Este invitat să ţină prelegeri la universităţile din Hamburg şi Goettingen.

Ia parte la un congres internaţional de matematicii la Oslo.

293S Ţine prelegeri la universităţile din Miinster-Westfalia şi Viena.

Ia parte la un congres internaţional de matematică! la Baden-Baden. Cu acest prilej, profită să se depla-jseze şi în alte oraşe din Germania şi să viziteze] Olanda.

2942 Este numit profesor la catedra de algebră de la facultate, urmând să nu se mai ocupe cu precădere, ca până atunci, de fundarea axiomatică sau grupal-teoretică a geometriei, ci să se dedice în exclusivitate problemelor de algebră, pentru ca abia în ultimii ani de viaţă, din 1958 încolo, să se reîntoarcă la geo-i

XLIV

NOTA ASUPRA EDIŢIEI

Volumul de faţă constituie o amplă reeditare a operei literare a lui Ion Barbu.

În ceea ce priveşte poezia am reprodus numai versurile publicate de autor în timpul vieţii. Poemul *După melci*, apărut într-o plachetă în 1921, este dat în versiunea lui ultimă, din ediţia prefaţată de Camil Baltazar, la Editura Tineretului în 1967, ediţie având şi o reproducere în facsimil a textului republicat în 1947, în unicul număr al revistei *Agora*, cu rectificările adusede autor. În cazul bucăţilor, din volumul *Joc secund*, am respectat riguros textul primei ediţii din 1930, de la Cultura Naţională. Într-o *Ad* –, *y*!

— Barbu, care auf I

dendă, se găsesc strânse la urmă poe" zuâeânt-i"... aPăcut în periodice până la moartea sa, dar care nu au fost conji I siderate de el demne a figura în volum. Reproducându-le, am ţinufv seama de modificările consemnate de autor, în decursul timpului, J Pe dactilogramele lor. Precizăm că am avut acces la ele prin / bunăvoinţa doamnei Gerda Barbilian, soţia poetului, în a cărei / Posesie se află toate.

În ceea ce priveşte proza, ne-am bazat pe ediţia publicată sub

îngrijirea subsemnatului, la Editura pentru literatură, în 1968 (Ion Barbu: *Pagini de proză*), preluând şi grupările, pe care ne-am permis a le face cu textele reunite pentru prima oară în volum, cu acel prilej (*Confesiuni*, *Atitudini faţă de poezie*, *Proze diverse*, *Cu Privire la spiritul matematic*). În *Atitudini faţă de poezie*, am inclus

XLVII

l acum şi două articole ale lui Ion Barbu, care s-au întâmplat să scape mitia) din vedere (*Rânduri despre poezia engleză* şi *Geometrţ incendiată*). Am înţeles totodată să corectăm micile omisiuni erori de transcriere detectabile.in prima ediţie.

DINU PILU

VERSURI

L

DUPĂ MELCI

Unchiului meu, *Sache* Şotcutescu, al *cărui glas îl împrumut aici*.

Dintr-atâţia fraţi mai mari:
Unii morţi
Alţii plugari;
Dintr-atâţia fraţi mai mici.
Prunci de treabă.
Scunzi, peltici.
Numai eu, răsad mai rău.
Dintr-atâţia, prin ce har?
Mă brodisem şui, hoinar.
Eram mult mai prost pe-atunci…
Când Păresimi da prin lunci.
Cu pietrişul de albine.
Ne părea la toţi mai bine:
Ţânci ursuzi.
Desculţi şi uzi.
Fetişcane
Cozi plăvane înfăşate-n lungi zăvelci.
O porneau în turmă bleaga
Să culeagă
Ierburi noi, crăiţe, melci…

Era umed în bordei şi tuleam şi eu cu ei.
Tot aşa o dată, iar.
La un sfânt prin Făurar
Ori la „sfjnţii Mucenici.
Târla noastră de pitici
Odihnea pe creastă, sus.
— Eu voinic prea tare nu-s
Rupt din fugă.
Subt o glugă
De aluni, pe buturugă.
Odihnii
Şi eu curând…
Vezi, atunci mi-a dat prin gâni
Că tot stând şi alegând
Jos, în vraful de foi ude
Prin lăstari şi vrejuri crude.
S-ar putea să dau de el:
Melcul prp, îi în ungher adânc, un gând îmi şoptea că melcul blând
Din mormânt de foi, pe-aproape.
Cheamă Omul să-l dezgroape…”
Şi pornii la scotocit
(Cu noroc, căci l-am găsit).
Era, tot, o mogâldeaţă.
Ochi de bou, dar cu albeaţă i
Între el şi ce-i afar’ Strejuia un zid de var. – Ce să fac cu el aşa? Să-l arunc nu îmi venea. Vream să văd cum se dezghioacă) Pui molatec, din ghioacă; Vream să văd cum iar învie Somnoros, din colivie…
Şi de-a lungul, pe pământ.
M-aşezai cu-acest <3 escânţ!
— „Melc, melc.
Cotobele.
Ghem vărgat
Şi ferecat;
Lasă noaptea din găoace.

Melc nătâng, şi fă-te-ncoace.
Nu e bine să te-ascunzi
Subt păreţii grei şi scunzi;
Printre vreascuri cerne soare.
Colţi de iarbă pe răzoare
Au zvâcnit iar muguri noi.
Pun pe ramură altoi.
Melc, melc.
Cotobele.
Iarna leapădă cojoace.
Şi tu singur în găoace!
Hai, ieşi.
Din cornoasele cămeşi!
Scoate patru firişoare
Străvezii, tremurătoare.
Scoate umede şi mici
Patru fire de amici;
I agaţă la feştile Ciufulite de zambile Sau la fir de mărgărint înzăuatul tău argint…
Peste gardurile vii
Dinspre vii.
Ori de vrei şi mai la vale.
În tarlale.
Tipăreşte brâu de zale…”
După ce l-am descântat, „am” pus jos
Şi-am aşteptat…
Înserase mai de-a bine; Crengi uscate, peste mine, Bâzâind la vântul strâmb, îmi ziceaurăstit din drâmb.
Năzdrăvana de pădure
Jumulită de secure.
Scurt, furiş, înghiţea din luminiş.
Din lemnoase văgăuni.
Căpcăuni *îl* vedeam pieziş
Cum cască
Buze searbăde de iască;

Şi întorşi
Ochi buboşi înnoptau supt frunţi pestriţe
De păroase.
De bărboase
Joimariţe.
Şi cum stăm sub
Strâns cârlig.
Iscodind cu ochii treji
Mai de sus de brână drumul.
Unde seara ţese fumul
Multor mreji:
Pe subt vreascuri văzui bine
Repezită înspre mine
O guşată cu găteji.
Chiondorâş
Căta la cale;
De pe şale.
Când la deal şi când la vale.
Curgeau betele târâş.
Iar din plosca ei de guşe
De mătuşe
Un tăios, un aspru: hârrşi…
Plâns prelung, cum scoate fiara.
Plâns dogit.
Când un şarpe-i muşcă ghiara.
Muget aspru şi lărgit
De vuia din funduri seara…
Mi-a fost frică, şi-am fugit I
9
Toată noaptea încă bine n-ajună
Că porni, duium, să vie
O viforniţă târzie
De Păresimi.
Vântura, stârnind gâlceavă.
Albă pleavă;

Şi cădeau şi mărunţei
Bobi de mei…
(Ningea bine, cu temei.)
În bordei.
Foc vârtos mânca năprasnic
Retevei.
Pe colibă singur paznic M-au lăsat c-un vraf de pene… Rar, le culegeam alene: Moşul lene
Răzbătea de prin poiene să-mi dea genele prin gene. Şi trudit
Lângă vatră prigorit Privegheam prelung tăciunii „r – Umbre dese la păunii îmi roteau pe hornul şui Leasă ochilor verzui.
Şi-mi ziceam în gând: „Dar el, Melcul, pfiti îţeti”!? Tremură-n ghioacă, varga, Nu cumva un vânt să-l spargă;
Roagă vântul să nu-l fure şi să nu mai biciuiască Bărbi de muşchi, obraji de iască, Prin pădure. Roagă vântul şa.
De la jarul străveziu, Mai târziu.
Somnoros venii la geam. Era-nalt, nu ajungeam, Dar prin sticla petecită Dar prin gheaţa încâlcită Fulgera sul lung, de har, Prăpădenia de afar’; Podul lumii se surpase
Iar pe case.
Până sus, peste colnic
Albicioase.
Ieri foioase.
Căde-au cepi de arbagic.
Viu îmi adusei aminte
Ce-auzisem înainte.
De o noapte între toate
Urgisită.
Când, pe coate.
Guri spurcate
Suflă vânt
Să dărâme
Din pământ…
Când, pe sloi, rupând din pită.
Baba Dochia-nvălită

11
Cu opt sarici
Stă covrig.
Stă de-nghite
Şi sughiţe
Şi se vaicără
De frig.
— Hei, e noaptea-aceea poate l înapoi
La fulgii moi.
Cumpenind a somn, pe coate.
Cu tot gândul sus, la el.
Şoptii:
„Mfiir încetinei.
Cum n-ai vrut să ieşi mai iute! Nici vifomiţă-nici mute pariind „nil t-P-ar fi prvrjăp p iar acum, când focu-i stins, Hornul nins.
Am fi doi s-alegem pene – Şi alene
Să chemăm pe moşul lene Din poiene să ne-nchidă: Mie, gene; Ţie.
Cornul drept, Cel stâng, Binişor.
Pe când se frâng Lemne-n crâng.
ME Me tg le nătâng!-i
12
IU
Dintre pene şi cotoare
Gata nins.
Cum mijea un pic de soare
Pe întins.
Războind cu lunecuşul.
Din ţăpoi săltând urcuşul, înălţat la dâmbii prinşi, îl zării lângă culcuşu-i
De frunziş.
Era, tot, o scorojită
Limbă vânătă, sucită.
O nuia, ca un hengher, îl ţinea în (găfzh de ger.
Zale reci.

Aspre benţi ce se-ntritaie.
Sus, de vreascurile seci îl prindeau:
O frunză moartă, cu păstaie.
Şi pe trupul lui zgârcit M-am plecat, şi l-am bocit: – „Melc, melc, ce-ai făcut, Din somn cum te-ai desfăcut? Ai crezut în vorba mea Prefăcută… Ea glumea! Ai crezut că plouă soare, l-a dat iarbă pe răzoare, Că alunul e un cântec…

13

Trebuia să dormi ca ieri Surd la cânt şi îmbieri, Să tragi alt oblon de var între trup şi ce-i afar'… Vezi?

Ieşişi la un descântec: Iarna ţi-a muşcat din pântec. Ai pornit spre lunci şi crâng, Dar pornişi cu cornul sting, Melc nătâng. Melc nătâng!

Iar când vrui să-l mai alint, njiftseim în a – e se plâns mult…
şi dârdâind, argi Kăsucit. se fărâmară.
Două coarne de argint a
Că e ciunt, nu m-am uitat.
Ci, în punga lui de bale.
Cu-nsutite griji, pe cale
L-am purtat
Legănat:
Pungă mică de mătase…
Iar acasă
L-am pus bine
Sus. În podţ
(Tot lângă mine)

14

Ca să-i cânt din când în când
Fie tare.
Fie-n gând:
„Melc, melc.
Co tobele.
Plouă soare
Prin fânaţuri şi răzoare.
Lujerii te-aşteaptă-n crâng.

Dar n-ai corn
Nici drept.
Nici stâng:
Sunt în sân la moşul lene
Din poiene;
Cornul drept.
Cornul stâng…
Iarna coarnele se frâng Melc nătâng, Melc nătâng *Iţ*

DIN CEAS DEDUS

I

Din ceas, dedus adâncul acestei calme creste, Intrată prin oglindăjţn mântuit azur, Tăind pe înecarea cirezilor agreste, în grupurile apei, un ică secuprţi mai pur.

Nadir latent! Poetul ridică însumarea De harfe resfirate ce-n zbor invers le pierzi şi cântec istoveşte: ascuns, cum numai marea Meduzele când plimbă sub clopotele verzi.

TIMBRU

ş luncii, saiţ Tuieruoh drum durerea divizată o sună-ncet, mai tare… Dar piatr-ţi îi gfjr ” a humei despuiare şi unda logodită sub cer, vor spune – cum?

19

Ar trebui un cântec încăpătov>) precum Foşnirea mătăsoasă a marM cu sare: Ori lauda grădinii de îngeri, când răsare Din coasta bărbătească ai Evei trunchi de fum

Un trunchi cu prăpădite crăci-vechi, ce stau să

Din care alte ramuri, armate-n şerpi lemnoşi, Bat apele, din baia albastră să despice Limbi verzi, şuierătoare, prin dinţii veninoşi.

pice.

CRUP

E temniţa în ars, nedemn pământ, De ziuă, finul razelor înşa Lă Dar cantele noastre, dacă sunt, Ovaluri stau, de var, ca o greşeală.

ORBITE

Colo, dimineaţa mea, Viu altar îţi miruia:
Atâtea clăile de fire stingi!
Găsi-vor gest închis, să le rezume.

Să nege, dreaptă, linia ce frângi:
Ochi în virgin triunghi tăiat spre lume?
Ca Islande caste, norii în dorită, hartaorii.
Ageri, şerpii ce puf tai, Şerpii roşii, scurşi din rai.
Înecatul
Fulger străin, desparte această piatră-adâncă; Văi agere, tăiaţi-mi o zi ca un ochean! Atlanticei sunt robul vibrat spre un mă). Încununat cu alge, clădit în praf du ril".
Şi, cules, albastrul benţii De pe jerbele Juvenţii.
Lăncile de iarbă mici Le păzea căţeaua Bitsh.
Inimi mari dormeau pe ţară. Munţi, cu sângele afară…
20
21

Cunoscut acelor zori în fântâni, în şerpi, în nori.
STATURĂ
Să nu prelingă, să nu pice Viu spiritul, robit în ea, La azimi albe să-l ridice; Sfiit pruncia ei trecea.
Sori zilnici, grei, ardeau sub dungă, Uşor sunau în răsărit; Şi nori ce nu ştiau s-ajungă şi munţii, citi va fi-ntâlnit.
Suiau cu iezerii, să cate la anii falnici, douăzeci. Vedeau din ceasul ce nu bate – Din timp tăiat cu săbii reci.
INCREAT
Cu Treptele supui văditei gale Sfânt jocul în speranţă, de pe sunt, Treci pietrele apunerii egale Supt văile respinse, ce nu sunt.
22
Ţi-e inima la vârste viitoare la şarpele pe muzici înnodat, Rotit de două ori la mărul-soare, în minutare-aprins – şi încrestat.
IZBĂVITĂ «ARDERE
Curcanii au mutat *ve* soare şirul De gâturi cu, nestinşi, cartofii roşii. La cerul lăerăinat şi sfânt ca mirul Rotunzi se fac şi joacă pântecoşii!
Şuviţa stelei noi întinge-n ape, Un stăpânit pământ ascultă ani, „" Pământul s-a lipit de steaua-aproape. Nuntesc, la curtea galbenă, curcani.

POARTA

Suflete-n pătratul zilei se conjugă. Paşii lor sunt muzici, imnurile-rugă. Patru scoici, cu fumuri de iarbă de mare, Vindecă de noapte steaua-n tremurare.

23

Pe slujite vinuri firimitura-i astru Munţu-n Spirit, lucruri într-un Pod albaştri Raiuri divulgate! îngerii trimişi Fulgeră Sodomei fructul de măceş.

LEMN SFINI

În văile Ierusalimului, la unul.

Păios de raze, pământiu la piele:

Un spic de-argint, în stjnga lui, Crăciunul.

Rusalii ard în dreapta-i cu inele.

Pe acest lemn ce-aş vrea să curăţ, nu e Unghi ocolit de praf, icoană veche! Văd praful – rouă, rănile – tămâie?

— Sfânt alterat, neutru, nepereche.

Şi limfa pajiştilor pale. Se pleacă soarelui ferit Al certei sere animale: îngână sângelui ivit.

Scris, râul trece-n mai albastru şi varurile zilei scad, E rana Tatirului astru, vădita ţară, Galaad.

AURA

Mire, văzut ca femeia.

Cu părul săpat în volute.

De Mercur cumpănit, nu de Geea.

Căi lungi înapoi revolute;

LEGENDA

Străluminaţi ca nişte unghii, Sub scuturi, îngeri au lăsat Cherubul văii să-l înjunghii – Sădiţi în aer ridicat.

La conul acesta de seară, Când sufletul meu a căzut şi cald. aplecatul tău scut 11 supse, ca pata de ceară.

Crescut, între mâini ca de apă. Ce lucru al tainei cercai? Sub verdele lumilor plai Arai o lumină mioapă.

24

25

MOD

Te smulgi cu zugrăviţii, scris în zid la gama turlelor acelor locuri, întreci oraşul pietrei, limpezit De rouă harului arzând pe blocuri.

O ceasuri verticale, frunţi târzii!

Cer simplu, timpul. Dimensiunea, două;

Iar sufletul impur, în calorii.

Şi ochiul, unghi şi lumea aceasta – nouă.

— Înaltă-n vânt te frângi, să mă aştern O, iarba mea din toate mai frumoasă. Noroasă pata aceasta de infern! Dar ceasul – sus; trec valea răcoroasă.

SECOL

Răsărit al crestelor de păsări, Steme nicăiri în fâlfâit, Bântuie, când soarelui voit Arcuite pajurile căţări.

MARGINI DE SEARA.

Pendulul apei calme, generale, Sub sticlă sta. În Ţările-de-Jos. Luceferii marini, amari în vale; Sălciu muia şi racul fosforos.

Un gând adus, de raze şi curbură (Fii aurul irecuzabil greu!) Extremele cămărilor de bură Mirat le începea, în Dumnezeu.

STEAUA IMNULUI

„*Asemenea seri se întorc*, *zice-se*, *de demult*".

M. I. Caragiale (*Craii de Curtea-Veche*, pag. 36)

Râu încuiat în cerul omogen, Arhaic Unt, din lăudată seară, Scurs florilor, slujind în Betleem – Când gărzile surpate înviară.

Seceri dintre secete-au sclipit! Chemi zidul ars, cu ierburile cimbruri, Anulare unor albe timpuri, Sub argintii muntelui oFbit.

Să port – sub raze deget şters înting – Un liniştit, un rar şi tânăr" mugur Prin ger mutat, prin tufele de zinc, La stâncile culcate: să le bucur.

26

27

SUFLET PETRECUT

Scăzută zării blinda e ţara minerală.

— Inel şi munte, iarbă, de abur înzeu'at. A ofilirii, numai această foarte pală Făclie, pe ghicirea Albastrului ouat.

Minţiri, lumini! Scăpată, doar sfânta, ca o maici – Ars doliul ei; cu fruntea călcată de potcap 1 Scăldând la dublul soare, apos, de la

Drăgaică, Rotundul, scund în palmă, duh simplu-n chip *ăi*

DIOPTRIE

Înalt în t (rpa prismK. cântăresc Un saturat de semn, poros infoliu. Ca fruntea vinului cotoarele roşesc, Dar soarele pe muchii curs – de doliu.

Aproape. Ochii împietresc cruciş Din fila vibratoare ca o tobă, nmnna litonti, mărăciniş, înnsă, grea, de sobă.

Odaie, îndoire-n slabul vis!

— Deretecată trece, de-o mătuşe – Gunoiul tras în conuri, lagăr scris, Adeverire zilei – prin ce nu. se.

DESEN PENTRU CORT

O, veacul legiuise militar în litere ca turnul ţuguiate! Urzite căi, neverosimil var, Prin. dimineaţa ierbii înmuiate.

Spălări împărtăşite! înnoiţi Aaginturile mari botezătoare şi inima călărilor – spuzi ti De dreapta ziua aceasta suitoare.

— Ei vor sălta, la drum cu Novalis – Prin şvabii verzi, ţipate în castele. Să prade tremuratul plai de vis, Prielnic potrivirilor de stele!

EDICT

Această pontifică lună Cuvânt adormiţilor e, Din rouă caratelor sună Geros, amintit: ce-ru-le.

O sobă, cealaltă mumie. Domneşte pe calul de şah, La Moscova verde de-o mie De turle, ars idol opac.

28

29

Dogoarea, podoaba: răsfeţe Un secol; efal şi apter. – Ştiu ctrumul Slăbuţelor Feţe, Ştiu plânsul apos din eter.

UVEDENRODE

For *its tones bu turns were glad*

Sweatly, *solemn*, *wildly sad*.

— Longfellow (*The slave singing at midnight*)*!*

PĂUNUL

Se ploconea răsăritean şi moale, Mălai din mina ta să ciugulească. Albastru pâlpâia şi cald, în poate la pânzele alcoolului, în ceaşcă.

Pe butură, nebunul tău cu scufă Ochi inegali grozav de trişti

rotea, şi mâna ţi-a sucit, cum storci o rufă, şi-a rupt şi gâtul păsării, care bătea.

PARALEL ROMANTIC

Numisem nunţii noastre – un burg, Slăvit cu ape – abia de curg – Ca un dulău trântit pe-o labă, Vechi burg de-amurg, în ţara şvabă.

33

Scări, unghiuri, porţi! în prag de uşă.

O troli domoli, o troli cu guşe.

La ce vărsări, ca de venin.

Vis crud striviţi şi gând cretin!

— Zi-l menestrel! Cu foc l-ai zis acum o vară; Azi zi-mi-l stins, încetinel, La spartul nunţii, în cămară.

Stingi cuburi şubrede, intrate, De case roşii, zaharate; Verzi investiri, prin câte-un gang, Sub ceasuri largi – balang, balang!

RIGA CRYPTO ŞI LAPONA ENIGEL

Des cercetat de pădureţi în pat de râu şi-ii humă unsă, împărăţea peste bureţi Crai Crypto, inimă ascunsă.

La vecinic tron, de rouă parcă! Dar printre ei bârfeau bureţii De-o vrăjitoare mânătarcă, De la fântâna tinereţii.

BALADA

Menestrel trist, mai aburit

Ca vinul vechi ciocnit la nuntă.

De cuscrul mare dăruit

Cu pungi, plânglici, beteli cu funtă.

Mult îndărătnic menestrel.

Un cântec larg tot mai încearcă.

Zi-mi de lapona Enigel

Şi Crypto, regele-ciupearcă 1

— Nuntaş Iruntaş! Ospăţul tău limba mi-a fript-o, Dar, cântecul, tot zice-l-aş Cu Enigel şi riga Crypto.

Şi răi ghioci şi toporaşi Din gropi ieşeau să-l ocărască, Sterp îl făceau şi nărăvaş, Că nu voia să înflorească.

În ţări de gheară urgisită, Pe acelaşi timp trăia cu el, Laponă mică, liniştită, Cu piei, pre nume Enigel.

De la iernat, la păşunat, în noul an, să-şi ducă senii, Prin aer ud,

tot mai la sud, Ea poposi pe muşchiul crud La Crypto, mirele poienii.

84

Pe trei covoare de răcoare Lin adormi, torcând verdeaţă când lângă sân, un rigă spin, Cii eunucul lui băti în Veni s-o-mbie, cu dulceaţă;

«— Enigel, Enigel, Ţi-am adus dulceaţă, iacă. Uite fragi, ţie dragi, Ia-i şi toarnă-i în puiacă.

— Rigă spân, de la sân, Mulţumesc Dumitale. Eu mă duc să culeg Fragii fragezi, mai la vale.

gigl, >!

Scădertoaptei. ies ltrtninp. Dacă pici-Sa culegi, începi, rogu-te, cu mine.

— Te-aş culege, rigă blând…? orile încep să joace = şi eşti umed şi plăpând: Teamă mi-e, te frângifauă

Lasă. Aşteaptă de te coace.

— Să mă coc, Enigel.

Mult aş vrea, dar vezi, de soare.

Visuri sute, de măcel.

Mă despart. E roşu, mare, Pete are fel de fel; Lasă-l, uită-l, Enigel, înesomn fraged şi răcoare.

— Rigă Cryptoj rigă Crypto, la o lamă de blestem Vorba-n inimă-ai înfipt-o! Eu de umbră mult, ma tem.

Că dacă-n iarnă sunt făcuta, şi ursul alb mi-e vărul drept, Din umbra deasă, desfăcută, Mânchin la soarele-nţelept.

La lămpi de gheaţă, supt zăpezi, Tot polul meu un vis visează. Greu taler scump cu margini verzi De aur, visu-i cercetează.

Mă-nchin la soarele-nţelept. w-" Că sufletu-i fântână-n piept's şi roata albă mi-e stăpână, Ce zace-n sufletul-fintină.

La soare, roata se măreşte; La umbră, numai carnea creşte şi somn-e carnea, se dezuqnflă, în «T vânt şi umbră iar o umflă…

Frumos vorbi şi subţirel Lapona dreaptă, Enigel, Dar timpul, vezi, nu adăsta, Iar soarele acuma sta Zvârlit în sus, ca un inel.

— Plângi, preacuminte Enigel! Lui Crypto, regele-ciupearcă. Lumina iute cum să-i placă? El se desface uşurel de Enigel, De partea umbrei moi, să ti

Ca la nebunul rigă Crypto, Ce focul inima i-a fript-o, De a rămas să rătăcească cu altă fată, mai crăiască:

Cu Laurul-Balaurul.

Să toarne-n lume aurul.

Să-l toace, gol la drum să iasă.

Cu măsălariţa-mireasă.

Săi ţie de împărătească.

Dar soarele, aprins inel, Se oglindi adânc în el: De zece ori, fără sfială. Se – oglindi în pielea-i cheală.

Şi sucul dulce înăcreşte l'Ascunsa-i inimă plesneşte, Sprezece vii peceţi de semn, Venin şi roşu untdelemn Mustesc din funduri de blestem;

Că-i greu mult soare să îndure Ciupercă crudă de pădure, Că sufletul nu e fântână Decât la om, fiară bătrână, Iar la făptură mai firavă Pahar e gândul, cu otravă.

OUL DOGMATIC

Dogma: Şi *Duhul şi în se purta aeasupra apelor*.

E dat acestui trist noroci şi uni sterp ca de finâneagb Dar viul ou, la vârf cu plod, e păi privim la soare J

Cum lumea veche, în cleştar, înoată, în subţire var, Nevinovatul, noul °" Palat de mâmaşi

Din trei atlazuri e culcuşul în care doarme nins albuşul Atât de galeş, de închis, la trupul drag, surpat în vis.

39

Dar plodul? De Toarte sus Din polul *plus* De unde glodul Pământurilor n-a ajuns Acordă fie Şi masei li: Albuşului în hialin: Sărutul plin.

k

Om uită tor, ireversibil, Vezi Duhul Sâârit făcut sensibil? Precum atunci şi azi întocma: Mărunte lumi păstrează dogma.

Să vezi, la bolţi, pe Sfântul Duh Veghind vii ape fără sluţi, Acest ou-simbol ţi-l aduc, Om şters, uituc.

Nu oul roşu.

Om fără sat şi om nerod.

Un ou cu plod îţi vreau, plocon, acum de Pa>te;

Îl urcă-n soare şi cunoaşte!

Şi mai ales te înfioară De acel pyiihnn irusâii t Ceasornic fără minutar, Ce singwr scrie când să moară şi ou şi lume. Te-nfioară De ceasul galben, necesar?

În gălbenuş – CTTdă spornicul albuş, Diirata-nscrie-n noi o roată, întocma – dogma.

Încă o dată:

F, Oul celui sterp la fel.

Dar nu-l sorbi. Curmi nuntă-n el.

Şi nici la cloşca să nu-l pui 1

Îi lasă-n pacea întâie-a lui.

Ajunul Paştilor, 1925

RITMURI PENTRU NUNŢILE NECESARE

Când planuri sună a cădere şi găzduieşti la rea putere, *Im neagra Damă Miriam în bande încinsă*, *de dinam*.

Capăt al osiei lumii!

Ceas alb, concis al minunii.

Sună-mi trei

Claie chei

Certe, sub lucid eter

Pentru cercuri de mister!

40

41

An al Geei, închisoare, Ocoleşte-n>ale le interioare Roata

Roata capului)

Mercur în topire, înzur.

Roata Soare".

Marelui.

Înspre tronul moale-i Vineri Brusc, ca toţi amanţii tineri, Am vibrat înflăcărat:

Vaporoasă

Rituală

O frumoasă

Masă

Scoală!

În brăţara ta fă-mi loc
Ca să joc, ca să joc.
Danţul buf
Cu reverenţe
Ori mecanice cadenţe.
Ah ingrată.
Energ; e degradată.
Bruia es desfaci pripită
Grupul simplu din orbită.
Venera.
Inimă în undire minimă:
Aphelic (a) Perihelic (P) Conjunctiv (dodo) Oponent (adio!)
II
Paj al Venerii.
Oral
Papagal!
În cristalul tău negat.
Spre acel fumegat
Fra Mercur
De pur augur.
Peste îngeri, şerpi şi rai
Sună vechi:
I-ro-la-hai.
Mercur, astră aurită.
Cu peri doi împodobită
Lungi
Cu pungi
Pe bomba mare.
Oarbă, de cercetătoare.
43
O Mercur.
Frate pur
Conceput din viu mister
Şi Fecioara Lucifer, înclinat pe ape caste în sfruntări iconoclaste.
Cap clădit

Din val oprit
Sus, pe Veacul împietrit.
O select Intelect Nunta n-am sărbătorit…
În
Uite, ia a treia cheie.
Vâro în broasca – Astartee!
Şi întoarce-o de un grad
Unui timp retrograd.
Trage porţile ce ard.
Că intrăm
Să ospătăm în cămara Soarelui
Marelui
Nun şi stea.
Abur verde să ne dea.
44
Din căldări de mări lactee, La surpări de curcubeie – în Firida ce scântec eteree.
PAZNICII
Înaltă conexiune.
Gardă eficace nunţilor.
Drum şi Carte:
Pentru sumbrul rac al lui Marte.
Pentru Jup
— Acel Trup – Saturn centurat în aparte.
Uran ca un tiv.
Neptun aditiv;
Cădelniţare în cor a nunţilor, Din zece Lune, în rampă, O foarte cerească şi amplă Mătanie a Frunţilor!
Salut de pe scară de noapte, La sceptrul seral De trei ori spiral: *i*\ lumii râu static de lapte
Plecăciune joasă, La faţa păroasă, Suptă, care ajuna Apusă-n cărbunii din lună
Mătanie adâncă, îndoită încă Norului violaceu.
Fumat lung, de soare.
La ziua-n vărsare.

Când pipăie sufletul meu.

Luminile odăilor le stinge! Să-nceapă marea pară de opal, Când îngheţat, din iarna care ninge în creştet, ca-ntr-un parc, pe encef al.

— Fii Domnului statură luminoasă cu gândul – sprinten fulger viitor! Să-ţi fie braţul spadă bătăioasă Şi ochiul: disc lunar lunecător.

FALDURI

ÎNFĂŢIŞARE

„*Ho*! *tis a gala* j

Edgar Po»

Pudrează râul tragic în oglindă, Cu de-amănuntul, cristalin, de bal; Săltate-n coc, volutele să prindă Perucii de argint – un encefal.

La balul liniştit, de mare gală, De vrei să placi frumosului tău Domn Treaz, poleieşte-ţi masca facială şi dinţii înverziţi de duh de somn;

1 Priveşte, este o noapte de gală (engl.). 46

pentru *William Wilson*

1

Somn mult, din pluşuri. Vid în stal. Vegherea sticlei, drept cortină, îndepărtat, ca-ntr-o odihnă Din membre limpezi, o cristal!

Sub măturі, fluturі şi urăturі p meu, pe crengi de gâturi. În glas din ceruri, cere: – Dacă Ai face-oglinzile să tacă?

Din somn, din stofă sar deştept, Smulg fierul scurt, îl duc la piept. La ţărmul apelor de gală Strig hidra mea, chilocefală

47

— Întemniţate William, la.st hidrofi], te aşteptam să treci, maree, din oglindă în luna frunţii, să te-aprindă

Student stufos, Bostonian, Ceţoase Wilson William, îţi jur, ar face-o bună mină Spini şase-n pielea ta marină!

(De şase ori, în ape grele Sting fier aprins, până-n prăsele Fulger cedat, just unghi normal, Cad reflectat, croiesc cristal.)

Piei chip! Rămâi, cortină spartă, Pătrată Spanie pe-o hartă, Răpus, în mâini, pumnalul tras, *în* fund ursuz, de zahăr ars:

Valuri frânte, gemene, Ruptură de cremene.

Cv gând târziu mă suflă-acu? Să vântur nopţii „Buhu-hu” Ca la un cinice, altă dată?

Se toarce vorba, închegată, Cutia încetse-ncure-n piept, în scrisul apoi caut drept.

UVEDENRODE

La râpa Uvedenrode Ce multe gasteropode Suprasexuale Supramuzieale;

Gasteropozi 5 Mult limpezi rapsozi, Moduri de ode Ceruri eşarfă Antene în harfă's

Uvedenrode Pgsteriode şi timp

Ceas în cristalin

Lângă fecioara Géraldine I

Dantelele sale la floarea de zale.

Prin braţele ei Gheţari în idei.

La soarele sfinţ

1 – Versuri şi prozi

Ordonată spiră, 1 Sunet

Fruct de liră, Capăt paralogic, Leagăn mitologic

ISARLÂK

Peste cavală

Cu varul deasupra-a spirală J

Încorporată poftăv Uiteoe§Pli: v – *J* Lunecă cnlată, Lunecă de două Ori până la nouă, Până o-nf ăşori în fiori uşori, Până-o torci în zale Gasteropodale;

Dunărea împărătească o înlănţuie, *s-o crească*, *Lance sau catarg s-o urce în durata lumii turce*

Până când, în lente Antene atente o cobori:

Pendular de-ncet, Inutil pachet, Sub timp, Sub mode în Uvedenrode.

1

F» cult Jtea de Fiii BTECA

NASTRATIN HOGEA LA ISARLIK

hui. *Al*. R.

Ţara veghea turcită. Pierea o dup-amiază.

Schimbată-n apa multă a ierbii ce-nviază.

Când, greu şi drept, pe sceptrul de pai mărunt la f

Gândacul serii urcă ghiocul de porfir.

Cer plin de rodul toamnei îmi flutura – tartane
Tot vioriul umed al prunelor gâltane:
Grădină îmi sta cerul; iar munţii, parmalâc.
Un drum băteam, aproape de alba Isarlîk, Cu ziduri forfecate, sucite minarete şi slujitori cu ochii roiuri ca de erete şi, asmuţil câmpiei. un fluviu leşios;
În gândâiri încărcate, când căutam pe jos Argintul unei scule de preţ, atunci picată: Cuţit lucrat, vreo piatră în scump metal legată, Greu cearcăn de cadână topit la un bairam; Nici eu nu mai ştiu astăzi ce lucruri căutam?
m
53
Încolăcite ceasuri! Cu voi, nu luai aminte Cum, pe restrânta buză a mătcii, dinainte, O sporpiră iimiţimp se tencuia-n pereţi. Veneau de toată mâna: prostime, târgoveţi, Dervişi cu faţa suptă de veghi, aduşi de şale, Pierduţi între pufoase şi falnice paşale; Iar ochii tuturor a călătoreau afund…
Căci, răsărind prin ceaţă şi călărind pe fund, La dunga unde cerul cu apele îngânăx Aci săltat din cornuri, aci lăsând pe-o rină, Se războia cu valul un preaciudatraic: Nici vâsle şi nici pânze" Ţ" „cătargul7 mult prea Dar „jos, pe lunga sfoară, cusute între ele, Uscau la vânt şi soare tot felul de obiele, Pulpane de caftane ori tururi de nădragi: Şi, prin cârpeli pestriţe şi printre cute vagi, Un vânt umfla bulboane dănţuitoare încă.
Ce ruginiri de ape trezite şi ce brâncă lăsară fierul rânced şi lemnul buretos? în loc de u pieptul acelui trisăxâos Ducea ollna verde, de alge năclăite. Pecind TIT – pupă, trase – edec ca nişte vite cu ţeastă nămoloasă şi cornuleţe mii, Treceau în brazda undei şirag de răgălii.
Sub vântul drept, caicul juca tot mai aproape. Atunci, cu ochi de seară şi-abia deschise pleoapa? (Căci, grei de-ngândurare, nămeţi mă năpădeau) Cu ochi ce cheamă somnul din goluri şi îl beau, îmi desluşii deasupra, înghemuit pe-o bârnă.
Un turc smolit de foame şi chin, cu faţa rirnă.
rtimâinile şi gura aduse la genunchi.
Trei petece răzleţe i se ţineau de trunchi.

Când vasul fără nume trecu prin dreptul nostru Un fund de vad îi prinse şi pântecul, şi rostru. r Cutreierată, apa jur-împrejur undl. Şi glăsui un pase într-astfel:

— Efendi.

Corăbier şi oaspe în porturile mele, i Primeşte-aceste daruri şi-aceste temenele:

La nava ta se cade pe brânci. ca să mă-nchin.

Că bănuiam caicul lui Hogea Nastratin. [Un zvon ne tulburase. Ziceau: e închis supt ape

Răsfăţul ce nici marea turcească nu-l încape.

Şi uşuratul Hoge, mereu soitariu, încheie-acum Bosforul cel limpede-n sicriu

Cu mâlul giulgi. – Jâu, unul, n-am v. ut să cred. Şi iată.

Iată.

Luceşti în bucuria cetăţii înviată!

Dar ne mâhneşti c-o faţă prea tristă; hai, curând I Nu sta pe punte, coabe cu pântecul f rămând! Noi ţi-am adus năutul dorit, şi sumedenii De roşcove uscate şi tăvi cu mirodenii, r-Coboară, iscusite bărbat, şi ia din plin;

Dulceagul glas al paşii muri prin seară lin:

Cum niciun stâlp ori sfoară nu tremura pe punte? în gândurile toate, soseau ninsori mărunte

Şi unsuroase linişti se tescuiau sub cer.

54

55

1

Şi desluşit, cu plânsul unui tăiş de fier în împletiri de sârmă intrat să le deşire", O frângere de gheţuri, prin creştete, prin şire, Prin toată roata gloatei ciulite, răscoli.

Pic lângă pic, smalţ negru, pe barba Lui slei Un sânge scurt, ca două mustăţi adăugite.

Vii, *veciniei*, din gingia prăselelor cumplite Albhă dinţii-n pulpă intraţi ca un inel.

Sfânt trup şi hrană sieşi, *Hagi rupea din el*.

La Isaiiâk, cea albă de lespezi, gloata suie.

Dar greii paşi prin ierburi şi stuh se împletect în ochi, din lâncezi ape, cum pâăpâie gălbuie

Şi uleioasă, dâra caicului turcesc!

d) *Cuvinte de îmbărbătare e*) *Aur netemporal f*) *Chemarea mosorului a*)

Cheagul alb, lăsat din seară.

Dintre limpezimi crescut.

Cu aripa ca un scut

Abia dus la subţioară;

Cel cu plisc întors de ceară roşie

Încovrigat.

Peste inimi

Către seară

Atârnat:

Chipul, coabe.

S-a îmbuibat în seara

Ca într-o baniţă cu boabe

Şi-a zburat.

DOMNIŞOARA HUS

S-a îmbuibat

Ceasul rău.

Şi s-a dus

Ceasul tău, Domniţă Hus!

Surorii noastre mai mari, *Roabe aceleiaşi zodii*, *Preaturburalei Pena Corccă a*) *Ceas de seară b*) *Prezentare* c) *Vaduri şi alaiuri*

Este Domnişoara Hus, (Carnaksi Maşala!) Cu picioare ca pe fus; Largi şalvari Undeva.

56

57

Pentru ea cinci feciori Pricopsiţi) (ah! beizadele), Au tăiat cinci alţi feciori Ce-i făceau la bezele. Şi-au danţat cinci feciori PricopsHv-la ştreangul furcii; Ea danţa Acaria cu muscalii şi cu turcii;

Paşi agale

Cu paşale.

Paşi bătuţi

Cu arnăuţi.
Sprinteni, spornici.
Cu polcovnici.
De tot sorinteni.
De tot sus.
De strigau, pierduţi, ibovnici
— Işală, domniţă Hus!
c)
S-a-mbuibat
Şi s-a dus
Ceasul rău.
Ceasul tău, Domniţă Hus!
Zvelt acum.
Taie-ţi drum…
Undă, undelemn călâi Vântul lunecă, înmoaie.
— Haide, saltă-ţi din călca Pintenii, toţi curm droaie.
Şi la drum, pe uliţi mici, Lângă gropi, printre căsoaie, Când prin ghimpi, când prin urzici, Iederă de zdrenţe, soare.
Mină tot către Apus
El te schimbă-n humă verrî*!
El milos de lin şi-a pus
Mâna-i verde
Să-ţi dezmierde
Şi grumajii tăi umflaţi
(Ca şerpi tari, cocliţi de bale.
Mai cocliţi ca şerpii fraţi
Din fântâni municipale)
Şi picioarele în coji, Numai noduri, numai dâre, Unde ani şi ger, răboj încrustară: cu satire!
d)
Sună noaptea, fund de tuci. Tu ajungi, încaleci zidul, Scoţi din traistă trei lăptuci, Pâinea oacheşe, ca blidul.
Peste mlaştini somnul spulberi. Duhul mlaştinii adie, Un oraş se-ngroapă-n pulberi Depărtat, ca de hârtie.
Şi tu plângi că Cel-de-sus N-are grijă de sărace, Că ţi-e trupul

frânt, răpus: Nu e nimeni să-l îmbrace.

Lacrimi mari îţi prind de gât Lungi zorzoan <V r>fhnnă. Lasă, nu mai plânge-atât, şterge-ţi ochii, te îmbuna.

Uite colo: stele ies la vărsatul şi pojarul, în răsad aprins şi des, înţesat e Pălimarul;

Uite, cerul a mişcat! Plecăciuni îţi face ţie. Fruntea cerul ţi-a-nchinat Ameţit ca de beţie;

Cercuiţii – ochii tăi – Gem ca pietre-n tăvăluge, Pe când guri de gol, în Văi înstelate, sus, îi suge.

e)

Hăt la cel

Vânăt cer împăcat la sori de ger.

Unde visul lumii ninge.

Unde sparge şi se stinge.

Sub târzii vegheri de smalţ.

Orice salt îndx-ăznit:

60

Falsă minge Ori sec fulger De hanger Repezit;

Plin Târziu şi malt

În plictisul şi căscatul lung al râpelor de smalţ.

Hai în zbor de şoarec sur la al ciur.

Des şi rar

Clătinat la râul nopţii de Ţiganul Aurar, Ciuruitul prapur sur Ce-n azur străvechi întinge îngălatul de azur: Rupta lumilor meninge!

Pân' la el.

Uşurel.

Pe arc tors fără cusur5

Îndoieşte şi întinde

Zborul tău de *şoarec*

Şi cu pumnul dus mosor Pân' la sita din tărie".

Treieră şuierător

Spart descântec din fetie!

I)

P»; huhu la luna şuie, Pe gutuie să mistliej On de-o li pe rodie: Buhului la Zodie.

61

Uhu, Scorpiei surate, Să-l întoarcă d-a-ndărate, Să nu-i rupă vreun picior Câine ori Săgetător!

— Ai văzut? Muri o stea. <Ca o smieură mustea;

Stea turtită, în hăuri suptă, Adu-mi-l pe-o coadă ruptă, Ruptă şi de lingură, Să colinde singură Toate vămile pustii, Unde fierb, la pirostrii, în ceaun cu apă vie, Nărăviţii la curvie; în zemi acre şi amare Cîţi au râs de fată mare;

În grăsime şi colastră, Câţi smintiră vreo nevastă.

Buhuhu, uhu, de zor şi-îne-o dată, prin mosor} Doar i-o da mai mult îndemn Coadei lingurii de lemn (Lemn de leac) Doar l-o-ntoarce berbeleac, Doar l-o duce vălătuc Pe ibovnicul uituc!

Fluturai la vârât făină, Zloată „se porni, haină;

Aruncai şi cu păsat, Pâclă deasă s-a lăsat; Presărai atunci mălai, şi tot cerul îl spălai, Doar pe plai Cât un scai

Mai juca un nour mic Zgriburit şi de nimic;

Luai din sân tărâţe coapte! Şi tot norul, jos, în noapte, la o gâlcă obrinti, în ţărână se trânti, înflori, crăpă în şapte Nori la fel:

De sub nori şi câmpuri – El.

Subţirel.

Văruit în alb de lapte.

Strigoi:

Rupt din veacul de apoi.

Vrej de şoapte?

Din bici ud şi din ţăpoi

Hăituit de Miaza Noapte.

ISARLÂK

Pentru mai dreapta cinstire a mii lui Anton Paitn.

La vreo Dunăre turcească.

Pe şes veşted, cu tutun.

La mijlocde-Jlău.

Pân’ la cer Trtfigându-şi treapta.

Trebuie să înflorească:

Alba.

Dreapta

Isaiiâk i

Ruptă din coastă de soare! Cu glas galeş, de unsoare, Ce te-ajunge-aşa de lin, Când un sf în de muezin Fâlfâie, înalt, o rugă Pe fuişor, la ziua-n fugă.

— Isarlîk, inima mea, Dată-n alb, ca ajjaia într-o zi cu var şi ciumă, Cujixde4 iiatră şi legumă aiul mei – U amâi aşa!

Fii un târg temuţlxilag şi balcan – /peninsular

La fundul mării de aer Toarce gâtul, ca un caier, în patrusprezece furci, La raiele;

rar, la turci!

fi Bată, într-un singur vin: Hazul Hogii Nastratin.

Colo, cu doniţi în spate, Asinii de la cetate, Gâzii, printre fete mari, Simigii şi gogoşari, Guri cască când Nastratin la jar alb topeşte în

Vinde-n leasă de copoi Căţei iuţi de usturoi.

Joacă şi-n cazane sună, Când cadâna curge-n Lună.

Deschideţi-vă, porţi mari! Marfă-aduc, pe doi măgari, ia să vând acelor case Pulberi, de pe lună rase, şi-alte poleieli frumoase; Pietre ca apa de grele, Ce fireturi, ce inele, Opinci pentru hagealâc Deschide-te, Isarlîk!

1

65

Să-ţi fiu printre foi, un mugur. S-aud multe, să mă bucur la răstimpuri, când Kemal, Pe Bosfor, la celălalt mal, Din zecime în zecime, Taie-n Asia grecime;

Când noi, a Turciei floare, *într-o slavă stătătoare*

Dăm cu sâc Din Isaiiâk!

IN MEMORIAM!

Primăvară belalie

Cu nopţi reci de echinox.

Vii şi treci

Şi-nvii, stafie.

Pe răpusul câine Fox r

Fex frumos cu dinţi oţele şi preţ mare la căţele.

— L stihuri pentru pomenirea unui câine cu numele nemţesc, e drept (dăruit autorului de un prieten frânc). Crescut însă la Isarlife

Fox nebun Scurt de coadă Fuge-n lume, Se înnoadă!

Primăvară belalie, Insomnii de echinox, Dimineţi, lăsaţi să vie Cum venea, băiatul Fox:

Capul, cafeniu pătat, Cu miros de dimineaţă, De, zăvozii mari din piaţă în trei locuri sângerat, 11 lipeşte de macat, Ochii ntoarce, a mirare, Din piept mare: Ce lătrat!

Pomi golaşi şi zori de roşuri! (E aprilie, nu mai) Forfotă de fulgi pe coşuri, în cuib fraged: *Cir-li-lai*.

— Fox al meu, îţi place, hai?

CirAi-lai, *cir-li-lai*, *Precum stropi de apă rece în copaie cină te lai*; *Vir-o-con-go-eo-lig*, *Oasc-nchise afără-n frig*

67

Lir-liu-gean, *lir-liu-gean*. *Ca trei pietre date dura Pe dulci lespezi* de *mărgean*.

Te-ai sculai cu noaptea-n cap, O să-ţi dea colgiul hap, Fox cu ochii-ntorşi cu albul, Fix cu ochii de harap!

4 în pat

Haide – zup!

Adă botul

Să ţi-l pup.

La ureche-apo-i să-l pui.

Să zici iute ce-ai să-mi spui.

Vrei să batem lunci, păduri?

Ori eşti poate în călduri şi-ai venit să-ţi caut fată Tot ca ţine de pătată: Nunul vinovat să-ţi fiu, Să-mi vând sufletul de viu!

Nu mă bag să caut fată, Că e treabă mult spurcată şi cădem în postul mare şi-am căinţele amare.

Dar nu-ţi arde de păduri şi mai va până-n călduri. Văd acum ce sta să zică Botul tău. Ştii vreo pisică!

68

Şi ţii minte că mi-e dragă, Miorlăita, care-şi baga Prin cămări, prin aşternuturi, Ochi-pucioasă, de te scuturi:

Dracu-aducător de boli. Cald inel, cu blană moale şi cu prefăcut răsuflet la păcatele din suflet!

Stai un pic, Că mă ridic

Şi-i venim, acum de hac! Lasă numai să mă-mbrac şi-ţi ajut să urci în pom, Câine vorbitor şi om, S-o dăm jos din pom şi cracă „Apoi – tava şi-n tărbacă.

De trei ori de capul scări să-i frângem şira spinării!

Nalt, curat sub corn de rai, Dezlega-vom: *cir-li-lai*.

Cir-li-lai

Precum stropi de apa rece

Ia copae când te lai;

Vir-o-con-go-eo-lig.

Ooase-nchise afară-n frig;

Lir-liu-gean, *lir-liu-gean*, *Râs al pietrelor de-a dura Pe trai trepte de mărgean*!

ÎNCHEIERE

Stinsă liniştirea noastră (şi aleasă), Isarlîk încinsă, Isarlîk mireasă! Dovediţii, mie, doisprezece turci între poleite pietre să mi-i culci:

Inima – raiaua, osul feţii spân, Ţeasta, nervii torşi în barbă de stăpân Clatină-i la Ciprul Negru, în albeaţă De sonoră vale într-o dimineaţă!

Fie să-mi clipească vecinice, abstracte, Din culoarea minţii, ca din prea vechi acte. Eptagon cu vârfuri stelelor la tel. Şapte semne, puse ciclic:

Vis ai Dreptei Simple! Poate, geometria Săbiilor trase la Alexandria, Libere, sub ochiul de senin oţel, în neclătinatul idol El Gahel.

Inegală creastă, sulițată cegă, Lame limpezi duse-n ţara lui norvegă! *I* Răcoriţi ca scutii zonele de aer, Resfiraţi cetatea norilor în caier.

Eu, sub piatra turcă, luat de Isarlîk, La o albă apă intru – bâldâbâc.

1

ELAN

Sunt numai o verigă din marea îndoire, Fragilă, unitatea mi-e pieritoare; dar Un roi de existenţe din moartea mea răsar,

şi-adevăratul nume ce port: e unduire.

Deci, arcuit sub timpuri, desfăşur lung ţesut De la plăpânda iarbă la fruntea gânditoare, şi blondul şir de forme, urcând din soare-n soare, în largurile vieţii revarsă un trecut.

Din călătoarea undă, din apele eterne, îmi însuşesc veşmântul acelor-care mor, şi înnoit şi ager alerg – subtil fior – Prin săli orgolioase ori umede caverne…

Şi astfel, în Pământuvi croindum vaste porţi Spre ritmuri necuprinse de minte vreodată, Aduc înaltei Cumpeni povara mea bogată De-atâtea existenţe şi tot atâtea morţi.

Sub titlul *Fiinţa*, în *Literatorul*, 28 septembrie 1918 75

LAVA

Te-nnăbuşai în pâcla încinsei atmosfere, O! tu, noian de lavă ce-aveai să fii pământul: Făptura nu sunase din trâmbiţi de cratere, Nu fulgerase încă, în noaptea ta, cuvântul…

Ce surdă clocotire, ce-nceată aşteptare Sub aburii roşiateci, sub aburii de fier, Când înspre noi tărâmuri voiai o revărsare, Când, oprimat de umbră, tu presimţoai un cer I

Dar se desprinse vălul, şi-o boltă-ndepărtată Din zâmbetu-i albastru desfăşură spre tine; O clipă a fost… şi totuşi, sclipirea ei curată Te-a înfrăţit de-a pururi cu sferele senine.

De-atunci, spre o altă lume fluida-ţi formă tinde…; Cu slava-ntrevăzută un dor fără de spaţiu Ar vrea să te-mpreune… şi ca s-o poţi cupjrin.de. Tentacule lichide îţi adânceşti în spaţiu.

Zburătorul, 6 decembrie

MUNŢII

Posomorâta lor înlănţuire Nu e decât un spasm încremenit – Supremă încordare de granit, Rămasă dintr-o altă întocmire.

— Demult când dorul lor nebiruit îi logodi cu vasta strălucire.

Un braţ semeţ au repezit spre fire…

Dar gheaţa înălţimii l-a-mpietrit.

Şi-n vreme ce c-un gest de renunţare Atâtea stânci expiră-n vijelie, Şuvoiul apei neîncăpătoare.

— Şerpuitoare formă veşnic vie Prin necuprinsa zărilor câmpie Se-ndreaptă către mări odihnitoare.).

Zburătorul, 6 decembrie 19 n.

COPACUL

4

Hipnotizat de-adânca şi limpedea lumina A bolţilor destinse deasupra lui, ar vrea să sfarăme zenitul şi-nnebunit să bea Prin mii de crengi crispate, licoarea opalină

Nici vălurile nopţii, nici umeda perdea De nouri, nu-i goneşte imagina senină: De-un strălucit albastru viziunea lui 6 plină, Oricât de multe neguri în juru-i vor cădea…

Dar când augusta toamnă din nou îl înfăşoară în tonuri de crepuscul, când toamna prinde iară Sub casca lui de frunze un rod îmbelşugat.

Atunci, intrând în simpla, obştească armonie cu tot ce-l limitează şi-l leagă, împăcat, în toamna lui, copaculse-nclină către glie.

Zburătorul, 6 decembrie 191M

BANCHIZELE

Din aspra contopire a gerului polar cu verzi şi stătătoare pustietăţi lichide, Sinteze transparente, de străluciri avide Zbucnesc din somnorosul noian originar.

Mereu rătăcitoare, substratul lor închide Tot darul unui soare roşiatec şi avar, Apoi, de-a lungul nopţii tot aurul stelar şi toată înflorirea reflexelor fluide.

Iar când, târziu, prin trude-ndelungi şi fir cu fir – Au strâns în năvi de gheaţă un fabulos Ofir, Pornesc, pline de spornica lor muncă.

Pornesc să-şi întrunească ascunsele comori, şi peste mări de umbră şi linişte, aruncă Efluviile unor neprihănite zori.

Zburâtorul, 6 decembrie 1919

PENTRU MARILE ELEUSINII

Când calda strălucire a lunilor toride va prinde să decline, când soare potolit Spre gelfuri de-ntuneric va luneca, trudit, îşi va rosti chemarea din nou, Eumolpide?

La vorba lui, pătrunsă de-un tăinuit fior, Tu vei ghici durerea Zeiţei pământene şi plânsetul Fecioarei, ce” câmpuri leteene I-e dat mult timp să ude în rouă ochilor.

Şi-n toamna, somptuoasă de purpură şi nacru, în toamna unde

seara încheagă tonuri vii, Prin surda picurare a orelor târzii îţi vei purta tristeţea, încet, pe Dr

Nocturne bolţi vor ninge, din slăvi, misterul lor.1 Ţi s-o răsfrânge-n suflet tăria-ngândurată tar sfânta ta durere va trece legănată în ritmuri largi şi grave, de corul sferelor.

78

Pe Calichor, în templul încins de roci calcare, Acolo te aşteaptă, cucernic, dorul meu; Acolo vei ajunge în Marea Noapte, greu De gânduri, denelinişti, de-adâncă-nduioşare.

Mă vei urma… Cuvântul va depăna domol

Povestea fără Nh

U

Uimit, îţi vei cuprinde sap TCT – ăâelearcane Din culmi nebănuite şi limpezi de simbol.

Iar când, topit în apa adâncilor mistere, Zeiţei chtoniene întreg te vei fi dat, Cu mâini îngemănate şi gând cutremurat îţi voi aduce iarba culeasă în tăcere…

Zburătorul, 6 decembrie

PANTEISM

Smulgându-ne din cercul puterilor latente, Vieţii universale, adânci, ne vom reda; Iar nervii, hidră cu mii de guri, vor bea Interioara-i mare de flăcări violente.

Şi peste tot, în trupuri, în roci fierbinţi – orgie De ritmuri vii, de lavă, de freamăt infinit, Cutremurând vertebre de silex ori granit, Va hohoti, imensă, Vitala Histerie…

Zburătorul, 13 decembrie 1939

ARCA

În tulburatu-mi suflet, am construit o Arcă – Informă nălucire de biblic corăbier – Şi turme-ntregi de gânduri pe puntea ei se-mbarcă, Noroade-ntregi, plecate puternicului cer.

Vom merge spre fierbintea, frenetica viaţă, Spre sânul ei puternic cioplit în dur bazalt, Uitat să fie visul şi zborul lui înalt, Uitată plăsmuirea cu aripe de ceaţă!

E vremea să se-abată mânia Lui! O ploaie De stropi rigizi întinde zăbrele de oţel. Corabia aleargă… în negura greoaie, Corabiase-nclină

şi-aleargă fără ţel…

Vom coborî spre calda, impudica Cybelă, Pe care flori de fildeş ori umed putregai îşi înfrăţesc de-a valma teluricul lor trai, şi-i vom cuprinde coapsa fecundă de femelă

Şi cel din urmă creştet de munte se scufundă.

— Spre care ţărm, Stăpâne, spre care Ar arat Din bruma depărtării, mă poartă-adânca undă? S-a coborât pe ape linţoliu-ntunecat.

a o

81

S «Versuri şi proză

Aud cum se destramă un suflet undeva", Departe, în a ploii acidă melopee… E noapte-n larg… Iar Arca te-aşteaptă, Jehova, Pe mările din suflet să fereci curcubeie.

Zburătorul, 20 decembrie 1919

ŢI-AM ÎMPLETIT…

Ţi-am împletit suprema cunună de tristeţe, Să te înalţi mai gravă încadrul tău de-azur iar seara să-ţi umbrească înalta frumuseţe J şi astfel întregită să atingi Acordul-Pur.

Dar dacă-ncumetarea ta şovăie şi seara Descinde friguroasă în inimă şi gând iar, umedă, pe frunte apasă greu tiara Atunci, slăvită Soră, zoreşte mai curând.

Spre malurile unde demult îmbrăţişarea Aşteaptă să te-adoarmă aşa cum tu desmierzi, Aşteaptă infinită şi limpede ca marea să te cununi cu somnul şi-n unde să te pierzi.

Zburătorul, 20 decembrie 1

UMBRA

Ai biruit! O dungă-n miezul zilei, O mare de cenuşe-n asfinţit, în surda războire-ai biruit: Stăpână eşti pe vânătul argilei!

82

Demult, de când înflăcăratul cer Purta spre culmi diurna lui povară, La poala crestelor scăldate-n pară Tu încrustai un sumbru colier.

Un promontor dinţat sau în ogivă De pe atunci rupea cutezător Din pajişte. Dar sub al zilei zbor, Te spulberai, putere corozivă!

Când însă către cuibul său aprins Pribeagul oaspe prinse să coboare Pe urma lui de foc, triumfătoare o zgură plumburie ai întins…

Ea muşcă din păşune şi din tină Se-mplântă-adânc şi neînduplecat în câmpul până-atunci transfigurat De calda revărsare de lumină.

O! valul tău trufaş şi-mpotrivirea Celor din urmă insule-aurii… O, moartea strălucirilor târzii şi doliul ce-nvestmântă iarăşi firea!

Căci nu e loc unde să nu fi pus Temeinic gheara ta, neîndurato! Câmpia vastă ai înveninat-o şi în curând nu va mai fi Apus.

Te uită, Zările se împreună.

Un ocean, talazul tău cernit; 1

— Când; Umbră, sub zenitul poleit.

Te vei preface-n mistic clar de lună?

Zburătorul, 20 decembrie 1919

DIONISIACA

Plecaţi-vă, în cuget cucemje şi sfios.

V-o spun: e-aproape timpul, de-a pururi sfânt când iară

Biruitoarea Bruno va naşte pe Brimos…

Vă vor purta pe-ntinse nisipuri şi dumbrăvi Veţi colinda prundişuri fierbinţi, veţi trece ape i şi munţi pentru a vă pierde în negrăite slăvi…

V-o spun nwMţnpii Rrtipi p aproape!

Dar ascultaţi cum creşte ascuns sub orizon Tumultul surd de glasuri mereu mai tunătoare, Se clatină în tremur al înălţimii tron; Şi iat-o, înspumată, sălbatica splendoare. O 1 nesfârşită hoardă şi hohotul sonor! Un viu puhoi coboară colinele Heladei, Un clocot peste care strident, străbătător, Vibrează-nfricoşata chemare a Menadei.

„El, El aprinsa torţă al cărei scrum sunteţi, în vinul desfătării, aleargă să vă scalde, în vinul viu şi tare al noii sale vieţi… Mulţimi prinse-n viitoarea efluviilor calde O, voi înfiorate noroade, la pământ! Zdrobiţi centura fiinţei, topiţi-vă cu glia; Iar peste lutul umed şi trupul vostru frânt.

Enorm şi furtunatec să freamăte Orgia 1”.

Zburătorul, 27 decembrie 191!

Şi-l veţi vedea, slăvitul sub verdea lui tiară De iederă brumată şi

smilax înflorit; Fântâni adânci de viaţă în steiuri El va deschide şi veţi cunoaşte-ntr-însul extazul infinit. Iar cetele, stufoase de tirse-şi nebride.

85

NIETZSCHE

Războinic dur şi aprig cuceritor de zări, Să fiereprins asaltul temutelor portaluri Purtând înfrigurată mândria forţei tale Mai sus şi mai departe spre noi evaluări, Să fi străpuns penumbra letargică şi ceaţa Ce împleteau pe norme un neguros Dedal la adâncind cu groază abisul numenal, în seara biruinţii să-ntrezăreşti cum Viaţa Şie-ntoarce somnoroasă, în ciclul ei steril, Sub fard şi mască, mimma unei absurde arte…

Şi totuşi deasupra rotirilor deşarte Făuritor de sensuri, să te ridici viril; Şi, beat de aderare activă şi adâncă – Aplauze unice în searbădul decor – Smulgând ardorii tale cuvântul creator, Eternei reîntoarceri a Vieţii să-i chemi:

„Încă!”

Zburătorul, 3 ianuarie 1920

PYTAGORA

În calmul multor zile de drumuri lungi pe mare

Spre sânul adâncimei fluide am privit;

Iar ochiul meu lăuntric e încă năpădit

De-a umbrei şi-a culorii bogată-amalgamare i

Când repezi, când sticloase, şi umede şi rare, în orbul mării limpezi – tezaur negrăit – Răsfrângeri fără număr, pe rând au oglindit Multipla aparenţă şi vecinica schimbare.

T3 ar mai apoi Crotona, cu zidul dorian.

M-au despărţit de-a pururi de glaucul noian…”

O, Ion… Duhul Spartei încruntă strâmta zare;

Şi sus, prin golul nopţii – mai trist şi mai sever

Cetatea siderală în stricta-i descărnare îşi dezveleşte-n Număr vertebra ei de fier „î

Zburătorul, 3 ianuarie $1S_2Q$

PEISAGIU RETROSPECTIV

O, desfrunzirile din urmă! Te uită, vastele păduri Stau veştede

sub greaua turmă Pe nori haotici şi obscuri.

Te uită, soli ai crustei albe Ce-o să se-aşeze, de pe-acum în dantelări de fine salbe, Pe tufă umedă, pe drum.

86

Un cinic puf au nins scaieţii… Şi totuşi, iată-mă venit în faţa toamnei şi-a tristeţii cu gândul iarăşi ispitit, t) e-avântul surd care destinde Tot mai departe largu-i zbor Deasupra zărilor murinde, A sumbrei văi, a tuturor.

II

De-a lungul tristelor răzoare Pe care vântul grămădi Atâtea crengi rătăcitoare, Mângâietoare vei veni?

Din golul toamnei vei renaşte Iubirii mele, vis fugar, şi însetatul va cunoaşte Bej; ia vinului tău rar?

Vei fi atunci Izbăvitoarea? Deşi umbrit de-un mort trecut, îmi vei aduce totuşi floarea Neprihănitului sărut?

Şi-n pacea-ntinderii, cuvântul Pe-atâtea buze bănuit. Dar iar intrat în noapte, sfântul Cuvânt, va fi, va fi rostit?

88

III

Miraj fluid, formă fugară, Străbate surele poteci Şerpuitoare şi coboară în toamna vânturilor reci.

Dorinţa mea îţi va aprinde Ardori ce nu se pot grăi şi-n ciuda umbrei ce se-ntinde Ne vom iubi, ne vom iubi.

Până când anii vor aşterne, în colb mărunt, argintul lor; Până când, greu de ierni eterne. Slăvitul prinţ al orelor.

Va obosi să mai adaste Ivirea ultimilor sloi

Şi bolta nopţii sale vaste Va-ncovoia şi peste noi.

Zburătorul, 17 ianuarie 1920

FULGII

Cad fulgii şovăielnici în stoluri fără număr, Din nevăzute urne ei cad pe albul umăr Al dealurilor prinse de-o crustă argintie.

Oştiri de nori aleargă…

— Ce surdă simpatie.

89

Nori tulburi, nori metalici, spre voi întins mă poartă Aţi prefăcut

în domuri de-argint natura moartă şi-aţi pus în peisagiu un nou fior de viaţă, kvoi blocuri mohorâte, convoi de-obscură ceaţă!…

Tot plumbul meu din suflet, o forme călătoare, Cu voi să se topească în gânduri de ninsoare, Căci iată, vine vremea când albe, împietrite,) Pe gând descăleca-vor zăpezi neprihănite…

Cad fulgii şovăielnici, aşa cum în poveste Cad stropi de piatră scumpă, uşor şi leneş, peste Un strălucit războinic, cuprins de-o vraje-adâncă. >Asemenea câmpiei, sub cerul vânăt încă, Ţinuturi ale minţii, lăsaţi să vă-mpresoare, Lăsaţi să cadă-ntr-una din neaua altui soare, Ce veşnic braţul ritmic al timpului aruncă…

Cad flori de-argint, de spumă pe lunca-n sărbătoare.

Şi vânturi potolite întinsurile-alintă.

Şi fluturi albi s-adună în pâlcuri orbitoare.

O, suflete, ca lunca te-mbracă-n hiacintă…

Zburătorul, 17 ianuarie 1920

CUCERIRE

De-a lungul nepăsării acestei reci naturi, Spre nevăzutul unde arpegii de fanfare Desfac în foi sonore o limpede chemare Vom merge în armură de fier, încinşi şi duri.

Ca nu cumva sub dârza trufie ostăşească să se adune umbra sau plumbul unui nor, Vomâncrusta viziunii aprinsul Kohinor şi vom lăsa ca ochiul de foc să ne orbească;

Un somn năuc ne-o duce pe drumul mort, îngust, Dar fiinţa noastră pură desprinsă de gândire va asculta cum sparge a orei îngrădire, Cum urcă din adâncuri un mare imn august.

Şi-ntregi în trâmbiţarea de dincolo de vreme şi năzuind înalte şi albe biruinţi Ne vom zvârli prin larma asaltelor fierbinţi Mai sus de noi… în largul destinelor supreme…”

Zburătorul, 31 ianuarie 1920

LUNTREA

Teorbele sonore şi cântecele toate Au adormit în burgul târziei noastre nunţi; Şi în stăruitorul declin, chiar tu renunţi să întârzii pe culmea posomorâtă. Poate

El doar să mai rămână… el, somptuosul crin Al formei care urcă şi se desprinde, parcă. De malul apei unde tot gândul tău se-mbarcă îndurerat, nesigur şi silnic Lohengrin…

Sfielnic gând, tu nu vezi cum luntrea frământatif şi lebăda grăbită spre sfintele păduri Vor să-mplineşti porunca? Dar încă nu te-ndurţ şi laşi ţinutul veşted al nunţii de-altădată!

Zoreşte, iar pe faldul uşor de hiacint îmbracă-ntâi armura, şi vechea ta mândrie Se-nalţă spre uitatul regat, ce te îmbie, Statura ta turnată în luminos argint.

Vei trece… Marii codri fremătători de plângeri, înfioraţi de câte-un romantic hallali, îşi vor bolti frunzişul; o clipă vor cocli şi coif şi scut, în jocul virilelor răsfrângeri;

Zori neasemuite, apusuri de castele Aprinse, sub metalul curat s-or oglindi iar străvezia noapte va creşte şi rodi Prin apele armurii răsăde-ntregi de stele.

SOLIE

Undire infinită, lăuntricul fior

Când Verbul, prăbuşire năprasnică de tunet în inimi şi în lucruri vibra dominator…

Nebănuitul vuiet…

— Păstrezi vreun răsunet

Tu, suflet prins de-o vrajă pe-al humei căpătâi, Vreun crâmpei din vâlva ce neîncăpătoare Cutreiera hiatul adâncii nopţi dintâi?

E mult de când ecoul vestirii-n tine moare, De când, rigide gheţuri te-nlănţuie-mprejur; De când, un cer de neguri şi-a prăvălit tavanul Pe-al zidurilor muced şi colţuros contur.

Nămeţi şi nori apasă…

Dar, deslușind colanul

De piscuri sfidătoare, priveşte, am venit… Am coborât să-ţi sprijin truditul pas de frate la de pe-nalte praguri, s-asculte nengrădit Prelunga nechezare a lumii fecundate…

— Tu nu ştii încă?

Imnul tumulturilor vii

Nici zid şi nici tenebră nu poate să-l sufoce;

La poarta zăvorâtă grăbeşte-te să vii:

Vei desluşi şi astăzi, în larguri, *marea* vocee.

Zburătorul, 27 martie 1920

«Fugarnic sfânt, tu lasă ca fluviul să te poarte… Dar dincolo de luntrea îngustă nu privi, Căci apa-ţi va trimite şi va întipări, întunecată, faţa iubirii voastre moarte!

Zburătorul, 14 februarie 1920

92

CÂND VA VENI DECLINUL

Cu mâini învineţite de umblet lung prin ger Voi reintra în mine când va veni declinul; Voi coborî să caut, pierdută-ntr-un ungher, Firida unde arde cu foc nestins Divinul.

Şi flăcării voi spune: Fior al caldei firi, Joc viu ori şovăielnic de galbenă maramă, Vibrare necurmată, zigzag de pâlpâiri, Uşoară şi fierbinte văpaie, te destramă;

Respiră, creşti mai vastă… în plasma unde doar o singură năvală de năzuinţe se-aprinde, Asemeni unui mare şi lacom protozoar, înmugurând u-ţi braţe, în noapte le întinde.

Al tău, al tău, cuprinsul întregului dintâi, Din negura-Andromedii la sorii din Centaur; Stăpânitoare, soarbe tot cerul şi rămâiv Prin marea de funingini năvodul plin cu aur.

Zburătorul, 3 aprilie 1920

Redă nemărginirii fugarul tău mister…; Mereu mai străvezie, mereu mai necuprinsă, Prin sure şi înalte pustiuri de eter Desfăşură pe hăuri o horbotă aprinsă.

Deasupra ta, deasupra haoticului drum, Cupolele nocturne te-or strejui hieratic; Iar tu vei fi parfumul lunecător de-acum Pe-a lumilor întinsă tipsie de jeratic.

Curând, sub faldul umbrei, nu vei mai desluşi Nici recea Astartee, nici încruntata Gee… Doar spuza sidefată în depărtare, şi în preajmă, goana unor năluci opiacee.

Vulturi de flăcări, aştrii spre tine s-or purta. Vâslirii lor solemne deschide-atunci ferestre şi bea din plin vârtejul stârnit în preajma ta Cum altă dată, boarea pădurilor terestre.

94

RÂUL.

Din culmea unde mai presus de nor, Doar gheaţa îşi scuipează diamantul, Te prăvăleai, gigant clocotitor, Cât zarea-ntins, haotic ca neantul.

În jurul tău, frânturi de stâncă, lut, Cadavre ale florei uriaşe Monumentau un nenturnat trecut… Şi nicăieri în goana pătimaşe

Reflexul liniştit nu locuia

Cu lumea lui năvalnicele ape…7

Dar anii au trecut… Din matca ta.

Prea strâmtă-atunci, ai dispărut aproape.

95

Oglindă călătoare, cer mobil, Te-ai încadrat într-o uşoară spumă şi-ţi porţi acum cristalul „tău steril Spre a mărilor îndepărtată brumă.

Dar murmurul, acord eternizat, Neîncetat mărirea ta o plânge; Şi-ntregul tău trecut, pietrificat, în unda potolită se răsfrânge.

Zburătorul, 23 mai 1920

UMANIZARE

Castelul tău de gheaţă l-am cunoscut, Gândire:

Sub tristele-i arcade mult timp am rătăcit.

De noi răsfrângeri dornic, dar nicio oglindire în stinsele cristale ce-ascunzi, nu mi-a vorbit;

Am părăsit în urmă grandoarea ta polară

Şi-am mers, şi-am mers spre caldul pământ de miazăzi.

Şi sub un pâlc de arbori stufoşi, în fapt de seară.

Cărarea mea, surprinsă de umbră, se opri.

Sub acel pâlc de arbori sălbatici, în amurg Mi-ai apărut – sub chipuri necunoscute mie, Cum nu erai acolo, în frigurosul burg, Tu, muzică a formei în zbor, Euritmie!

96

Sub înfloriţii arbori, sub ochiul meu uimit, Te-ai resorbit în sunet, în linie, culoare, Te-ai revărsat în lucruri, cum în eternul mit. Se revărsa divinul în luturi pieritoare. O, cum întregul suflet al meu ar fi voit cu cercul undei tale prelungi să se dilate, Să spintece văzduhul şi – larg şi înmiit să simtă că vibrează în lumi nenumărate…

Şi-n acel fapt de seară, uitându-mă spre Nord, în ceasul când penumbra la orizont descreşte, Iar seara întârzie un somnolent acord,

Mi s-a părut că domul de gheaţă se topeşte.

Zburătorul, 12 iunie 192 ft

ÎNFRÂNGERE

Ca fruntea mea să poarte diademul Ce fulgeră-n albastrele palate Am ridicat oştiri nenumărate şi-ncrezător, dezlănţuii blestemul.

jar vremea prinse…

Fuiorul ei de ore nesfârşite

Mult timp, în pragul porţii opaline, Am stat s-aştept heraldul biruinţii, Am stat să-ntreb cuprinderile minţii De crainicul trimis, ce nu mai vine.

Nu vine, căci spre culmile-ngheţate Oştirile n-au vrut să se îndrume, N-au mai dorit podoaba fără nume şi n-au găsit albastrele palate.

Încât, sub vântul aprig de ispite S-au răzleţit din ţară-n altă ţară… Şi-acum se-ntorc în turme istovite Hlamida să-mi sărute şi să moară.

Oştirile se-ntorc. În juru-mi zborul şi umbra morţii darnic se împarte; Pe când, prin doliul sălilor deşarte cu paşi sonori pătrunde învingătorul.

Zburătorul, 19 iunie 1920

ÎN CEAŢA…

Murea prin seară strada şi zilnicul ei muget… Asemeni unei râncezi îngrămădiri de seu. Un nor se prăvălise pe streşini – iar pe cuget o bură de-nnoptate tristeţi cădea mereu.

Se-amestecase ceaţa din noi cu cea din sâavă „T Şi. silnici, paşii noştri trezeau – o cât de rar! «Ecouri fără nume, prin linişte buhavă Din acel trist şi umed sfârşit de Făurar.

Intrasem în penumbra stăpânitoarei unde Strivite-n vrăjmăşia puterilor din jur, Nici sufletele noastre nu-şi mai puteau răspunde I Iar vorbele şoptite loveau greoi şi dur.

I Hordii întregi de duhuri, lungi stoluri de destine

I îşi împleteau în preajmă înfricoşatul rit:

I Căci blestemul căzuse… în gândul meu şi-n Tine

I Biruitor pustiul scurma… Şi ne-am oprii

I s-a cercetăm o clipă răspântia şi bruma şi-am stat, şi-am stat

sub neguri, de asprul ţărm legaţi \ Doi arbori singuratici şi desfrunziţi de-acuma, Pe unda nenturoată a orei înclinaţi.

! B! 5 I! î! î I I I *t* I I S I Ne prăbuşeam… Când iată că, înclinând privirea Acolo, jos, pe crusta de caldarâm şi lut, Zărirăm două umbre unite: contopirea Sălbatică, informă, a marelui Sărut.

Păreau a nu cunoaşte nici piedici nici osândă. Zăgazuri pământene n-aveau… Alt Demiurg Le stăpânea, desigur, cu o pravilă mai blândă Făptura lor ciudată şi vecinicul amurg.

O, simpla înfrăţire, pătrunderea lor oarbă!…

— Când, când, interioarele mări vor izbuti la ele să se-mbine, ca ele să se soarbă? Când învelită-n caldul sărut, te vei topi?

O, spune-mi: deşi drumul e astăzi sulf şi zgură, Din depărtatul şipot îmi va fi dat să beau?

— Şi-om prelungi povestea, ce-n lumea lor obscură Imaginile noastre de umbră, începeau?…

Umanitatea, 2 iulie 1920

DRIADA

Eu îl priveam prin geamul vărgat de lujeri, vara, Ori scris de colţii iernii cu sterpe flori de ger, Cum pe tipsia luncii, biet arbore stingher îşi frânge vreascul veşted sau clatină povara.

Dar pârtia sticloasă mi se părea înceată;

Iar calea însorită, prea lungă pân' la *el*.

Şi-am stat să-nnod într-una – inel lângă inel

Din sfoară, mreji; şi vârşii, din salcie tăiată.

100

şi totuşi cât de dornic eram să-i fiu aproape Sinclin spre el urechea trudindu-mă să prind Ce hohotiri trufaşe îl pleacă şi-l destind când viforul în trâmbe de-omăt vrea să-l îngroape.

Dar, uite, munci de iarnă te leagă de colibă şi nu-ţi dau timp s-adulmeci nici aerul de-afar; – Necum s-alergi pe drumuri, când viforul hoinar Te-nşfacă dârz şi zloata sumanul îţi îmbibă.

Lăsai să treacă gerul; apoi, un lung pomelnic De zile înmoinate când fiecare sloi E-o lâncedă clepsidră; când neguri grele, ploi, Dospesc încet pământul călâi, dar feciorelnic.

Un strat lăptos de aburi mai stărui pe zare…": „Dar într-o zi se

rupse şi prin spărturi văzui Copacul despletindu-şi în coame şi frunzare Tot aurul lui verde şi toată floarea lui.

Orbit, plecat minunii, mi-am spus: să nu mai pregeţi 1 I El numai pentru tine şi-a pus un alt veşmânt, I Zoreşte spre belşugul miresmei şi alege-ţi I Pat neted în plecadul de ierburi şi pământ.

U

Aşa am pus deoparte şi munca migăloasă, şi trândăvia iernii, şi grijile de ieri. Ca singur, în şoptirea născândei adieri S-o iau pe cărăruia de humă lunecoasă.

101

Curând în miezul luncii, un neştiut fior Simţii urcând prin lucruri spre fiinţa mai deplină, Din jgheabul pietrei, n lujer, din brazdă, în tulpină Nestânjenitul vieţii fior biruitor.

Cursese pretutindeni... Şi-acum, albeau privirii Ciorchine de potire şi păturі moi de puf, şi nu ştiu ce amestec de-arome şi zăduf Topea orice făptură în marea nuntă a firii.

Plămade răzleţite în nouri mici de vată

Se prelingeau de-a lungul plăpândului ţesut

Iar rodnicia florii sorbea, cutremurată.

Şi-n somn prelung un umed, străbătător sărut.

Din cupele tivite ori zdrenţuite-n spume, Din rodul în dospire se desfăcea trândav, Un vis de desfătare, un vis sătul şi grav De lucruri presimţite abia, dar fără nume.

Încât, cu paşi nesiguri, cu trupul dus agale şi mintea stătătoare ca undele în iaz, într-un târziu, când ziua trecuse de amia; z împovărat de simţuri, mult istovit de cale.

Mă pomenii în faţa stingherului din luncă, Sălbaticului arbor întrezărit prin geam. Părea trudit şi vârstnic... Un noduros mărgean încununat cu alge, un trup răpus de muncă.

102

Un trunchi cu prăpădite crăci vechi ce stau să pice Din care ramuri hâde – năprasnici şerpi lemnoşi Zbucnesc, ca sus în baia albastră să despice Limbi verzi, şuierătoare, prin dinţii veninoşi.

În

Dar peste ochi şi cuget căzu o deasă sită. Mă tolănii în voie pe

caldul gliei sân şi îmi lipii obrazul şi tâmpla obosită De scorojită coajă a trunchiului bătrân.

L-am alipit. Când, pâcla de gânduri şi simţiri. Se lămuri deodată în limpezi închegări. Un văl purta deasupra. Din plasa lui subţire Cădea aromitoare năpadă fie visări.

Se prelingea o rouă de umede mărgele Pe frunte… Pe tulpină, răşine-moi şi vii…"; Când iată că din tufe, mlădiţe şi nuiele, înfiorând tot trunchiul, un vălmăşag de mii

De freamăte ridică, se mparte-n ramuri, creşte… Încet, încet, pe scoarţă ghiceam cum se iveşte Ierbos şi încă umed un strai sărbătoresc; Cum mai adânc, sub blana de muşchiuri unduiesc

Nelămuriri de cărnuri, cum se răsfiră vine, Cum toată viaţa aspră, sălbatică, din lunci Se-adună, se strecoară prin rădăcini şi vine la laptele-n gâtlejul nesăţios de prunci.

193

r

Miresme calde, lâncezi se revărsau, cascadă, De sus, din ce păruse a fi frunzişul lui…

— Atunci, silindu-mi ochii să suie şi să vadă Zării, râzând sub maldăr de foi şi păr gălbui – În loc de arbor, însăşi străvechea lui Driadă…

Iar i-am închis… Şi iarăşi dorinţele născânde
Din zăcerile tulburi îmi năvăleau, tumult;
Voii să scap, dar braţe lunecătoare, blânde
M-au strâns şi mai aproape şi m-au lipit mai mult.

Hiena, 11 iulie 1920

IXION

La mesele Olimpului, *Ixion*, *sărbătoritul*, *zămisli poftă vinovată pentru Junon*. *Dar Nephele închipui o Junon de umbră din norii care împrejmuiesc locaşul zeiţei*. *Ixion îmbrăţişa* doar *norul*

La veşnice ospeţe, din vârful pururi nins Tot gândul meu netrebnic, regină-Olimpiană, Urca să-ţi împresoare grumazul neatins cu vrejurile-i ude şi reci de buruiană.

Sonor vuia văzduhul în râsul uriaş şi aburea prin Jiupe belşug de ambrozie Pe când nelegiuirea tot căuta făgaş şi-n preajma formei tale

cerca să întârzie.

O! Hiperboreenii râdeau, râdeau mereu… Iar ochiul meu mai tare se ascuţea să vadă şi sfredelea mai aprig în surul minereu De nouri ce-ţi ascunde filonul de zăpadă.

Fier stins părea alături scânteietorul plai şi searbădă a zării lumină rubinie când prin împăturarea de neguri străvedeai Regească şi senină şi amplă armonie.

Cum, cel ce simte gândul ascuns, nu se temea să-mi pună dinainte atâta strălucire şi nu vedea mii suliţi înfipte-n carnea mea Cum asmuţeau într-una spre tine, nălucire!…

Deci am gonit… o goană ce nu s-a mai oprit Decât când braţul ager zvâcni să te cuprindă când strângerea te frânse, iar ochiul pironit. Se adânci în vasta orbitelor oglindă.

De atunci, ţeasta prinsă în chiciură şi zguri Pe trepte de vertebre pătrunde-o noapte groasă. Tipsia luminoasă a gândului de guri şi dălţi scrâşnitoare în zimţi mărunţi e roasă.

104

105

Iar harurile Celei Râvnite-mi iată-le… Un vânt le răzleţeşte în zdrenţe lungi de ceaţă, şi somnul suie-n creştet… căci numai Nephele Mi-a dăduit sărutul temut, care îngheaţă.

Cuvântul liber, 5 aprilie 192

RĂSĂRIT

Când cumpăna ridică-n zenit pironul clar Pe chipul nopţii trece un gând pieziş de ură… Se scutură întreaga eigrea pieptănătură: O urnă sub risipa vârtejului fugar.

Şi dintr-al lunii rece, fierăstruit pătrar, Belşug de fire scapă, în iederă obscură, Pe dâmbul zării unde tânjeşte în armură Scăpărător de raze, războinicul solar.

Dar podidit de valul de păr şi flori lactee cu lung fior truditul din vraje se descheie, Greoi, zvâcnind în salturi metalicul său trup.

De pletele surpate şi dinţi şi mâini anină şi-adânc, la rădăcina fibrosului şurub, împlântă-n ţeasta nopţii pumnale de lumină.

România nouă, 24 aprilie 1921

106

ULTIMUL CENTAUR

„… *Din Soarele îmbrăţişat de Nour „î* în ziua lui din urmă zori, din loc în loq, Năuc… Dar mai spre seară desfăşură deodată Pe asfinţitul verde, cu lespedea mâncată, Regescul vas de gânduri crescut în dobitoc.

Tăriile topiră nepotrivitul bloc…; Târziu, spre geruri albe, o carne înnorată Porni, în melc de abur, pe când dezgrădinată. Se lămurea din noapte o inimă de foc.

Statornic gâde, Umbra, mâner masiv şi dâre, Căzu peste jeratec cu grelele satâre şi luminosul bulgăr îl despică, felii.

Pământul aţipise. Răzleţ, niciun centaur, Dar de nestinsul ropot al clarei herghelii în zăcăminte sună filoanele-i de aur.

Cuvântul liber, 7 «n-ai 1921

MĂCEL

Înghemuiţi sub brâul acestui dâmb de cridă Am ascultat o noapte şi-o zi, pe vânt adus, Roitul săgetării, cu zbârnâiri de fus, De-acolo, din câmpia văroasă şi aridă.

107

Un soare fără spiţe de raze, spre apus, Părea un ochi cu fiere umplut şi cu obidă; O brâncă înnorată luptă să ni-l închidă. Apoi, tihnita noapte a muls opal de sus.

În trânta pătimaşe, în strângerea virilă, S-au frământat oţeluri ca aşchii de şindrilă, şi lupta geme încă sub aburii lăsaţi.

steiuri; din stânci.

Acopere căderea cu hohot de i

România nouă, 7 iulie 1921

Iar sus urcând, movilă, prin negurile plate – Morţi goi ce-n sfori de sânge stau cobză înnodaţi Se-ntorc la orbul lunii căscând din beregate.

România nouă, 29 mai 1921

GEST

Toiagul vechi, pe care l-a ciuruit, l-a ros şi cariul, şi custurea, ţi-l trec de-acum. Ca mine Vei ispiti, la rându-ţi, temutele destine Urcând şi tu sub cerul de fier şi chinoros.

Te-aşteaptă mohorârea pustiului pietros! Nu şovăi, străbate-o…

Şi când – diamantine – Pădurile de gheţuri se vor ivi pe cline, încrezător, azvârlă ciomagul de prisos:

103

HIEROFANTUI.

În *rândurile celor ce s-au bătut sub Miltiade* coborâse şi preotul *din Eleusis*

Portalurile trufaşe, sfruntând venirea lor, Răsfrâng nunii de bronzuri sub tremurul luminii Pe templul ars, pe cerul topit al Salaminii, Un fum gălbui înnoadă prelung, ca un fuior.

Am azvârlit cununa, am desfăcut herminii Bogatele-i podoabe de fir. Drept sfânt odor: O lance, iar în dreapta un gladiu lucitor… Aici, în glia greacă ce-şi poartă dârz măslinii.

Soldat al Demeterei mă voi sădi adânc, la, mâine, când iscoade plecate pe oblânc Vor ispiti desişul de suliţe şi flamuri.

109

I

Să scapete persanii, pierind sub orizon!

Vor fi zărit, hieratic, cu fulgere drept ramuri:

Un trunchi bătrân de dafin înfipt la Maraton.

la Maraton. *România nouă*, 14 august 1921

CERCELUL LUI MISS

Căţelei mele

Cineva închis în stupul dintre pruni, aruncă Dar cu-atâta vrăjmăşie că nu poţi să faci sport: Ele trec şi gard şi ziduri, până dincolo de şetre. Unde ziua umflă-n vânturi mătăsoase foi de cort.

pietre.

Da, e rece primăvara şi golaşe frunzătura, însă greii bobi ai toamnei nu mai vor să doarmă-nchişi, Stupul sfredelit de soare îşi deşartă-ncăreătura: Jir şi aur cad, în ciur, la buzatul urdiniş.

Tânără, ca altă dată, coapsa ta în coardă vine: Laba scormone mormântul vreunei cârtiţe de soi; pupă coada retezată dai târcoale, roate pline; Igaţi prundişul, spinteci unda, intri toată în noroi!

Şi ce lucruri minunate!… Sălcii, slujnice netoate.

Au pitit prin scorburi multe pâini de iască şi lipii.

Tu te-agăţi, întins, pe trunchi, scotoceşti în sân la toate.

Mlădioasă: şoldul fraged încă n-a purtat copii.

Zbârnâit de piatră, însă, vâjâia… Nici gând să tacă… Din ce praştie scăpată stăruieşte în auz? Silnic, ochi deschizi la soare şi-n văzduh zăreşti buimacă Urâciunea cu aripe prăfuite, de sacâz.

I Un zigzag mai mult – şi tihna însorită ţi se curmă I Cherlăi scurt, îţi datini capul, laba scarpină mereu: I Blestemata de albină, solul toamnelor din urmă, I Ţi-a împuns urechea neagră cu un cercel de-aramă, greu.

România nouă, 21 august 1921

— Împletire somnoroasă de miresme şi albine! Prin cămări ascunse parcă s-a vărsat puiac de fragi". Vântul curge… Sub pleoape aburesc vedenii dragi… Latri… luneci… Pe sub fulgii somnului te pierzi de-a bine.

Şi pe rând, în gămălia ta de minte, prinsă-n vis.

Vin să-noate ca într-o piatră lăcrimată: lunca, finul.

Malul apelor şi clipa jinduită când stăpânul

(Vreo nuia zvârlind pe gârlă te asmute: „Ad-o, Miss-l

110

SELIM

El a venit când, singur şi mic, în îmi răcoream la vântul de-amurg obraz] g Când – ghindă cafenie – picau. carabUŞ 1< Când era zarea frunză uscata de stejar.

111

Cu ţâţe tăvălite-n funinginea din slavă.

Tot mai aproape norii – ei mă-nţărcau întâi;

În somn plângeam să-mi şteargă priveliştea hârlavă

Şi piroteam pe prispă cu pragul căpătâi.

Dar feţe mai lăţoase, mai cornorate, turmă Năşteau sub ţarc de gene şi se prindeau în şir la hora dezmăţată a spaimei, ce se curmă Târziu, când mâini de lună presară tibişir…

Şi „haimana, şi pururi încăierat cu vântul:

Din târg, în mahalale; din Schei, în vreun cătun.

Un strigăt de-nserare îşi trăgăna cuvântul

Ca o manea de moale şi larg: „Hai, braga bun!"

Hazliu şi larg, ca turul ce-l vântură şalvarii, Aşa sporea un

strigăt. Şi iacă: ochi gălbui Printre uluci, în umbră, rotiră icusarii. (Amestecul şi aspru, şi blând, din ochii lui!)

Săgeţile poruncii zvâcneau în puf de rugă. Să nu urmez chemării adânci aş fi putut? La namila din poartă m-am năpustit, în fugă, Obrajii să mi-i sprijin pe palmele-i de lut.

— „Giugiuc, mi-a zis, iar ochii priviră mai cruciş. De mult n-a fost la turcul atât aliş-veliş…

Zi darnică, de lapte şi miere, aferim!

— Hai, ia ce vrei din coşul lui Haivada Selim".

Ca sculele-n sipeturi, aşa mi-aţi răsărit, Alviţe rumenite, minuni de acadele

Sticloase – numai tremur, văpăi şi ape-ca

Ocheanele de limpezi, de mici, la fel de grele…

O rază prăfuită prin toate furnica.

Şi dârdâind sub brumă şi colţii de migdale Rahatul părea urmă de-ngheţ după topit. I \3 *n* candel cât o nucă, prin perne de halvale, Dormea-n trandafiriul lui şters şi aburit.

(Răsfrângeri vechi… Cuvântul nencăpător nu poate să zică iazul verde ce-mi tremuraţi şi-acum… Biet turc legat de biete cleştare…) Dintre toate, El candelul mi-alese, apoi, adus a drum.

Porni mânat de seară şi înghiţit de cale, Târând opinca-ntoarsă şi creaţă, fără spor, Cădelniţând din coşul cu dulci zaharicale, Din doniţa-nflorită lovită de picior…

Acolo… noapte, uliţi şi vaguri suburbane Topiră pe-ndelete năluca lui Selim. În candel, pânza lunii se răsuci – turbane – Şi-o stea ilic de umbră cusu, cu ibrişim.

Viaţa românească, ianuarie 1922

Şi trase mucavaua panerului turtit…

112

113

versuri şi ProzJS

CONVERTIRE

Unei femei din Nori

Prin ce-nnodate drumuri, pornind, la ce răscruce începe noaptea noastră să curgă, nu mai ştiu. Văd doar la geamuri fuga

trăsurii ce ne duce, C-un sac de somn pe capră: ghebosul vizitiu.

Cugetul românesc, aprilie-iunie 1924

În limba ţării tale mă necăjeam a spune că eşti supremul bine, înaltul meu regat, Că nu cuprinde altă dulceaţă şi minune Oraşul-zmeu, oraşul ţestos şi ferecat.

Cu ochi în jumătate, ce vor să spună: hai! Priveai la omul oacheş venit din Valahai; Cu ochi pe jumătate, căci nu ţineai să-l măsuri, întâia mea cucoană de voaluri şi mătăsuri!

Pe crengi de vis, doi umezi de muguri: ochii tăi. Se deschideau în floare, când lampe din odăi Burau lumină scumpă la geamul de trăsură, Cu foarte mare frică te-am sărutat pe gură.

Şi te-am rugat cu ciudă, de mila mea plângând, Să uiţi de stângăcia băiatului ce sunt. Că eu visez… cum pruncul flămând la sân, la maică, De carnea ta curată şi albă, de nemţoaică.

114

CÂNTEC DE RUŞINE

El *ştia să-njure* bina *şi cântece de ruşine*. Anton Fararţ

Stă un biet ţigan turcit la un cap de pod, pe vine; De toţi dracii chinuit.

K" Şi la râu, drumeţi, jivine

] Cu glas spart hodorogit

Cântec zice, de ruşine.

Hee… miul biul gee Miul biure doldu Hananâma mu!

La Zornur, pe Ikdar Enghe, Muri azi o pezevengne: Una groasă cu ochi mici.

115

Crescătoare de pisici. Scundă, groasă, cu mustăţi, învechită-n răutăţi. Pezevenghe cu scurteică Cam grecoaică, cam ovreică. Pezevenghe cu trei negi Doftoriţă la moşnegi.

— Ce moşnegi betegi şi blegi că veneau cât prund şi iarbă şi cât praf şi fir în barbă Leacuri de-ale ei să soarbă. Veneau din ţara turcească să mi-i în piciorogeasca. Ce mai cârd de iezme goale. Ea le da să bea din oale şi mi-i vindeca de boli.

Hee… miul biul gee Miul biure doldu – Hananâma mu!

La Zornur pe Ikdar Enghe Te căzniră pezevenghe! Cobză

strânsă, cot la cot şi căluş de păr la bot…

— Prea erai şi tu de tot la un te mai stâmpărai şi umblai şi la serai şi la toate te băgai… Cu trei alte mai bătrâne Duceai vorbe la cadâne Vorbe dulci şi leac spurcat Cum ştii tu. de lepădat. Le-nvăţai la băuturi.

116

La găteli, la văpsituri, La săltare din dulvuri şi la alte secături…

Huu… miul biul giu Miul biure doldu – Hananâma mu!

La Zornur pe Ikdar Enghe Gât bătrân de pezevenghe Sângeră pe lemn de-a latu Cum l-a retezat gealatu… Pe nod tare, răzbuzat Zace gâtul retezat… Să nu-l vezi pe înserat că te bate vântu-n spate şi duh rău şi necurat…

Că vis mort, ursuz te fură Apă stinsă, râu cu zgură, şi-n pustia care cură Numai gâtul… ca o gură Uriaşe, căpcăună.

— Gură bună S-o dezumfli, de nebună…” Gură strâmbă care sună Pe-nserat, când îi căşună, Cu tulumbele la lună.

Sună-adânc, ca de departe Din tulumbe-vine sparte; Sună gros a nas de iepe m

Limba-i ia cui le pricepe. Sună lung a cornuri ude Dă prin osul cui aude Osul de la lingurea Unde-ncearcă boala rea.

Şi alt vis, mai stins, te fură Pată ştearsă, pată sură la o faţă fără sânge Tristă, inima de-ţi strânge.

— Noaptea stinsă-i faţa ei şi pe ea, luceferei, Cafenii sunt negii trei, Trei sori morţi din altă lume, Cu păr, raze de cărbune, Hăt în fund la soare-apune.

Şi-nainte, nu. mai ştiu… Pezevenghe, chip hazliu Am să-ţi vin tot muşteriu. Pezevenghe, psihi-mu, Lasă-mă să dorm de-acu.

Huu… miul biul giu Miul biure doldu – Hananâma mu!

Contemporanul, aprilie 1924

RĂSTURNICA

„*Tweep for Adonis* – H «Îs aeadl”.

Shelley

Plătit am fost să zic de mort E mâna stângă grea de-un ori, Deci să-l întorc cum voi putea Cântând prohodul pentru ea.

Să plângă fetele şi Mama! Tu, Mire-al-Inimii, plângi Dama – Din

caldul cuib s-a dus unica Preoteasă blondă, Răsturnica.

Căci astăzi, zi de hărţi, la toacă o vom purta prin smârc, băltoacă Spre un pământ de hopuri plin Mai vag ca vagul ei vagin.

Să plângem toţi. O toţi în cor să croncănim un *Nevermore*. Dar duhul ei, de-a pururi dus să ni-l gândim în cât mai sus.

De cerul fix, de geam curat, Ea păr cu tâmple şi-a răzmat, Un fard astral i-aprinde faţa.

118

pentru Adonis – El a murit (engl.). 119

Pe serafim îi trage aţa şi sorii zornăie bănet Prin Risipitul Proxenet.

Să prohodim şi mai afund. Sunt un duhovnic trist şi scund Ce cântă pân-o va-ngropa: Pa, vu, ga, di, che, zo, ni, pa.

Să plângă lemnul ca la strung când hohotit, când mai prelung Din beţe, doage şi Nimica Ieşi, cântec pentru Răsturnica.

Vii luminări, buraţi polen! E cimitirul un desen cu linii supte, slăbănoage Frânturi de beţe şi de doage…

Unicu-mi dascăl, să-l mai caut? Grăsime neagră l-a-necat S-a făcut urs şi din bârloage îmi bate toaca-n două doage.

Ohs nu-mi clintiţi Regina Mab să nu se surpe trupu-i slab şi daţi vin galben la miloage Nu din pahar, din scob de doage.

Oh, fapta secii lui de minţi Cum tună-n piept şi dă prin dinţi Din beţe, doage şi Nimica Ce rugă pentru Răsturnica I

Să tune daga orişicui.

Iar Mama groasă cu pistrui îngenuncheată să se roage!

— Hai daţi din beţe şi din doage.

Şi tu, întunecat flăcău Mâsea-de-Fier, nene Dulău Te roagă lângă hodoroage!

— Hat daţi din beţe, spargeţi doage.

s

Oh, pentru Ea găsiţi un dric

Un dric mai mic ca un ibric

Şi potriviţi două mrrţoage

Acum, la strung, din lemn de doage…

Să plângă lemnul pus pe strung când hohotit, când mai prelung

Căci două bețe, seci oloage Ard potolit în patru doage.

Contemporanul, octombrie sub semnătura B. *Iova*

1925.

128

121

MĂRIA SPRING

Cu altul pe o bancă bătută la un nuc, De ţigle arse târgul roşea până departe; O toamnă despuiată, un vânt de balamuc de călăreau la vale pe ierburi multe, moarte.

Şi cel căzut cu capul în palmi, pe vis năuc, De-atâta lâncezire scăpase un trabuc, Muc desfoiat şi umed la capătul subţire: Pe sufletul acelei amiezi de-ngălbenire.

Lumina îndoită părea cu un fel de apă; A drum, locomotive fumau dintr-o supapă; Era la ora albă, când nu ştiai să zici De-i patru, două numai, ori a trecut de cinci.

Perechi duminicale de Else şi de Hans Suiau la hanul mare, din deal, unde e dans, Un han cu nume dublu, nu ştiu să-l mai ţin minte", Cu vaci şi servitoare şi duh de-ngrăşăminte.

Cum Else foarte multe de Hanşi răzmate-agale Visau, mă cercetară dulci planuri conjugale. Pe aburii aleii, la nucul melancolic, Idila ancorată se închega bucolic.

Dar, Toamnăă! Bărbăţia cea dreaptă nu e dată

Zburătorul, ianuarie 1927

O ÎNŞURUPARE ÎN MAELSTROM

Câştigate pulsuri, câmp de săbii. Tencuirii-sclave garanţii, Lege egalând lunula năvii Tâmplelor de apă ce reţii;

Aule, exalte stări concave Din răpită climă – Edgar Poe. Orgi! Şi locuind aceste grabe! Cer induit, străin ca un halou.

— Viol aici dar laudă şi ordin întâi, când lacunar un gând născu. O, însăşi larva rodului sfânt Odin Prin fluvialul, falsul fosfor „tu".

Contemporanul, decembrie 1931

123

REGRESIV

Din văi defuncte strig acele patrii Păşunile reptilei spume-ntâi Cenuşa în orb Nil a Cleopatrei Ereb, termen de sulf ca un lămâi.

Ştiu lire cardinale date centre Acestei reci acustici de firizi Uimiri şi mari zăceri adiacente Genunii adiate pe Atrizi.

Contemporanul, ianuarie 1932

ÎNCLEŞTĂRI

Ca umbra-n stemă, pe basilici, O veghe singură să urci Sub agere oţele silnici: O Moscovă de cer şi furci.

Stea netedă, vigoare-n chiciuri, Asprime zveltă, imn de bice! Explică stricte-acele glorii De căngi răspunse din victorii.

Viaţa românească, 15 noiembrie 1933

124

DEDICAŢIE

Falangele acelei oboseli
De alge dezlegate către sud.
A tâmplei umbră din străine seri:
Cu drumul meu, atunci, le-am mai văzut.
La Düsseldorf, o cadrăr-n Bolkenstrasse.:
În jilţ adânc, Evreul Botezat.
Şi mâinile, cascada unei rase, înfăşurau cărbunele uzat.

„Stinse flăcări. Arsă, struna S-a lăsat în arcul lirei. Cartea singură mi-e urna cu cenuşile iubirii". 1

Tu, salt, tu, creşteri stingi, urzică-nalbă! Acestui scris valah, ca din Sion Ridici o nevăzut de scumpă nalbă şi – adiată – boarea altui zvon.

Un cânt de mat argint al palei Nine Mai greu ca orbul lunii îl socot, Curând un glas vom fi suind în tine Cum Heine sună-ntr-însul versul got.

„Revista fundaţiilor regale", iulie 19.

din Heinrich Heine. 125

PROTOCOL AL UNUI CLUB MATEI CARAGIALE

Preşedintelui de onoare Al. Rosetti.

„Vis al galeşei Floride şi-al ostroavelor Antile", Orchidee! nu eşti însăşi arta marelui Matei: *am*

Cu a selbelor cădere în corole şi mantile Sau cu Anzii albi, în funduri, ca o moarte de Protei?

— Neajunsă, precum lancea unor iaduri vegetale, Sub sărutul

muştei Mima somptuos ca un manşon, Locuieşte, cetluită, somnurile-i seminale în o rouă de poleiuri: Raşelica Nachmansohn.

— O! vegheat din Jilţul Naibei al Pământurilor Nalte, De atlaz tulip în creştet încheiat cu cap de mort, „Mult" poesc, cioplirea unei rare şi pierdute dălţi, Paşadia îşi despoaie înnoptat semeţu-i port.

O! scuipat de înverzită tuse-a spumelor putride; Cocoţat pe naufragii, nefiresc ca-ntr-un ochean, împuind cămara nopţii cu oracole stupide, Gore freamătă-n jiletcă de râios batracian.

— Cântec, lebădă străpunsă, sol a harfelor eline, Strămutat pe mândre prapuri de năierii tăi vikingi, Până-adânc în moleşeala quintelor manueline, Alter ego, o! Pantazi, ce Atlanticele-nvingi.

Liniştit rapsod al stelei ninsă-n umbra străvezie, Răsunând ca din legendă, ca din pânzele dintâi, Liric pur! închipuirea te petrece în vecie, Drept la racla ta de ape cu atolii căpătâi.

„Vis al galeşei Floride şi-al ostroavelor Antile", Cupă limpede! eşti numai arta marelui Matei. Inima rămâne-această moartă, între reci feştile Fumegând pe Curtea-Veche, la pangar, într-un bordei

I Nu străina frumuseţe, bunul plac şi veresia.

I însă schimnica-mpăcată şi făcliile ce ard!

I Trupul scade sub velinţe, sufletul e în Rusia.

I La un orb mormânt de raze, prins în Cavalerul Guard.

— Ce închide orchideea, ce ne sunt acele Indii Mările creole unde bântuia piratul Kidd? Consimţind o plecăciune insulelor biacintii, Cartea Crailor la fila cea mai tulbure-o deschid:

Acol6, ca de cutremur saltă slova mateină Sub lucrarea Corcoduşei, aspra floare de maidan, în vis mut gabrovenimea cumpăneşte în ruină, Zveltă, surla Judecăţii lasă-o umbră pe cadran.

— Dreaptă pravilă, dar zumzet de vestiri răsăritene, Fiinţa noastră se clădeşte cu scriptura ta, Matei! Prim şi ultim Caragiali, ca o holdă de antene Te alegem viu din vântul despletitelor idei.

129

127

Iată, arsă-n aur roşu şi-n a smalţului rigoare, Slava netedă şi rară, stricta glorie, o ţii. Neamurile iau aminte. Şi pe Crai va să coboare Greu, cordonul Sfintei Ana al măreţei-împărăţii.

Revista literară, 13 aprilie 1947

Ce-nseamnă! Astăzi piatră eşti, din unghi; Republicii Române Populare, Adeveritul mare singur trunchi: Bălcescu, început de calendare.

Viaţa românească, octombrie 1956

BĂLCESCU TRĂIND

Leagăn amar, săracii mei Bălceşti! Lut simplu, smăluţit ca şi o cană, Pe Topolog culcat nu mai boceşti Azi inima dintâi republicană

A lui! Căci athanasic au sunat Mii surle. Lespezi cască. Sar sigilii. Şi peste un făcut, absurd regat Un palid oaspe calcă, din Sicilii.

O, frate cărvunar, întreg trăieşti! Din moarte ai păstrat doar străvezimea, Ci în amurgul pajerii crăieşti Cârteşte-ntunecat burtăverzimea.

Ai multursuzei tagme, gianabeţi cu oftica-nţeleşi şi cu exilul, Un veac avar te vrură sub peceţi, şi zveltei libertăţi suciră trilul.

Lui Al. Rosetti

123

PAGINI DE PROZĂ

CONFESIUNI

I. VALERIAN: DE VORBĂ CU D-L ION BARBU

DE LA GEOMETRIE LA POEZIE

Mă stimez mai mult ca practicant al matematicelor şi prea puţin ca poet, şi numai atât cât poezia aminteşte de geometrie. Oricât ar părea de contradictorii aceşti doi termeni la prima vedere, există undeva, în domeniul înalt al geometriei, un loc luminos unde se întâlneşte cu poezia. Suntem contemporanii lui Einstein care concurează pe Euclid în imaginarea de universuri abstracte, fatal trebuie să facem şi noi (vezi sincronismul domnului E. Lovinescu) concurenţă demiurgului în imaginea unor lumi probabile. Pentru aceasta, visul oniric este o nouă sursă de inspiraţie. Ca şi în geometrie, înţeleg prin poezie o anumită simbolică pentru reprezintărea formelor posibile de existenţă. Domeniul visului este larg şi întotdeauna interesant de exploatat, în felul acesta înţeleg suprarealismul, care în cazul nostru devine un infrarealism.

Când voi avea bani, visez să scot o revistă cu nume matematic –

a nu se confunda cu *Algebra* lui Camil Petrescu, căruia nu-i permit să scoată o revistă cu acest nume, câtă vreme nu-mi va explica de ce – *1* este un simbol de perpendicularitate. Revista ar purta un titlu arbitrar şi eufonic, iar pe frontispiciu, ca moto, dictonul lui Platon: „Nimeni să nu intre aici, dacă nu-i geometru". Asta nu înseamnă că poeţii vor fi excluşi. După cum

1 P

ţi-am spus, pentru mine poezia este o prelungire a geometriei, aşa că, rămânând poet, n-am părăsit niciodată domeniul divin al geometriei.

se observă în *Nastratin Hogea la Isarlîk*, precum şi în celelalte poeme balcanice, că dau preponderanţă mai mult elementului halucinatoriu.

POET… DINTR-O GLUMA

Eram în ultima clasă de liceu şi candidat la „Şcoala de poduri şi şosele". În gazdă şedeam cu un poet, Simon Bayer, a cărui moarte (ca poet) voi deplânge-o toată viaţa. Acesta m-a incendiat de flacăra versurilor, deşi poate era mai bine să fi rămas toată viaţa numai un admirator al poeţilor. Într-o zi, citind pe Baudelaire, îmi vine gustul să-i traduc o poezie. Colegul Tudor Vianu, legat de Bayer printr-o indisolubilă legătură în timp şi spaţiu (mai ales în timp), şi-a permis să râdă de această glumă. I-am jurat atunci să-i dau revanşa. Dacă am perseverat, este c-am prins gust de acest joc.

BUNICUL ŞI NEPOT Olt

Numele de Ion Barbu nu este un pseudonim întâmplător. Aşa l-a chemat pe bunicul meu, maistru zidar şi-mahalagiu bucureştean din „Omul de piatră". Lui îi datoresc atmosfera balcanică din ultimele mele poezii. I-am luat numele, deci eram dator să las ca glasul lui să se facă auzit… Astăzi când români de dată recentă, cu nume abia camuflat sub vocabule indigene, cumulează pentru ei şi urmaşii lor, cu gâtlej rebel la atâtea sonorităţi valahe, tot tradiţionalismul, fie-mi îngăduit, mie, nepotul lui Ion Barbu constructor zidar, să arăt ce înseamnă instinct tradiţional; nu o ideologie la îndemâna oricărui străin botezat, ci o experienţă în ascendenţă. Cred că accentul unui creştin milenar poate

fi lesne deosebit de contrafaceri. Am îndoieli asupra poeziei tradiţionaliste. De aceea

I 134

DEBUTUL DE LA *ZBVRATORUL*.

Consider prima formă a versurilor mele mai mult ca nişte exerciţii de digitaţie, pentru poeziile de mai târziu, deşi cu ele am debutat la *Zburătorul*. Când m-am prezentat întâi la d. E. Lovinescu, i-am spus că mă numesc Ion Popescu. Mai târziu mi-am luat numele de Ion Barbu; adevăratul meu nume nefiind niciunul nici altul ci: Dan Barbilian. Nu aveam curajul să amestec pe geometru în poezie.

Gândindu-mă la „banchetul filosofic" a lui Platon, văd în persoana domnului E. Lovinescu figura amfitrionului clasic. Însuşindu-mi vorbele aşa de juste ale prietenului Aderca, înscrise tot în paginile *Vieţii literare*, trebuie să mărturisesc că e reconfortant să ştiu că trăieşte acest veşnic tânăr Lovinescu. Păcat că nu există un joc de întrecere între d. Lovinescu şi ceilalţi confraţi de critică. În epoca noastră, personalitatea d-sale se detaşează grozav de izolată pe un neant critic nemaipomenit.

POEZIA NOUA

franceză iremediabil oricărui

S

133

plexitatea realităţii sentimentului. Ca şi naturaliştii, reprezentanţii acestei maniere sunt schematici.

Suprarealiştii degajează din vis mai mult logica de succesiune a visului, bazată pe confuziunea contrariilor, fără: a se apropia de ceea ce noi am îndrăzni să numim lumina visului. Trebuie să răscoleşti în domenii cu totul străine de literatură şi de suprarealism ca să rezolvi problema de lumină imanentă ce l-a preocupat pe Rembrandt, cel dintâi suprarealist.

Am fost surprins când termenul de lumină obscură l-am găsit la Paul Valéry, în legătură cu poeziile lui.

Dacă am arunca o privire la noi, de-o pildă în paginila *Contemporanului* unde am colaborat, vom vedea că în legătură cu

aceste probleme, nu găsim decât la suprafaţă anumite puncte de contact.

În poezia mea, ceea ce ar putea trece drept modernism, nu este decât o înnodare cu cel mai îndepărtat trecut al poeziei: oda pindarică. Neputând să apar înaintea concetăţenilor mei, ca poeţii de altă dată, cu lira în mână şi florile pe cap. mi-am poleit versul cu cât mai multe sonorităţi. Pe lângă unitatea spirituală, adaug şi una fonetică.

În acest sens, poezia *Uvedenrode* o consider ca o extremală a producţiunii mele, scrisă sub obsesia unei clarităţi iraţionale, deşi la bază stă o experienţă personală: aş putea zice: o poezie ocazională. *Uvedenrode* sugerează la început un Olimp translucid şi germanic, apoi o evadare în vis, totul tratat rapsodic conform canoanelor poetice ce mi le-am trasat, cu acea sonoritate imanentă de care-ţi vorbeam.

PREFERINŢE LITERARE

În poezie, prefer pe Ion Vinea. Al. Philippide, la care voi adăuga, chiar dacă ar fi să-i fac în necaz, pe Aderca.

liricul, autorul poeziei Medievală, pe care-l prefer prozatorului. De ce? Fiindcă aşa vreau.

Din literatura universală, firește prefer pe Edgar Poe, Samuel Coleridge, Rimbaud, Mallarmé, Maureas şi Rilke. În proza noastră admir pe Matei Caragiale, autorul *Crailor de Curtea-Veche* şi a nuvelei *Remember*. De asemenea, îmi place subtilul prozator I, Vinea, complexa d-nă Bengescu şi rudimentarul Rebreanu.

Viaţa literară, 5 februarie 1927

ADERCA: DE VORBĂ CU ION BARBU

ZECE ANI DE POEZIE

Deosebeşti patru momente în evoluţia acestor zece ani literari ai mei: parnasian, antonpanesc, expresionist şi „şaradist”. Dă-mi voie să întâmpin cu câte o obiecţie fiecare din aceste epitete.

Parnasiană este prima formă. Să ne înţelegem însă. Desigur, din partea negativă abacelor versuri de început, aruncarea lor la cariera părăsită a Parnasului este îndrpptăţită. Imaginea placată, distribuţia naiv simetrică a materialelor, „insolubilitatea în aer”, sunt caracterele producţiei de atunci. Însă Parnasul nu e cuprins tot aicilaracteristica

unui Heredia sau Leconte de Lisle este concepţia unei anumite Grecii (Grecia emisă de singuratecul şi ciudatul Louis Menardi" profesor de greacă): academică, decorativă… Heladg1 «faffi9 praapr" anim *vece* ariipirftjF [glarla lui Niet/. schev Elanuv utreierând dinamic, finitele şi ridicândi Lăj a când i primă fază şi a aciua V

cău

LQgăjjarculitxaa A unei Grecii mai directe

137

mai puţin filologice. E vorba desigur de o Grecie, simplă ipoteză morală, din care derivă o normă de civilizaţie şi treaţie. Credeam a fi recunoscut în pitorescul şi umorul balcanic o ultimă Grecie. O ordine asemănătoare celei de dinaintea miraculoasei lăsări pe aceste locuri a zăpezii roşii – dreapta, justiţiara turcime. Aceste preocupări coincid cu apariţia temei fundamentale – solemnă, neaşteptată – Aagiţândântâiadată versurile mele şi marcându-le: (Moartea şi *iiomnuv* (*Nastratin Hogea la Isarlîk*.

— *Domnişoara* iiui, *Ctfââec de ruşine*).

O Sondagiile astea în structura nevăzută a existenţei salvează poate cele ce scriam pe-atunci, desolidarizându-le în destin de literatura de pitoresc şi de pastişul folcloric (lucruri de cari mi-e groază – ori, literatura noastră e aproape toată numai asta. Conchide…) Pentru aceste motive şi altele încă, te rog zi-i acestui ciclu, care a avut încurajarea dumitale pe-atunci, tot ciclu Vyilga. nic.

Linia liricei mele o faci să treacă prin provincia Expresionism. Nu vrei să vezi mai degrabă în această a fi el à la ză o incursiune în sfânta rază a *Alexandriei*? Tema transcendentă din *Jazzband pentru nunţile necesare*: sensul feminin al Luceafărului, iniţierea intelectuală, disociativă, a cercului Mercur, deopotrivă în dominaţia triumfală a Soarelui, este de un elinism de decadenţă. Un element modern însă care i se adaugă este tonul gros şi buf în care e scrisă o parte din bucată. Ecoul faptei creatoare înregistrat cu un râs fonf al demiurgului! îmi ceri lămuriri şi asupra combătutei *Vvedenro.de*. Iată ce-ţi voi spune dumitale, martor al schimbărilor ei la faţă (de la prima versiune, de a cărei definitivă pierdere ar fi timp să te consolezi, până la ultimele retuşări, formă destinată pentru volum): o încercare, mereu reluată, de

a mă ridica la modul intelectual al Lirei. Faptul poetic iniţial: cununa înflorită şi. Lir, La această puritate aeriânărân care poeţii englezi seţează, pare-se, toţi, urmând un singxir instinct.

138

al Cintulm) vream să invit poezia. noastră. În certitudinea liberai ATÂT – rismului omogen, instruind de lucrurile esenţiale, delectând cu viziuni paradiziace: într-un astfel de lirism, nimic din concurenţa încă darwiniană, a formulelor individuale. Glasul ar continua glasul, cum un adevăr pe celălalt, instalând un moment pe secol *l'hymne des coeurs spirituels*.

A patra etapă o numeşti (neinspirat? * răutăcios?)

şa-ra-distă! Ceart-o cum vrei… O poezie cu obiect (ştii ca şarada are unul) mi-ar înşela ambiţiunea. O poezie cu obiect creează necesar o Fizică sau o Retorică (acelaşi lucru) forme închegate faţă de viaţa spiritului. Eu voi continua cu fiecare bucată să propun existenţe substanţial indefinite: ocoliri temătoare în jurul câtorva cupole – restrânsele perfecţiuni poliedrale.

VALÉRY ŞI DEHMEL

Eseistul mi se pare mai important în Valéry decât însuşi poetul *Vrăjilor*. Bucata *Eureka*, de exemplu, te obligă să saluţi foarte adânc Omul Vincian din Valéry. Trebuie să ne mirăm totuşi cum Valéry, care proclamă autonomia poemei faţă de celelalte genuri literare, desfăşoară în versuri oblonul material al unei retorice abia răscumpărată de aurul din care e turnată. Cu toate acestea în *Ebauche d'un Serpent* şi *Pythie* sunt strofe ce nu se pot uita:

„*Soleil*, *soleil*, jaute eclatante…"

Valéry plăteşte un bir trecutului analitic şi didactic al ţării sale. Precum a lui Racine, poezia lui rămâne poezie Isle-de-France. Experienţa lui Mallarmé se aşeza într-un Absolut, într-un antihistorism, care interzice o prea mare apropiere poeziei lui Valéry.

Dehmel e poetul stării bachice prin excelenţă: Elementele femele anulându-se în moarte, pentru ca pe

139

pagal, delincvescent amestec de pamflet şi suspectă galanterie.

— *Credeţi într-un separatism al poeziei*?

— Poezia e autonomă, ne răspunde dl. Barbu. Nu prin voinţa poetului de a o sustrage accidentului, ci prin specialitatea universului ei. Am mai vorbit cu alte ocazii de acea curăţie de grup cristalografie a ceea ce este: ardere imobilă şi neprihănit îngheţ – versul.

— *Mai avem oare poeţi tradiţionalişti, care să continue drumul clasicilor noştri, fără să se abată de la evoluţiile culturale de azi*?

— Unul singur, Ion Pillat. Iubirea lui pentru formele noastre câmpeneşti şi modul larg, încrezător de a le cânta (abia înnorat de o poetică melancolie, pentru cele ce nu se mai întorc), sunt aşa de cuceritoare că, deşi angajat într-o experienţă poetică opusă, nu mă pot feri, când le recitesc, de emoţia unor versuri ca acestea:

„Văd uniforma veche de «ofiţer» la modă, De când era el junker, de mult, sub Ghica-Vodă f când mai mergeau boierii în butcà la Braşov".

Pentru tradiţionalismul mai didactic al lui Nichifor Crainic, am destulă stimă. Acum zece ani, aveam chiar entuziasm. De atunci, o conştiinţă mai adâncită a poeziei mă îndreaptă s-o aşez într-un Sstem mai larg de referinţe, fără coordonare de loc şi de timp.

Dar, fiindcă e vorba de literatura tradiţionalistă, ţin să condamn aici stupida neînţelegere (ori substituirea frauduloasă?) cuprinsă în recenta biografie romanţată *Viaţa lui Anton Pann* a celor doi publicişti. Din geniul impersonal şi fermecător al înţelepciunii, târgoveţe au făcut, printr-un inoportun zel de romantism, un călușar, fiujde baci dacoromân. Un lucru de silă…

142

— Credeţi *într-o* revenire *a clasicismului*, care *să aducă viaţă nouă poeziei*?

— *Sau credeţi – cum s-a dat ţipătul de alarmă în străinătate* – în *moartea*, *dispariţia poeziei*?

— E posibil, în văzduhurile Cetăţii Vecinice, îngerul din Apocalips să fi sunat întâia trâmbiţă chiar în aceste timpuri; şi să fi început să se dărâme această parte din Soarele Consolator. Dar numai ca o dreaptă încercare a închinătorilor Feţei înşelătoare. Cei vrednici de harul inalienabil al poeziei vor învia m şi mai înalte lumini.

— *Ce credeţi despre noile curente poetice*: *expresionism*, *futurism*,

dadaism eic?

— Vrei să zici: vechile curente, mă îndreaptă dl. I. Barbu. În măsura în care au însemnat o revenire la imaginativ şi romantic – tot binele.

În măsura în care au însemnat obraznică insurecţie, confuziune pederastă, reclamă dezmăţată – tot răul.

Poezia e contrarul stării permanente de revoluţie, cum o definea mai deunăzi unul din aceşti esteţi. E o lirică dezordine rezolvată în linişte.

— *Credeţi că mediul nostru are vreo influenţă asupra noii generaţii*?

— Nu înţeleg noua generaţie. Spiritul ei de grup mă jigneşte, obligându-mă să-l compar cu nevoia organismelor primare de a se grupa în colonii.

— *Cum priviţi poezia europeană*?

— Am o singură evlavie: Edgar Poe şi trei admiraţii: Mallarmé, Rilke, Rimbaud.

— *Dar literatura noastră contemporană*?

— Prin Matei Caragiale intrăm în literatura majoră. Sunt mândru că sunt contemporanul acestui romancier şi că voi participa, fără merit, la vaza viitoare a vremii când au fost scrişi *Craii* ă-*e Curtea*-*Veche*. Încolo, nu mai văd

143

decât romanul cu posomorâtă zidire de casă tătară al domnului Rebre. anu. Apoi, fanteziile lui Ion Vinea, din nenorocire hibride, ca genul însuşi al poemului în proză…

Ultima oră, 28 septembrie 1929

NOTE PENTRU O MĂRTURISIRE LITERARA

Întrebarea prealabilă: Poetul trebuie şi poate să-şi explice opera? Răspunsul: nu trebuie *neapărat*, dar poate foarte bine să şi-o explice. Analogia cu fizica. Poezia întocmai ca un fenomen fizic participă de misteriosul vieţii. Şi întocmai cum un fenomen fizic admite un model mecanic, tot aşa stările de raritate şi de vis ale poeziei pot fi reduse la un model raţional.

Aş putea, folosind uşurinţa judecăţilor prin comparaţie, să enunţ

chiar mai mult. Dacă o poezie admite o explicaţie, raţional admite atunci o infinitate.

O exegeză nu poate deci fii în niciun caz absolută.

Aceasta făcea altă dată disperarea excelentului critic d. Lovinescu, când în două şedinţe consecutive trebuia să mă explic asupra unei aceleiaşi poezii. Cele două explicaţii nu coincideau şi fără să fie contradictorii păstrau prea puţine puncte comune. Un poet prevăzut cu oarecare matematici poate da nu una, nu două ci un mare număr de explicaţii unei poezii mai ascunse. Dar tocmai de aceea, din cauza acestei mari libertăţi în construirea explicaţiei, se cuvine ca preferinţa noastră să fie călăuzită de o *alegere*. În cazul de faţă vom face alegerea în vederea unei cuprinderi spirituale cât mai mari.

Înainte de a trece însă la această exegeză, aş voi să examinăm împreună încă un punct. Cum se face că o

I

poezie, care nu e o înşelăciune, poate fi sau poate părea ermetică.

O primă cauză trebuie văzută în punctul de exiză în intersecţia acestor două categorii: experienţă şi notaţie. Se poate foarte bine ca un şir de operaţii, de disociaţii mintale asupra evenimentelor tale sufleteşti să se găsească foarte bine consemnate într-o permutare a sintaxei (o permutare care, bineînţeles, nu contravine la păstrarea acelei permanenţe, care este un anumit gen al limbii). Această înscriere a unei părţi a evenimentului în chiar specialitatea sintaxei este suficient din punctul de vedere al enunţării lirice. Orice comentare, în textul însuşi al poeziei, ar fi o procedare şcolară, oratorică, în orice caz antipoetică.

În matematice de exemplu, fizionomia unei pagini ar fi sălbatică şi respingătoare, dacă s-ar restabili, în vederea unei clarităţi totale, încheieturile cele mai mici ale raţionamentului. E adevărat însă că în matematice cheia se poate găsi oricând, pe cale de *gnoză*, de analiză. Câştigarea sensului unei poezii ermetice e mai întâmplătoare.

O a doua cauză care ar legitima poezia ermetică este de natură mai misterioasă. Thomas de Quincey, mare moralist, visător şi critic

englez, observă undeva că simbolurile viitoarelor noastre sentimente pot foarte bine preexista acestor stări şi atunci ele rămân, pentru conştiinţele mai puţin devinatorii, ermetice. Astfel, cei vechi nu înscriseseră sentimentul fragilităţii şi vremelniciei între valorile emoţionale. Asocierea acestor sentimente corpului poetic e opera mai târzie a creştinismului.

Închipuiţi-vă, dumneavoastră, la Roma, chiar în Roma decadenţii, unul dintre acei „grămătici", din acei oameni de litere ai epocii, în faţa unor anumite pasagii din Shakespeare, unde acesta de exemplu ne dă această imagine neuitată a frumuseţii pieritoare, în care chipul florilor e asemănat cu un nor în desdesenare (în ştergere): „dis-limmed cloud". Asociaţia i s-ar fi părut acelui „grămătic".

145

13 – Versuri şi proză arbitrară, neînţeleasă, smintită. În conştiinţa lui nu exista regiunea corespunzătoare domeniului acestor simboluri: florile şi totul se rezolvă în obscuritate, în ermetism.

E probabil ca în vremea mult mai complexă în care trăim, în care durate felurite există alături, conştiinţa unui poet să aibă neşansă să întâmpine conştiinţele mai înapoiate ale contemporanilor, fără ca cuvântul înapoiat să aibă nimica pejorativ – conştiinţe angajate în timpurile lor particulare. Atunci se produce neînţelegerea.

(1932)

FRAGIvIENT DINTR-O SCRISOARE

Da, e dat râului să susure. Nu e nicio ruşine. De ce să te strâmbi atunci? Ştiu versuri nemuritoare întemeiate pe adâncirea dialectului apei sau vântului. Întreg Eminescu e aici. Sau, dacă vrei – mi se pare că bătrânul anţărţ e în cinste în cenaclul tău – stanţa nemuritoare a lui Jean Papadiamandopulos:

„Le *calme ruisselet traversa de lumière*
Reflecte les oiseaux et les ciels du printemps
O, *Lyre*! *mais de l'eau qui va creusant la plerre*
Au fond d'une autre noir plus forte „st la beaute l „l

Nu crezi, iubite poete, că poezia inventiva, în care un anumit Ion Barbu a căutat să se instaleze, este totuşi o poezie impură: că dacă pe atunci ar fi făcut matematice (cum face acum) poezia lui ar fi câştigat

în curăţie; că şi-ar fi pus invenţiunea în teoreme şi perfecţiunea în vor

4 Liniştitul pârâu pătruns de lumină / Oglindeşte păsările şi cerurile primăverii / O, Liră! dar mai puternică e frumuseţea apei / Ce se duce săpând piatra în adâncul altui întuneric! (Fr.).

suri; că, în sfârşit (cum s-a mai spus) Byron neexilat, membru al Camerei Lorzilor, ne-ar fi scutit de mult patos oratoric şi fericit cu o poezie mai scurtă?

Ştiu, mă vei destitui (de myrth, de zeu, de liră, cum am spus într-o oră slabă), dar dau drumul cuvântului, cu cinism. Socotesc pe Jean Moreas drept primul poet francez (mal mare ca Rimbaud, ca Mallarmé şi Kafka *I*), pentru poezia lui de locuri comune reabilitate, „superficialităţi din adânc", hrănitoare ca oliva atică răsădită în Aquítama.

Mi se întâmplă să plâng în trei ocazii:

1) Când îmi moare un câine, în realitate sau în *Malte Laurids Brigge*;

2) Când, la chef, lăiitarii îmi cântă căiatecul lui Iancu Jianu şi-al voinicilor lui:

„Tot ca dânsul de armaţi şi pe cai încălecaţi Feciori de lele nebună care noaptea-n frunză sună".

3) Când murmur cu Grecul, în vreo dimineaţă, ca şi a kii, de sfârşit de noctambulism prin hale:

„*Oliviers* de *CepM*.se harmonieux *feuulage Que l'esprit de Sophocle agite avec le vent*!" 2.

Voi putea distruge legenda, că am fost ori că sunt modernist? E o eroare care s-a acreditat din vina îndoitei mele specialităţi: toxicomania şi matematica pe care n-am ştiut să le ţin bine, să nu prelingă în scrisul meu.

Toate preferinţele mele merg către formularea clară şi melodioasă, către construcţia solidă a clasicilor. Un duh rău s-a amestecat şi a voit, dimpotrivă, să mă realizez.

1 Ştiu că e cehoslovac. Dar ce importă? (*N.a.*)

2 Măslini ai Chephisului, armonioase frunzişuri, / Pe catfe du—... cwip le clatină odată cu v în tul! (Fr.)

147

Într-un fel de îngânare şi sugrumare, de precar tunel fără ieşiri…

Sunt cel mai demodat poet. Ceva mai mult, un rătăcit, un intrus în uşoara şi înaripata gintă. O ambiţie neroadă, de adolescent vanitos, m-a determinat să mă pregătesc îndelung (1914 – 1930) pentru a-i dovedi lui Vianu (tâlharul care mă mortificase, râzând de primele mele jocuri de acest fel), că pot la rigoare simula poezia în aşa măsură încât… mărturisesc că în primele mele socoteli nu intra un atât de semeţ triumf!… să scrie o carte despre mine! Cariera mea poetică sfârşise logic la cartea lui Vianu despre mine. Orice vers mai mult e o pierdere de vreme.

Ce" a mai bună pagină ce-am scris este, cum ţi-am spus, *Veghea lui Roderick Usher*. Nu din cauza perversităţilor de acolo, dar în vederea adevărului care izbuteşte să se exprime. Sunt o natură *absolut* plebeiană. Un niebelung, robit să prefacă aurul împrumutat în coroane, numai prin ştiinţa penibilă a degetelor sale. Pot ajunge la cunoaşterea mântuitoare nu pe calea poeziei, interzisă mie şi alor mei, dar pe calea rampantă a ştiinţei, pentru care mă simt în adevăr făcut.

Crede-mă. Numai matematicile mă fericesc. Poezia mă declasează, tocmai prin surclasarea pe care o încerc.

(1947)

ATITUDINI FAŢĂ DE POEZIE

RÂNDURI DESPRE POEZIA ENGLEZA

Superstiţii comune tuturor continentalilor consacra poezia engleză ca întruparea cea mai înaltă a „lucrului uşor şi înaripat" în care Platon recunoştea esenţa lirismului pur. Dacă ne însuşim definiţia platoniciană, apoi desigur nicio altă lirică europeană n-a subliniat emoţia până la acel „ethereal" unde pluteşte pulverizat cântecul celor mai reprezentativi din poeţii englezi…

Decât, mai e un fel de a înţelege poezia. Un fel mai… omenesc. Pictura celor două Flandre traduce în culoare această concepţie cum niciodată nu vor putea-o traduce în ordinea expresiei cei ce se războiesc cu retorica şi atâtea forme parazitare ale cuvântului.

Poezia înţeleasă ca o mare senzualitate. Echivalentul vorbit al unui Rubens, cu toată eroica proslăvire a singurei corectitudini

acordată nouă în această vale: dărnicia luminoasă a simţurilor.

Un Verhaeren, dacă vreţi, fără obositoarea lui retorică: un Verhaeren mai conţinut şi mai sudic.

O asemenea poezie e nouă veşnic şi multiplă ca feţele felurite ale creaţiei. Personalitatea fiecăruia o colorează deosebit după eterogeneitatea senzaţiei şi modului propriu de a-i reacţiona temperamental.

149

Tocmai în excluderea acestei expresii temperamentale stă inferioritatea inspiraţiei suprapământeşti în care se complace lirismul britanic.

În contemplaţia cosmică sau reveria transcendentă, întocmai ca în actul raţional al abstragerii, spiritele se identifică. Cu acest înţeles poezia engleză e asemănătoare ştiinţei; şi ea evoluează într-un cadru omogen şi general. După cum o teoremă de geometrie elementară îmi dezvăluie din acest moment al devenirii, din complexul calitativ care se chema Euclid, tot aşa de puţin ca legile atracţiei, de pildă, din tulburea conştiinţă a lui Newton, comentatorul cornului lui David; la fel poezia engleză răsfrânge din variaţia* timpului uman doar acea limfatică permanenţă, botezată pe nedrept „spiritualitate".

Veţi judeca după următoarele probe:

„Puternică fiică a dumnezeirii, nemuritoare dragoste, Pe care noi, cei ce nu ţi-am privit vreodată chipul Din cucernicie şi numai din cucernicie te îmbrăţiem: Crezând acolo unde nu putem dovedi… etc, etc."!

„Ea m-a părăsit la ceasul tăcut când luna a încetat de a mai ivi Cărarea de azur a cerului şi-asemenea unui albatros aţipit. Se leagănă pe aripile ei de lumină Tremură în purpura nopţii; Mai înainte de a-şi căuta cuibul ei oceanic în încăperile vestului…".2

„Şi atunci cum noaptea scăpata şi minutarul stelelor arată dimineaţa – Cum minutarul stelelor înclină către dimineaţă la capătul drumului o lienescentă şi vaporoasă lumină se ivi;

1 Tennyson: *in memoriam*.

2 Shelley: *The left me at the silent* time.

150

Al Astarteei diamant crescent. Se înalţă cu îndoitul lui corn…"

„Deşi ziua destinelor mele e apusă şi steaua norocului a scăpătat Inima ta bună… etc, etc". 2

Patru crâmpeie de poezie, vădit asemănătoare prin substanţa şi muzica lor. Toate se desfăşoară în acelaşi cadru abstract şi întrucâtva convenţional al unei spiritualităţi „date de-a gata". Stele, lună, sfere, iubire, lumină, mare, cu materialul acesta de poncife construiesc englezii poezia lor serafică ori elegiacă.

Să nu vă mire dacă accentele unui asemenea lirism fac să gândeşti (prin acutele şi monotonia lor) la nişte psalmi cântaţi de sfântul Origene.

Desigur poezia lui Racine şi a celorlalţi clasici evoluează într-un abstract mai arid. De unde, atunci, stârnitorul ei interes; de unde plictiseala transcendentă a celeilalte?

Pricina se întrevede uşor. Abstractul. poeziei clasice e un abstract veritabil prin fondul de observaţii şi date concrete pe care-l presupune; un abstract „a posteriori". E curios cum tocmai în ţara originară a empirismului, poezia nu vrea să ştie de un amestec cu realitatea vie.

Mai bine: Wordsworth, americanul, a făcut dovada de ceea ce poate un „spirit pur" când se apucă să observe şi să însufleţească lucrurile umile. Natura devine pentru el o mare galerie de tablouri murale, didactice şi moralizatoare.

Decât asemenea viziune realistă, tot mai preţios cântecul fără sex şi încorporat al sferelor.

Poezia insulară e exact opusul poeziei noastre a continentalilor. Ca să prindeţi mai bine antinomia, încercaţi de gândiţi această transmutare imposibilă de inspiraţii:

1 Edgar Poe: *Ulalume*.

a Byron: *Ellegra-Though the day of my destiny is over*.

151

F» cu! tat. *a de* Filolt BIBLIOTLCA

Laforgue scriind *Epipsychideon*, Shelley, *Complaintele*.

România nouă, 18 iunie 1921

POETICA DOMNULUI ABGHEZI

„Cu încruntare mă-nrâoiesc de acest astru”. Li la lume în cunoştinţă, în sfârşit, de conţinutul volumului *Cuvinte potrivite*, iau seama că titlul se irizează de un anumit humor. Asemenea titlu nu s-a putut prezenta poetului decât (\7 eritabil act stâng şi freudian) într-una din acele stări de amurg în mijlocul vieţii diurne, pline de „actes manques de la vie”.

I Adevărate *potriviri* de *cuvinte*: aceasta este poezia

Arghezi, aşezare mozaicală după o foarte primitivă preocupare de culoare, niciodată ridicată la vibrarea şi incanj descenţa modului interior.

Gloria ei, pregătită în redacţiile foilor isratlite, agitată

de îngerul fierbinte Cocea. îmbrăţişată din două părţi de suprarealiştii şi tradiţionaliştii bucureşteni, revendicată de *Viaţa românească*, e cel mai indicat astru pentru pei-sagiul nostru literar: mahalagiu, agricol sau haiducesc. Domnul Arghezi face poezii cu inocenta aplicaţiei spre migală a unui ceasornicar. Câteodată trece şi la bardă. O poartă ţărănească în vopseli târgoveţe ia fiinţă. Alteori, travestit în brodeză, ia acul, foarfecele şi lucrează pe olandă „a jour”.

152

Toate acestea sunt foarte bune deprinderi călugăreşti.

Har parfumurile duhovniceştilor virtuţi le bănuim irevoabil mistuite. Negăsim în prezeivţabauală a unui poet ară mesagiuxespiris. de Idee”… ca altă dată, de macerările

vieţii schimniceşti.

malâpariţia domnului Arghezi gazetarii afirmau un eveniment literar comparabil apariţiei unice a lui Eminescu. Şi această impoaiuia a putut prinde! Poetica rezumată de versul imposibil din *Cuvinte otrăvile*:

„Faci cu acul fir de perle”.

(*Doi*-Dur)

O poetică măruntă şi manufacturieră, cu care sunetul dânc eminescian RPIre” nimic de-a face. Eminescu domina Muva lui contemporaneitate, altfel decât Arghezi, pe a

! omniei-ale.

Ochii lui intimaseră pe floarea lui Novalis, albastră.

Întrebările cunoaşterii. Înţelegerea muzicală a lumii, dă

! cau perspective nesfârşite versurilor lui, bătute: ca nişte nunţi peste primejdii. Ce înseamnă Eminescu pentru noi.

O măsură numai cpunând nobilului său romantism, for-inele depreciate ale celui francez. n

Valul romantic germanic, derivat şi rotunjit un moirtent în poezia de lac perfect sub eclipsă a lui Gerard de Nervftl, e captat definitiv de furioasele turbine retorice, \ociffratoarele genii ale cenaclului Ch. Nodier.

La noi, în poezia lui Eminescu, acelaşi val de roman

1 jsm (niianic împietreşte alb şi ideal, în felul regiunilor de pe lună.

nescu era mai ales om de gândire şi studiu conreatrat., r şi iată. atingem culpa originară a poeziei Arghezi, prin

1 piui de osiudă pe care îl închide *y E o poezieca Mraţă*. Atributul clar al ideei i-a fost „" „uncţii îemenine o tulbură şi atunci se în

153

toarce sau se epuizează în spume de injurii. Cel mai adesea împleteşte, palidă []» plesne şi cozi la versuri.

Plasticitatea masei ei verbale merge până a se turna în grele maşini teologice „parodii de sfinte mistere. Dar vinta tremurătoare a artei, marea linie, marea intensitate, e departe de această impură industrie.

Poezie tristă de însăşi tristeţea materiei, aruncată din orbitele stelelor comunicatoare ocoleşte sori negri, degradaţi. Amănuntul e căutat, opulent şi gros. Dar distribuţia principalelor motive se face conform unei estetice meca-iiice, Estetică de covoare olteneşti. Schema, ceea ce trebuie fă numesc *geometria calitativă* a poeziilor domnului Arghezi, e cu totul oarecare.

Amintesc una din poeziile domniei-sale, de intenţie mistică: *Între două nopţi*.

Poetul sapă odaia. La fiecare adâncire a lopeţii, vântul şi ploaia de afară îi trimit un invariabil ecou. Lopata se sfărâmă de racla tatălui. Poetul urcă panta de pământ culcată de aruncăturile lopeţilor pe fereastră şi găseşte pe Iisus în acel vârf.

„O stea era în ceruri, în cer p-l frziu".

Goliţi tiparul acestei bucăţi de cent. ni tvi venerabil al elementelor bisericeşti. Veţi găsi (desenată în drojdie) o searbădă invenţie mecanicistă: grotescă şi banală ca o bicicletă.

j Poezii utilizând asemenea clemente, cu neinteligenţa laică a unui manual înscris în sindicate, sunt profanatorii.

În treacăt fie spus: domnul. Arghezi-g-unneinstruit meşteşugar al versului. Individualitatea, noţională, a cuvântului, nu e topită în aceea, fonetică, a versului. Lexicul special pus în circulaţie şi care face aşa de curioase pamfletele şi schiţele sale, dăunează poeziei. E-lî = –" – i +

154

S-a recunoscut în ultimul timp că versul vrea să fie cuvânt pentru el însuşi. (Părţile simple ale unei poezii nu sunt cuvintele, ci versurilej

Dacă domnul Arghezi ar fi păzit acest adevăr, n-ar fi cultivat glezna, aliteraţia în contrasem (tampon de vocabule) sau aliteraţia diluata şi năclăită, comiţând versuri în Celui următoarelor:

„Mi-am împlântat lopata Tăioasă în odaie".

(*Între două* nopţi)

„Vino-mi tot tu-n – fereastră" (Vino-mi tot *tu*)

„Şi am voit atuncea

Să sui şi-n pisc să fiu".

(*Între două nopţi*)

Cmjintelgi>otrwite sunt pregătite, dar ca o sorcovă. Mica înşelăciune poate fi dejucată privind aceste" cfâve Tse poezii în perspectivă de izomorfie cu poeziile de manual didactic.

Lăsaţi lexicul prestigios. Transpuneţi aceleaşi raporturi verbale pe un plan indiferent. Veţi vedea poezii argheziene reduse la un tip de artă inferioară; sau la un tip cunoscut de pozie: Alecsandri, Bolintineanu, Eminescu; atât jlejiul este efortul de construcţie în Arghezi. Astfel:

„Aţipit-a ziua-n ramuri.

Porumbeii albi, la rând.

Pe pridvoare şi sub geamuri

Se trezesc din somn visând". (*Mâriâstirea*)

aminteşte începutul *San Marinei*, dar şi procedeele lui Alecsandri din *Pasteluri*.

155

Iată acum materialul şi armonia *Somnoroaselor păsărele*:

„Dorm în undă legănate Lebezile-n puf de undă, Cuiburi albe, perini albe". (*Caligula*)

Variaţiuni pe aria *De-acum*, *eu nu te-oi mai vedea*:

„Mai mult tu nu vei mai vedea (!) Nimic, nici cer, nici flori, S-au prăfuit în zarea ta

Ca nişte nori".

Dar printre mari baloturi de mărfuri din Sud şi din Nord, pe acest chei de schimburi literare al *Cuvintelor potrivite*, câteva (foarte puţine într-un volum de 100 de poezii) veritabile insule, de azur esenţial. Datorez domnului Arghezi să citez una cel puţin din aceste trei sau patru foarte ridicate bucăţi. (*Niciodată toamna*, *Psalm 21*, *Inscripţie pe un portret*, *Inscripţie pe un pahar*.)

„Niciodată toamna nu fu mai frumoasă Sufletului nostru bucuros de moarte. Palid aşternut e cerul cu mătase. Norilor copacii le urzesc brocarte. Casele-adunate ca nişte urcioare cu vin îngroşat în fundul lor de lut, Stau pe ţărmu-albastru-al râului de soare, Din mocirla cărui aur am băut.

Păsările negre suie în apus

Ca frunza bolnavă a carpenului sur

Ce se desfrunzeşte, scuturând în sus.

Foile-n azur.

Cine vrea să plângă, cine să jelească

Vie să asculte-ndemnul nenţeles., şi cu ochii-n facla plopilor cerească

Să-şi îngroape umbra-n umbra lor, în şes".

Dar aceste acorduri nu rezultă dintr-o tehnică precisă, voluntară (atunci numai, ar fi adevărate câştiguri pentru poezia noastrăv (Sunt manifestaţiuni ale jocului numenior mari.

Să „nu uităm că Eliade a scris *Zburătorul*. Tot aşa absurditatea dicte-ului surarealist ajunge să prindă Pithiei interioare vorbe care, din

când în când, miră.

Dar domnul Arghezi mai datorește strofele bune unui lucru despre care mi-e totdeauna greu să-i pomenesc. Sunt bunuri ale scurtei sale experienţe monahale. Chiar la cei mai orbiţi dispreţuitori contemptori ai Harului, aurul odăjdiilor dezbrăcate se amintește, posomorât numai.

Inerţiile materiale ale acestei muze o coboară la adevărate pastișe eminesciene.

„Mai mult, tu nu vei mai vedea Nimic, nici cer, nici flori. S-au prăfuit în zarea ta, la nişte nori".

(Doliu)

„Am luat ceasul de-ntâlnire când se tulbură-n fund lacul şi-n perdeaua lui subţire îşi petrece steaua acul".

(*Melancolie*)

„Vino, joc de vorbe goale, Suntem singuri. Ce să-i spun? Numai gura dumisale. Se aude de sub prun".

(*Creion*)

156

157

„O, vino, fluture, te lasă Pe braţu-uri ostenit. Tntinde-ţi aripi de mătase Fii bunul meu venit".

(*Puţin*)

Un păcat de facilitate umbrește poezia domnului Argheziluc rurile sale urmează unghiul de cea mai mare pantă, al lenei de a chibzui; sau se întorc după ologică nevrednicâ7" He" paradolă

Totuşi, ogoncepţie de împrumut stă labaza poeticei sale. 1.880 „antânul ce" l-am putea însemna, anul preju" 3 ecăţilor impresioniste.

Poezia lui Mallarmé a putut specula în jurul pleinairismului, şi *Apres-midi d'un faune* rămâne la un nivel liric foarte ridicat. Dar poezia lui Mallarmé era servită de o intelectualitate unică.

Doranul Arghezi nu era pregătit pentru asemenea îndrăzneli.

Ambiţia domniei-sale de a ne da din strofă sonoră chipul indiferent al lucrurilor, şi nu aceste lucruri în absolutul lor, nu-şi dă, în cele din urmă, dificultăţi altele decât îşi îngăduiește modista, creatoare de flori de sârmă. y Totuşi, ideile *plein-air* ale domnului Arghezi au

izbutit să [facă din domnia sa pe alocurea un semănătoristo-poporanist răguşit. *Viaţa românească* îl revendică cu drept cuvânt. (Majoritatea Cuvintelor *potrivite*, când nu sunt ortodoxe l (în felul domnului Nichifor Crainic), sunt sigur semănătoristej Iată: ..."

„Plugule cin te-a născocit ia să frământi a şesurilor coaje şi să-nlesneşti banala noastră vraje De-a scoate-n urmă bobul însutit 7".

(*Plugul*)

158

„E1, singuratic, duce către cer Brazda pornită-n tară. de la vatră. Când îi priveşti împiedicaţi în fier, Par, le de bronz şi vitele-i de piatră, Grâu, popuşoi, săcară, mei şi orz..."

(*Belşug*)

Uneori avem oftrecrjdlaoraaie4 a-metalie-şi atunci avem bucuria să aplaudăm un parnasianism umoristici Dovadă această caricatură în fiare a lui Heredia:

„Tiara grea pe frunte, de aur gros bătut, S-a făurit frumoasă Acum vreo şapte veacuri, Lucrată în robie de meşter pricepui, A-mpodobit tripticul cu gingăşii şi fleacuri". (Mitra lui *Grigore*)

Emfaza demonstrativă din această manieră devine ges-ticulatoare în următorul ecce-homo:

„Să bat noroiul vremii cu ochii-nchişi. Hlamida să-mi scoată-n drum narozii, Din cârciumi graşi şi beţi. Ca fluturii, ce rabdă să-i poarte-n praf omida, Să rabd şi eu povara A duce două vieţi?"

(*Nehotărâre*)

Ne întrebăm, scrutând această veritabilă farţă a domnului Argheziriimafoşţiposibilă confuziunea: Arghezi poet modernist?

Dacă modernismul e ancheta niciodată descurajată a condiţiunilor frumosului necontingent, domnul Arghezi se exclude din aceste preocupări.

159

l /Bacă înţelegem prin modernism satanismul postbau

defairian sau predilecţia desenurilor în materie fecală (à la Huysmans), sigur, domnul Arghezi e un poet modernist

cu prisosinţă.

Poet modernist pentru uzul micilor reporteri israeliţi

emoţionaţi de infinita varietate a înjurăturilor ungro-valahe din *Blesteme*.

Duşman firesc al acestei realităţi: InteligenţâTI ildenunţ" de a fi nesocotit şi defăimat nobila gratuitate a spiritului. Cu o fobie de sindicalist autodidact pentru tot ce js joc superior mintal, a pogiţalorileldeale, precpnizând nu ştiu ce sentimentalism, nu ştiu ce vag senzualism turanic.

Reflexiunea va indispune totdeauna pe acest primar. El nu poate înţelege că teoria are şi o valoare pragmatică. O unelţă extrem de subţiată ce se intercalează între noi şi creaţiunea noastră.

Prosejrisalzrai4 vnu poate concepe că fafăjyţuirea e TOaâlrurârun act, de speranţă; că teoria e aşteptare şi mediaiunei

Domnul Arghezi. Întocmai ca d. Cocea în ziariastică, a făcut şcoală. În indigenţa noastră exclusivă, umbrele de idei pamfletare, fobiile sale, dar mai ales acel surd mârâit la săgeata Ideei, au fost îmbrăţişate de mai slabi decât de dânsul.

Între victimele arghezismului nu cunosc alta mai semnificativă ca domnul Maniu, şi toţi aceia cari în lipsa unor certitudini atent şi calm recunoscute, împrumută câtevr parti-pris-uri artistice pictorilor neinteligenţi.

Să ne întoarcem de la faţa şireată a unei asemene* poezii.

Sadly this star I uiistrust.

1 Cu tristeţe mă-ndoiosc de această stea (engl.)

Poezia de pitoresc şi violenţă facă şi mai departe lacul de alimentare al vreunui fericit critic, clientelă aiurită a domnului Arghezi: înainte, dar mai ales după *Cuvinte potrivite*.

Rândurile noastre îşi dau ca unică ţintă provocarea celor câteva minţi, autonome îndeajuns pentru a regândi

Punctul ideal de unde ridicăm această hartă a poeziei argheziene se aşază sub conţelaţiaşi în rarefierea liris-mjaluiahaolu. t, depărtat cu mai multe poduri de raze „*Se* zodia celeilalte poezii: genul hibrid, roman analitic în versuri, unde sub pretext de *coni Târelăsincefiţăte*, *diso – ciaţie*, *naivitate* poţi ridica orice proză la măsura de aur a lirei.

— Versul căruia ne închinăm se dovedeşte a fi o dificilă

libertate: lumea purificată până a nu mai oglindi decât figura spiritului nostru. Act clar de narcisism. Desigur, ca tot aesolutul: o pură direcţie, un semn al minţii. Dar ceasul adevărat al poeziei trebuie să bată cât mai aproape de acest semn.

Ideea europeană, 1 noiembrie 1927

„EVOLUŢIA POEZIEI LIRICE DUPĂ E. LOVINESCU

Reaua piază aţinea drumul Cavalerului Tristei Figuri. Mai urgăit dat dânsul, din calea mea se spulberă până şi consistenţa Morii. Mi-e dat să mă bat tei cu singur Vmtul – Şi „ici atât.

160

161

Ce nume decent pentru Vântul-căzut, Vântul-baltă „*i* Aerul care se surpă, incoherent, tăiat ca laptele: neantul fără virginitate, haosul fără şanse?

Câţi pricep valoarea de simplă convenţiune a unui semn, vor înţelege că singure nevoi de conciziune mă hotărăsc să arunc, pe infama descompunere ideologică, nume respectat.

Voi zice acestei cenuşi de Vânt: Lovinescu. Sunt obligat de inscripţia pustiei de cărţi: *Evoluţia poeziei lirice*, *de* curând apărută.

Anunţ însă a nu recunoaşte în plicticosul element stagnant pe Aceste pagini, în silă răsfoite, nimic din înflorirea, uşurinţa, rotunda cordialitate a unuia din rarii europeni de la Dunăre: domnul şi omul de litere Eugen Lovinescu.

Pentru onoarea persoanei sale, în totul respectată, îi vom refuza paternitatea a cel puţin acestei cărţi.

Un asemenea monument de Searbăd (*Evoluţia poeziei lirice*) nu poate fi rodul minţei sale una, ornată şi proporţională, ci al unui adevărat agregat de encefale: monstru schiţat undeva, foarte jos, pe scara zoologică.

E opera cenaclului „Zburătorul", cutiei, care face din dl. E. Lovinescu, în ordinea cerebrală, corespunzătorul cangurului printre mamifere: un marsupial de critic, un creier alăturat şi anex. La mijloc, propriul său creier, lob de funcţiuni centralizatoare şi medii.

Cu formaţiunea de spaimă, cum să mă bat? Enormă ca plictiseala, tenace ca orice democraţie, meduza „Zburătorul" mă va uza

şi supune.

Idealul poeziei de totdeauna, înşelat, coborât până la mizeria lamentaţiei iudeo-române, va fi, prin „Zburătorul", trecut viitorimii.

Nu însă fără acest îndărătnic protest înfipt, răsunător, aici.

Evoluţia *poeziei lirice* e scrisă cu vădita ambiţiune de a impresiona prin măsură. Efectul ratat se explică prin aplicarea sistematică a procedeului aritmetic, al mediei. Absenţă de relief, câtuşi de puţin măsura: legea identică a personalităţii impusă materialului amorf.

În ciuda acestei ambiţii, ideile domnului Lovinescu se răsfaţă bombate, asiatice, ca idolii lui Babei. Sunt în număr de patru şi corespund hieratic punctelor cardinale.

Pe răsărit, sincronismul.

Sub ce zbor augural de curci a conceput dl. E. Lovinescu asemenea verzuie pastă? O idee democratică aplicată celei mai reacţionare forme a spiritului: Lirica! Rămâne să ne lămurească vreun viitor *Jurnal la „Evoluţia poeziei* lirice".

*

Prin sincronism, dl. E. Lovinescu legiferează imitaţia.

Poeţi! indiferent de frapa, emisiune, agiu, făuritori ai castului sunet de aur, ochii în patru! Vrăjmaşul, criticul pândeşte să vă treacă o monedă de ciment poleit. Aruncaţi-i-o îndărăt, fie şi în faţă!

*

Dacă prin trenuri de comişi voiajori, mode de damă sunt lansate cvasisincronic la Paris şi Bucureşti, toţi agenţii masoneriei literare nu vor distrage de la percepţia sa, întru sine, suprafaţa de gheaţă a Frumuseţii.

Din supralicitaţia sincronică ce ar vrea să provoace domnul E. Lovinescu, eminenţa gândului interior cum să nu iasă depravată?

Nu sincronic şi în extensiune, ci pe linia de adâncire a misterului individual, vom descoperi fondul nostru de identitate generală: culoare ultimă şi rembrandiană, ireductibilul animal de lumină. Experienţa pe care se va întemeia *un clasicism fără laicitate*, *o – muzică fără pasiune*.

162

Cine îşi închipuie (fără ironie) sincronismul – o idee? Câinele în cerc după coadă e mânat de o idee. Idee de acest fel este la rigoare sincronismul. Însă, poezia şi critica ei nu rabdă asemenea mizerii. Ea nu cunoaşte decât ideile hrănite, ca nişte plante, din straturi avare îndelung grădinărite

(*Gloire du long* deşir, *Idess*.")

Idei manifestate mai mult prin cercul lor de absenţă, decât prin substanţa lor.

Repulsivul sincronism, această idee, atârnă de la o vreme tangibil şi gros ca un cablu, insolubil întocmai ca el, în marea vibrată a calităţii.

*

Aşadar, invenţiunea poetică maximă apare mentalităţii acesteia de croitor, a fi: gândirea numai cu o lună întâr-ZIere a ceea ce Parisul sau Münchenul au încetat de a mai gândi.

Fenomenul este numit sincronism (deşi niciun matematician nu ştie astăzi, după Einstein, ce poate fi încă simultaneitatea) iar şcoala literară care derivă, modernism.

Modernism e un cuvânt impropriu, sau, aplicat poeziei, de-a dreptul ocară. El nu se referă decât la un aspect secundar al recentului proces de limpezire şi concentrare realizat de poezie: recâştigarea prin cel mai recules act de amintire a unui sens pierdut de frumuseţe.

Invenţiunea poetică, astfel înţeleasă, se aşază imediat lângă marea experienţă proustiană. Între învierea prin

1 Glorie a îndelungatei dorinţi, Idei! (Fr.)

164

reminiscenţă activă a misteriosului Combray şi preocuparea liricei înalte: ridicarea unui elenism neistoric, *altfel adevărat* (prezent în gândirea geometrică a lui Eudox şi Apolonius, ajuns la expresiune în oda pindarică) – aceeaşi concurenţă făcută duratei curente se afirmă stăruitor.

*

Imnul spiritual e scris, *fără colaborare*, *dar coeficient*, de poeţi din ţări şi decenii diferite. Dar urechi de critic neiniţiate interpretează

această *omogenitate incongruentă* într-o coincidenţă materială. Rilke şi Nichifor Crainic apar domnului E. Lovinescu în suprapunere.

*

Şi fiindcă asociaţia vrea astfel, să definim chiar acum poziţia noastră faţă de tradiţionalism: lirica nouă nu are de combătut tradiţionalismul ca atare, ci *numai tradiţionalismul timid*.

A înnoda cu Asachi, Alecsandri, Bolintineanu şi Conachi înseamnă a pacta cu accidentalul şi particularul. Formele revelate ale poeziei stau mai departe, în survenirea unei umanităţi clare: a Greciei, chenar ingenuu şi rar, ocolind o mare. Intuiţia acelui suflet e o favoare a zeilor. Excesul de umanism o întuneca. Voiajurile arheologice o amână. După aşteptări, Barrès recunoscu în fine sufletul rătăcitor al Greciei deasupra insulei Delos, ştergându-se ca un oval de soare. Keats, neştiutor de greacă, avea preştiinţa Greciei, în acest Delos al poeziei ridicate, nouă sau veche, modernismul sună ca o evocare profană.

D-l E. Lovinescu, inofensiv în genere, pângăreşte poezia, când o teoretizează.

La nordul şi la sudul teribilei Babei, lenevesc alţi doi ihtiozauri: diferenţierea şi mutaţia valorilor.

165

Întrucât diferenţierea vrea să provoace, ca şi sincronismul, aceeaşi întrecere, în poezie, a puterilor temperamentale şi individuale (pe care le declarăm o dată pentru totdeauna: antilirice, utilizabile numai în plastică sau în muzică), nu adăugăm nimic criticei noastre precedente.

Cât priveşte mutaţia valorilor, cei ce cunosc „revizuirile" domnului E. Lovinescu vor surâde la încercarea unui obscur cetăţean din Vaca Bălţată (Bunte Kuh), de a acoperi propriile sale contravenţii cu pavăza legii lui Zarathustra.

Aceasta despre ideologia cărţii.

În privinţa legitimităţii ei?

Un orb, vorbind despre tablouri după relieful pastei uleioase, cunoscut dibuitor cu palma. La fel, dl. E. Lovinescu despre lirică.

Iată exemple de opacitate: Emanoil Bucuţă, purtătorul unui univers personal, poetul *Cetăţii de Argint*, este închis în aceeaşi carceră

cu mimul său dl. Dorian; ceva mai mult, e subordonat acestuia din urmă, ca mai „grațios”.

Alt exemplu: d-na Otilia Cazimir (poetă compasată, lună din luna domnului Topârceanu, el însuşi un pastiş, ocupată de curând să înveţe manierele versului de la d-na Contesă de Noailles), e lăudată pentru graţia, aciditatea sa umoristică etc.

Competinţa domnului E. Lovinescu nu se ridică deasupra răposatei poezii simfonice a simbolismului. După domnia-sa, experienţa negativă a acestuia, încheiată acum 20 de ani, trebuie să continue şi azi. *Le creux neant musicien* va fi umplut şi mai departe de un interminabil conţinut. Pentru aceasta se vor găsi ebraice şi slăbănoage Danaide.

1 Găunosul neant muzical (fr.).

Lirismul cel nou se limpezeşte de apele, mai luminate, ale unei melodice arhitectonice: modul dorian (al lirei), echivalentul simplicităţii cântării bisericeşti.

*

Pentru „Zburătorul”, această lecţie de discriminare. Domnul E. Lovinescu n-are nevoie de lecţii de poetică. Sincronismul şi practicarea lui îi umplu cu prisosinţă neantul zilelor. Atât numai că, în caligrafierea sincronică ori tardivă a ideilor, nu pune toată acurateţa aşteptată de la domnia sa.

Nu întâlnim nicăieri în *Evoluţia poeziei lirice*, alături de reproducerea criticei aduse semănătorismului, de a fi o pură decadenţă, sursa de unde e luată. S-o spunem noi. Această idee a unui decadentism, lipsă de inventivitate, aplicată la întemeietorii Semănătorului, o întâlnim pentru prima oară la dl. N. Davidescu (primul volum de *Aspecte şi direcţii literare*, articolele: *Clasicism şi decadenţă*, *Variaţii împrejurul clasicismului*, *Un poet decadent*: *Duiliu Zamfirescu*).

Citătm un singur pasagiu din N. Davidescu: „Decadentismul este, dimpotrivă, uciderea în timp, prin îndelunga imitaţie a unei formule vii la origine, de artă. Rollinat e astfel tot atât de decadent cu dl. Duiliu Zamfirescu sau Alexandru Vlahuţă”.

După câte ştim, dl. N. Davidescu n-a făcut niciodată parte oficială din cenaclul „Zburătorul", pentru a fi pus aşa de scurt la contribuţie.

Geografia literaturii noastre începe să apară un peisagiu de marasm, imposibil de locuit. De o parte conglomeratul primitiv al poeziei argheziene; de alta, vacuitatea, planitudinea vântului lovinescian care-l îmbăiază. Aceasta

167

ne face o Spanie seacă, şi trebuie multă credinţă şi nebunie de hidalgo s-o explorezi fără să le mortifici sau înăbuşi. Dar singura Spanie de care dl. E. Lovinescu poate să amintească, nu e deloc pătrată patrie a lui Gongora, ci o Spanie mult mai indigenă şi mai v omenească: Spania lui Don José, plutonierul, de sub comanda domnului lt. – colonel Brăiescu. Înirpqnt corp de gardă al „Zburălerului".

Ideea europeană, 1 decembrie 192".

POEZIE LENEŞA

Aceste rânduri de proză sunt datorate. Dar legile particulare ale scrisului meu cer să-mi improvizez un sentiment motor. Cel mai expeditiv e ura.

— Dragostea începe doar în cântecul exhaustiv, în spaţiile curbe şi ermetice ale versului care, singure, o ţin ca univers în faţa noastră.

Ura însă e lineară de la junghiul lui Cain. Zveltă înfloreşte numai în lăncile armatelor.

Să nu dispreţuim această întâie aproximaţie a lucrurilor, înadins creată pentru viaţa imediată.

Îmi voi porunci deci o mânie activă. Dar de această dată, ca nu cumva mântuirea să-mi fie primejduită, nu mai lua ca ţintă om literar, indiscernabil până la un pu de omul de sânge şi spaime.

Fie dar această vrăjmaşe împăiată: poezia leneşe, inofensivă minge de antrenor, căreia în 6 din 7 zile abia repezi un pumn distrat. În ziua antrenamentului însă. O vrei bombată şi elastică, partener fictiv, prompt în rea; l Poezia leneşe e foarte adesea o poezie vivace şi coincid* atunci cu stânga modernistă sau modernismul scurt/

168

Tânărul practicant, în virtutea iuţelii câştigate, continua.

L însă, în silabe, rezumat la un sistem de mişcări născânde, dansul negru al seralei iudee la care s-a tremurat (dacă e constructivist) ori beţivana sârbă la care a chiuit (dacă e rural şi folcloric).

Optimismul de redacţie şi cafenea, robusteţea profesională trândăvesc tot mai late în pajiştile unei preafrumoase limbi. Iar drumurile de ţară scârţâie de coviltirele prozei tradiţionaliste, oloage şi infantile ca un ultim mereving.

Poezie lengsăiarăşi: jalnica, cerşetoarea cantilenă a nomazilor uliimi-simbolişti Palidă ca un altoi neprins;

oribilă, tremurătoare ca un plămân expectorat – fie bure – tele răcoritor pentru fruntea (enormă) a vreunui critic, J congestionat până la urmă, nedumerit, nefericit de viforul şi săbiile albastre şi adâncul de rai în care vrea să fie

„I văzut Spiritul.

Poezie leneşă: poezia sinceră, inepta insistenţă de a scrie versuri cum vorbeşti, banalul reabilitat, curcit cu sensibilitatea; sărăcia poeţilor provinciali de a prefera o I* predică protestantă unui text august şi revelat)

a Leneşă iarăşi, poezia francisjammistă, aşa de naiv

H instalată în orthez-uri evidente.

Poezia în cădere silogistică, deşelătoare ca un tobogan. Poezia veristă, docilă, aplicată ca eroii lui Flaubert pe B copia lor din enciclopedie.

Poezia regionalistă/. Oswald târgovăţ, gudurând la soare o scroauloză moştenită şi un destin cabotin.

De obicei toate aceste nevrednicii îşi zic singure; disociative, sănătoase, vii sau vioaie.

Cunosc însă nepregetul ca singura viaţă; singura sănătate, liniştea dincolo-luminătoare a sufletului. Singura

169

noutate, un gând preexistent şi regăsit: nu ca termen unui mers necesar, ci ca dor al memoriei înfiorate.

[Poezia leneşă se întovărăşeşte cu o tehnică rudimentară ori barbar însuşită, N «-exialăversificaţie spontană Cele două celule se

întredevorează âr Tnlonătferozitatec *versului facil*.

Zgâire dificilement des vers faciles" n-a însemnat niciodată a ticlui versuri uşor digerabile, ci rara aventuri] a unui vers într-adevăr esenţial.

Pentru acest fapt preponderent, pregătit de timpuri cu mai mare avariţie decât o abordare de astre, pentru! determinarea sau provocarea „Versului Jubilator, Consistenţă şi Nedeterminare unite, tehnicile oamenilor abia îmi dau seama însă cât de ridicul poate fi cuvântul arzătoşrjrofgiic.

Se cuvine să închei aceste rânduri cu un surâs cât mai curtenitor.

Această „poezie leneşă", în parte creată de posaca mea fantezie, n-a fost decât, câteva minute, o temă pentru o chiar daciijexistă, o salutea necesară.

} De la cântecul lumesc, care înmuia inimile bunicilor pe vremea lui Ion Ghica, la o poezie de experienţă şi transfigurare, nu se poate sări într-un singur veac.

Să ne înfundăm, fără regrete, în acest tabiet al romanţei şi elegiei.

Pace Poeziei leneşe!

P'oeţilor împbcaţi Tcomplimente.

Cu *Craii de Curtea-Veche* în sul şi *Cetatea de Argint* transcrisă, e nimerit să mă eschivez la timp în celălalt univers de curaţii şi semne.

Viaţa literară, 10 martie 1S28

170

LEGENDA ŞI SOMNUL ÎN POEZIA LUI BLAGA

Poemele luminii apărură acum nouă ani. Neîncorporate, cu albul de atunci – imposibil de susţinut – al unor statui-idei, cerul în care se petreceau rămânea ignorat; predicat numai didactic, prin câteva imagini, foarte meditate.

O astfel de poezie, din care versul legiuit: număr con-solidator şi incontrolabilă tradiţie, era exilat – precum latineasca din liturghii luterane – putea mulţumi? însăşi veghea cercetătoare a domnului Blaga a îndepărtat-o cea dintâi.

De fiecare trei ani, trei victorii. Şi astăzi, cu *Lauda somnului*;

iată-l", ca *Alexandru*, descoperit la marginea împărăţiei extreme. Ţara lui Porus stă, în munţi, întemniţată. Poate nu i se va închina niciodată. Însă faptul însuşi de a fi indicat-o, de a fi constrâns-o să corespundă într-o unică zi triunghiului de lance care e toată voinţa sa: faptul de a fi croit un mare drum până acolo, de a fi creat-o ca mişcare, mai înainte de a o fi probat ca substanţă – nu este el însuşi poezie?

D-l Blaga ştie precis unde trebuie căutată poezia. Propriile sale investigaţii şi experienţe fraterne din aceşti ultimi nouă ani îl obligă să cunoască principiul poeziei ca o spiritualitate a vizualităţii: „*Geometria finalităţi sfânia*".

Dar extazul pitagorician trebuie manifestat. Cerul cristalelor transpus. Problema de distribuire a unei lumini calitative – se ridică aproape insolubile. În ce chip vei realiza imanentul, în ce chip vei înlătura „placatul"?

Nu e aici o necuvenită preocupare pictoricească, Lirica nu poate fi umplută de toată coloristica sau de toată muzica, E mai bogată, într-un fel, şi mai săracă, într-altul, decât amândouă. Dar cuprinderea, şi spirituală, nu se poate lipsi de elementele intelectuale, aritmetice, ale unei melodice simple, ale unei strângeri complimentare de culori. Acestea sunt esenţe şi ca atare trebuie asociate corpului liric.

171

Astfel, dl. Blaga propune la rându-i un anumit uerob ca veridică lumină a filonului nocturn, visul. Lumina dl asemenea: a zodiilor, a Mormântului sărit din peceţi la cutremur, a punţilor nevertebrate dintre pământuri şi redutabile şi ultime judecăţi.

Somnul cu grafica lui variabilă, cu deplasări răsturnătoare conciliate în unitatea păduroasă şi contradictorii a creaţiei, e o formă de existenţă mult mai completă cJ existenţa diurnă. Întronat, acolo, stă Sufletul, categorii căreia Edgar Poe îi făcea să *corespundă* câmpul strict a poeziei. Această nuanţă trebuie reţinută şi identitatea ril guroasă denunţată, poezia fiind de asemenea operă de voinţă şi discriminare. (Eroarea suprarealistă constă toc-l mai în confundarea legăturii meriedice dintre experienţa –, somn şi actul-poezie cu una eloedrică.) f închide poezia domnului Blaga această experienţă? Mai puţin ca teatrul lui cred eu. *Fapta* se desfăşoară în chiar cămările incongruente

ale visului. Solemnitatea *Laudei somnului* vine din altă parte. O altă memorie se obliterează aici: memoria colectivă a rapsozilor şi profeţilor proclamând istorii împlinite sau numai necesare. Durata specială a poeziei domnului Blaga e durata Fabulei, vis al umanităţii…

Aş înscrie pe cartea domnului Blaga versul rilkean care i soţ potriveşte: „… *und voie Legenden iveit, und iiber-wunden*" *i*. Subliniind acel *iiber-wunden*, în onoarea viitoarelor sale poezii.

Astfel, versurile domnului Blaga, câteodată de o rară puritate („*Întoarce-ţi faţa către părete şi lacrima către apus*") au mişcarea şi descusutul literaturii profetice (nu însă şi indiscreţia). Versurile devin versete.

Se poate condamna o vină aşa de nobilă? Da, şi cu toată tăria. Cred că procedeul dezvoltării succesive, simfonice, a imaginilor – procedeu de care simbolismul a abuzat înşelându-se asupra destinului propriu al poeziei – 1… şi ca legenda de îndepărtai şi biruit (germ.).

şi rotirea de tablouri cu apariţii profetice, înseamnă cartt acelaşi lucru. Lirismul rezidă în altă funcţie. În întărirea unei moralităţi eterne, sentiment veritabil şi permanent la dl. Blaga, dar servit stângaci de procedee echivoce. Această ordine trebuie numită „spiritualitate, oricare ar fi uzura de astăzi a cuvântului; sau, mai bine cu versul – cuvânt deja citat al domnului Blaga: „*Geometrie înaltă şi sfântă*".

Dacă înţeleg foarte bine grija domnului Blaga de a-şi compune un vocabular just şi pur, nu înţeleg în schimb deloc concesiunile făcute pitorescului indigen, când geniul său liric îl înclină să enunţe raporturile universale. Procedeul din versurile: „*Cocoşi apocaliptici tot strigă I Tot strigă din sate româneşti*", e inutil, sau de o naivitate prea voită în orice caz: fără ecou şi demn de alţi poeţi ai Ardealului. Mi-e teamă – atât de multe sunt motivele de folclor românesc la dl. Blaga – că, râvnind la o chimie completă a poeziei, i-a alterat puritatea.

Patriotismul, pentru poeţi, constă în a scrie o poezie cât mai puţin coruptibilă. În a lega destinele de viaţa superioară şi puternică a versurilor lor. Cred că porţile ţărăneşti, iile, balaurii, feţii-frumoşi, mozaicurile şi zugrăvelile bizantine, conduc poezia la un stil pastiş ori pestriţ.

Stilul poeziei domnului Blaga nu trebuie să fie universal, în

sensul imperial al catolicismului, ci intemporal şi ceresc, ca Ierusalimul ortodoxiei, care – în niciun caz – nu s-a refugiat în fundaţiile *Gândirii*.

Dar ce ne pasă!

D-l Blaga ne-a dăruit o poezie mândră şi rară. Salutăm această calmă, binefăcătoare stea. Peste orgiile materialităţii ortodoxe, peste casapii *Apocalipsului* de la a căror poezie, „*Oii pourrit dans les jo*nes *tout un Leviathan" l*, ne întoarcem cu un dezgust ilimitat: peste papagalicească înşirare de mici şi obraznice trucuri a tinerilor poeţi ratio

1 Unde putrezeşte în stufăriş un întreg Leviatan (fr.).

172

173

nalişti – semi urbani, capabili exact de trei silogisi – flutură aurul legendar al unei nobile poezii. Caprid) Graţiei J

Ultima oră, 24 februarie 1J

RĂSĂRITUL CRAILOR

Necuvenită cinste! Astăzi prostescul nostru scris i căftăneşte. Un om ciudat şi destoinic, din misterioase neamuri din miazăzi, vine să-l uimească cu foarte scum daruri.

Bucureşteni, raiale, salutar bătute de părintele acestui om, la singurele voastre părţi simţitoare pentru păcatele de somn, prostie şi îmbuibare, nu purtaţi vrăjmăşie fiului j

Negaţia celui dintâi trebuia, pentru fapta omului de astăzi, să se înalţe în toată cuviinţa. E timp să vă bucuraţi prin mila scrisului său. Un act de mare iubire şi donvinească dărnicie răscumpărară cetatea voastră din păcate grele şi vechi. Veţi şti de azi înainte să dezgropaţi învă «ţături mai limpezi bătrânelor ei ziduri.

Căci spiritul acestor locuri a fost numit: înnoptată arătare a precupeţei Pena, ridicată prin arsele vămi ale pătimirii şi nebuniei aproape de Sfintele Trepte – ce flamură vreţi mai vrednică de oraşul vostru creştin.

Niciodată piatra nu va da Bucureştiului un sfert din strălucirea marilor cetăţi din Apus. Civilizaţia noastră e sortită să se petreacă în virtual şi interior. Neputând căi în afară (e şi prea târziu şi prea zadarnic pentru aceasta), în inimile noastre se cade să întemeiem:

turnuri vibratoare, speranţei; aurite bolţi, laudei; clopotniţe, adâncimi soarelui netemporal.

174

Iată sensul Cetăţii voastre lămurind din *Craii da urtea-Veche*. Şi astfel, v-am arătat pentru ce trebuie ubită această carte.

Eu pentru a o iubi încă am alte cuvinte.

De multă vreme o cunoaştere imperfectă, dibuitoare a realităţii noastre pretindea zadarnic de la mine rânduire şi exprimare. Concluziile oscilau nelămurite, ca aburul. Când iată că, tot ceea ce bănuiam îl aflu trecut şi gândit (cu ce alte vizionare puteri) în această tulburătoare carte.

Aşa, în Cişmigiul de acum nouă ani, se putea vedea o schimnică întunecată înşirând pe patru bănci la rând o stranie tarabă de smochine. Hula copiilor n-o tulbura din treabă. Vederea mea însă o scotea din minţi: ulcele cu blesteme săreau după mine, „făcând să se cutremure inima cea mai pagină".

Această întâie întâlnire cu Destinul meu Cometar nu mi-e îngăduit s-o uit. Dar uşurinţa-mi în cântărirea acelei vestiri a fost mare. Mi s-a spus sau eu am botezat-o astfel – că poartă un nume ca… Domnişoara Hus; că însăşi seara o vărsase din veacul fanariot; că noroiul ei galben şi soaia erau de prin cerşeli şi popasuri la fântânile cu mătase ale drumurilor.

— Când numele ei, necesar ca o lege a minţii nu putea fi decât acela de Pena Corcoduşa; când petele ei picaseră din ceara de creştet sau curseseră din copăile morţilor.

Într-un singur punct schiţa Domnişoarei Hus concordă cu plăsmuirea Penei. Amândouă, se pare, au dănţuit în veacuri diferite: săltăreţ, pierdut sau lunatic cu cavaleri guarzi muscali ori rotunde paşale.

*

În desfăcutul suflet al Bucureştiului nocturn, umbra enei Corcoduşa şi depărtata lumină a imaterialei Ilinca

Sunt zone de vibraţie joasă şi înaltă, polii între care strălucesc culorile celor trei Crai de Curte: Paşadia, „Eu" g Pantazi. Toţi brăzdaţi de dungile negre ale duhului impuri principiul de pierzare care e Pirgu.

Eroul romanului este tocmai acest grup stelar, cumpş nind luminile de aur şi de azur ale lui Paşadia şi Pantaa alungind nălucile Penei şi Ilincei, gravitând în jurul h Pirgu, centru fictiv şi buf.

E prima oară în literatura noastră şi a doua oară poate în literatura universală (cazul lui Dostoievski, mai comples trebuind cercetat cu altă grijă), când natura planetară a substituie naturii biologice, sociale ori simplu umane, eroului de roman obişnuit.

Cu toată faţa lor pământească, cei trei Crai sunt numa în al doilea rând oameni, dar în primul: axe universala iar numele plutonian al lui Pirgu e de scârbă şi de spairul

De aceea *Craii de Curtea-Veche* părăseşte rafturile căraţilor pieritoare pentru a se aşeza între Scripturi. Nu canosc meditaţie mai gravă asupra ticluirii şi aventuil Fiinţei ca această carte de înţelpeiune, pe care un act dl discreţie şi gust o disimulează sub grele catifele de pitoreaţ oriental.

În foiletonul unui jurnal de seară a trebuit să citesc o nespus de sălcie înseilare asupra cărţii şi sărbătoririi noastre. Un creier palid, castrat de lobii superiori (dar tocmai de aceea producător incontinent de joase silogisme! acuză autorul *Crailor de Curtea-Veche* de snobism. Fiindcă Matei Caragiale desfăşoară în dâra personagiilor lui pompa a două mari împărăţii? Matematicienii şi poeţii vor înl telegi, singurii, taina acelui procedeu de „exhauţiune", de epuizare a calităţilor unei figuri – generoasă şi libera construcţie a transcendenţei. Lumile matematice sunt vizibil exterioare; numai elanuri somatorii virtuale, acumulări de operaţii le leagă. Extremele bogăţii, onoruri „frumuseţi şi viţii atribuite de Matei Caragiale personagiilor sale sunt de aceeaşi natură cu infinitatea de operaţii care ne dezleagă de o lume de fiinţe algebrice, pentru un

176

grad superior de transcendenţă. În literatură, idealitatea personagiilor se obţine printivun exces de dărnicie.

Revelaţiile sunt multe în cartea „Crailor" şi ca săgetate din cununile Sfintelor Locuri.

Criticul Radu Dragnea îmi spunea, nu de mult, că *Năpasta* e singura scriere românească modernă în care ortodoxia se

mărturisește, cu atât mai impresionant cu cât fără vrerea autorului, „Sufletul lui Ton – spunea așa de frumos Dragnea – îl văd ancoi-al în Ierusalimul vecinic și dulce sărutat de Născătoarea". N-am recitit *Năpasta*. Presupun că Dragnea are dreptate.

Dar atunci, această cealaltă operă, atât de temătoare. că Dumnezeu nu e niciodată pomenit, ci implicat în lucrarea uneltei lui căzute, cu cât oglindește dreapta credință de la răsărit.

Iată de exemplu, acest pasagiu, care taie un gang regesc până la cuceririle și zilele Slăviților Mucenici:

„Erau *nopți înfrigurate de nesomn*, *când îi vedeam aievea*, *înșiraţi ca în vechile icoane grecești*, *pe fund de aur roșu*, *și țepeni în caftanele lor de sarasir*, *pe acei trufași arhonți*, *purtându-și în* mâini *capetele tăiate*, *iar privirile lor neînduplecate întorcându-se cu scârhă de la mine*, *vânzăto Tul*".

Drept încheiere, să transcriu încă acel imn de solemnă speranță – răscumpărarea întreitului suflet al cetei ci ăieşti – tremurând cu harfele Ierusalimului spre lăcrimate și milostive seri:

„*Se făcea că la o curte veche*, *în paraclisul patimilor* reie, *cei trei Crai*, *mari-egumeni ai tagmei preasenine*, *slujeau pentru cea din urmă oară vecernia*, *vecernie mută*, *vecernia de apoi. În lungile mante*, *cu paloșul la coapsă și* cu crucea pe *piept și afară de scarlatul tocurilor*, *înveșmântați*, *împanglicați și împănoșați numai în aur și verăe*\ *Verde și aur*, *așteptam ca surghiunul nostru pe pământ să-l sfârșit. O lină cântare de clopoței ne vestea că harul dumnezeiesc se pogorâse asupra-ne*; *răscumpărați prin*

177

15 – Versuri și mo>7 ă *trufie aveam să ne redobândim înaltele locuri*. *Deasupr stranelor*, *scutarii nevăzuți coborâseră prapurele înstemata și una câte una se stinseseră cele șapte candele de la altart și plecam tustrei pe un pod aruncat spre soare-apunel peste bolți din ce în ce mai uriașe în gol*. *Înaintea noastră*\ *în port bălțat de măscărici*, *scâlămbăindu-se și schimonos*indu-*se*, *țopăia de-a-ndăratele*, *fluturând o năframă neagră Pirgu*. *Și ne topeam în purpura asfințitului*".

Da „asfințitul Crailor"; dar în cealaltă parte, o dată ci stelele Scorpiei, răsăritul unui sens tragic și nou, pentru această Vale.

Ultima oră, 1 mai 1929

SALUT ÎN NOVALIS CAL A. Philippide – *Stânci fulgerate*)

Urmând un vechi protocol al curţilor, poezia noastră delegase către etajele subpământene ale romanticei, un toarte tânăr ambasador, să încercuiască inima luminoasă şi îngropată a lui Friedrâch von Hardenberg, cu o nouă alianţă. Sunt zece ani de atunci.

Muzicile acestor nunţi thuringiene le-am auzit, curgând misterios, în marele Arbor al Aurului, în derivaţiile regnului celui mai obscur.

Vă aduceţi aminte cum toţi am tremurat, cum în apele înseratelor armonii ce se vestiră, dizolvarăm ceara şi spălarăm ultragiul a 20 de ani de aspre chiote semănătoreşti. Fii ai unor părinţi eminescieni, făgăduiţi dulcelui vis germanic, prin taina ierbii de omăt şi a *florii albastre*, călcarăm cu hotărâre şi lepădarăm dubla trivialitate a unor rurali fără mister şi a unui modernism ce reuşise

178

să-şi asimileze, din toată sforţarea occidentală, doar formele galante ale traficului viu sau ale cupletului.

Mai mult decât primele volume ale lui Blaga şi cu incisivitatea unui vers pe care nici *Lauda somnului* nu-l închide, *Aur sterp* a lucrat sterilizator asupra vulgarităţii produselor literare ale urmaşilor lui Vlahuţă şi Cerna. Redevenirăm contemporanii lui Eminescu.

Când într-un cerc de scriitori, în primăvara 1921, wn adolescent comprimat şi închis, ca un nor de energie (ca una din pietrele dense şi fără vârstă ale domeniului nova-lisian), ne evoca, în spuneri fără seamăn, *Pietrele* privegheate de spini, *Drumurile* mediatoare între destine; Elseneur-ul adânc al Prinţului în Amânare (unde „*clipele te plouă ca o rouă de aramă*") şi *Soarele* mai ales: orb, hipogeic, aur sterp ori inimă a Erdei, către care Novalis comanda echipele-i de vise; când minunea acestor dezgropări, arzând de focul absorbit al visului, ni se ivi, câţi dintre noi vor fi recunoscut duhul unui nou *Băteau ivre* venit că campeze „*sous l'oeil niais des falots*"?

Dacă poeţii acelui cenaclu nu ştiură să recunoască şi aplaudară un imagist mai mult, critica dibui şi mai greoaie în labirintul unei poezii al cărui fir nu-l deţinea.

D-l Lovinescu, de exemplu, osândise poezia lui Philippide tocmai pentru frumuseţea ei cea mai rară; declamase alegorie şi procedeu unul din riturile rapsodice pe care, în lipsă de alt termen şi pentru a-l opune alegorie., îl voi numi: *figuraţie*.

Deosebirea dintre figuraţie şi alegorie aş putea explica-o mai cu succes, domnului Lovinescu, prin viu grai. Ştiu că vorba mea scrisă e înzestrată pentru domnia-sa cu proprietăţi de opacitate şi căldură obscură. Odată, acest lucru întrista de moarte sufletul meu.

Dar sunt silit şi alerg astăzi la expedientul scrisului, exerciţiile pedagogice orale, de altă dată, fiindu-mi interzise (probabil, până la urmă).

179

I

Ar fi deci între figuraţie şi alegorie deosebirea cinoscută între *operaţie* şi *formulă*. Operaţia: transformări liberă permutare de chipuri în domeniul aceluiaşi grut Formula, doar memoria consemnată a uneia singure di] aceste operaţii. Iată un exemplu de figuraţie, de regizun fastuoasă, novalisiană. Pământul simplificat, înălţat p coturnele unui „rege-liniştit", se desfăşoară în castel subpământeşti:

„Sein *Schloss ist alt und ivunderbar*, *Es sank herab aus tie*fen *Meeren*, *Stand fest und stent noch immerdar*, *Die Flucht zum Himmel zu verwehren*. *Von innen schlingt ein heimlich Bând Sich um des Reiches Untertanen*, *Uad Wolken wehn wie Siegesfahnen Herunter* von *der Felsenwand*".

Figuraţia e mai abstractă decât intuiţia simbolică mai naivă ca alegoria. A o confunda cu alegoria e o eroa sistematică, din acelea care altă dată făceau pe domn Lovinescu să ia poezia intelectualistă ca poezie parna siană. Procedeul figuraţiei (*Pastel pustiu*, *Privelişte*), aşi de frecvent în Philippide, se acopere de precedentul mi discutabil al lui Novalis.

Am ţinut să salut, târziu, zorile poeziei lui Philippidei mai înainte de a slăvi amiaza. Dar *Stâncile fulgerate* nil sunt străine de *Aurul sterp*. Le uneşte un întins elan da transcendere. *Aurul sterp* se juca sub pământ, în acel „*untererdisches Geschoss*" în care dorm ficţiunile nova-l risciene. *Stâncile fulgerate* reprezintă ancorarea

poetului în *pământesc*.

1 Palatu-i e vechi şi vrăjit, / S-a scufundat din mări adânci, *t* A stat neclintit şi stă neîncetat / Să ferece fuga spre cer. / Pe dină (un tru un tainic brâu / Se-nfăşoară pe supuşii împărăţei, / Iar noriij pe peretele de stâncă-n jos, / Fâlfâie ca steaguri de izbândă (germ.)!

180

Cu o muzicală ştiinţă a „chemărilor", Philippide ne pleacă şi astăzi peste motivele vechii lui poezii. Servite acum ca reminiscenţe ale unui domeniu părăsit, aceste motive împlinesc o funcţie mai gravă şi mai tulburătoare ca în primul volum, unde poetul se identifica ordinii subpământene. Tipică pentru *Stâncile fulgerate* însă – *Rugăciunea de dimineaţă*, cu atmosfera ei de sfârşit de furtună. Şi ar trebui o coroană de sălbatice ierburi ca să încunun cu vrednicie pe un Marsyas, înviat în sfârşit de Apolo: pe autorul acelei îmbătătoare *Ode sihastre* care evocă toată bogăţia şi confuziunea pădurii, în egale măsuri de tetracord.

Dar elogiul meu absolut se îndreaptă către pictorul *Celui din urmă om*. Nimeni în poezia noastră nu ne-a dat fiorul unui haos fără posibilităţi de revenire, opusul haosului virgin şi biblic: teroarea unui haos terminal.

Philippide înseamnă dezvoltarea unui sistem nou de axiome în posibilităţile liricei noastre.

Folclor sau *poezie violent individuală*. Aici numai, la aceste extreme, se plasează invenţiunea şi accentul veridic. Căci unitatea şi numerile foarte mari sunt călăuzite singure de legile regeşti. O poezie a colectivităţii medii, o poezie socială sau de şcoală literară tulbură inutil acordul imemorabil, geologica simpatie dintre piscuri şi văi

Vremea, 27 martie 1930

CUVÂNT CĂTRE POEŢI

La temeliile sufletului omului de astăzi zac straturi de păgânătate. De ele făţarnicul se ruşinează, le tăinuieşte cu grijă, îngropându-le şi mai tare într-însul sau le

181

sărăceşte înadins. Nebună ispravă! Aceste funduri sunt bogăţia, demonia naturii noastre şi greutatea e numai să le găsim adevăratul rost.

De ce n-ar fi Poezia rostul, domeniul acestor forţe obscure, precreştine? Lumea cârmuită de cetele îngereşti e sigur mai dreaptă şi mai st întă decât lumea Fabulei. Dar cea din urmă e mai poetică decât cea dintâi.

În tinereţe am aruncat discuţiei cuvântul de *lirism absolut*. Mulţi l-au întâmpinat cu potrivnicie. Astăzi pare sigur că dreptatea a stat de partea celora, nu a mea. Poezia e încă valoare relativă. E vălul de aparenţe şi încântare, fâlfâitor deasupra lucrurilor, cum se definea din vechi.

Să alegi între graţios şi Gratie, între încântare şi Mântuire, iată canonul întrebării, Suflet mai degrabă religios decât artistic, am vrut în versificările mele să dau echivalentul unor slăvi absolute ale intelectului şi viziunii: starea de geometrie şi, deasupra ei, extaza. Melodioasele p] îngeri ale poeţilor nu le-am prea înţeles. Şi azi cred că locul întâi în Cetate e al Preotului, celelalte, urmând, ale învăţatului şi Luptătorului. Dar. fără îndoială, al patru –, le-a loc îndată după acestea se cuvine Poetului.

Lumea? *v* pierde o podoabă de preţ dacă tribul ciudatelor, încântătoarelor făpturi 3-ar stârpi. Ce jale a cuprins Vechimea când năierii din vremea lui Iulian Apostatul vestiră de acel glas de coabe auzit, sfâşiind mările: „Pan, marele Pan a murit!”

Mort, aşadar, Peisagiul; închise ochiurile de păduri; sleite gâtlejurile de ape; isprăvit jocul pâclelor, ca un suflet jertfit pe zări; spart sirynxul trestiilor; corul de oceanide al frunzelor pe veci întristat!

Dar zvonul s-a dovedit de minciună. După ierni pustii, cătuşele de argint ale fântânilor prinseră să se topească. Alte primăveri coborâră din munte. Luxul izvoarelor şi umbra codrului fură din nou cercetate.

Încât, dacă trebuie zilei noastre poezie, fie aceea, străveche, a basmelor pădurii. E mai îndreptăţită şi mai sănătoasă decât un ştiu ce tristeţi grandilocvente de tineri prematur deznădăjduiţi.

Poeţi ai acestei reviste, aţi vrut cu titlul pe care l-aţi ales, să vă întregiţi convoiului lui Dionysos, în care Silene şi Pan au locuri de

cinste. Urarea mea, dar numai urarea, vă însoţeşte. Dacă, la vârsta mea, aş mai putea cânta. m-aş alătura bucuros, dar şi cu un oarecare scepticism.

Aş considera exerciţiul poetic (şi poetic naturist), ca o minunată himeră, mai mult pentru a slobozi din scorburile inimii poporul de joimăriţe ori mumi ale pădurii, în chip de inofensive şi strălucite baloane de săpun. Dar, m-aş pregăti pe această cale, de alt cântec mai vrednic, închinat lucrurilor care nu se zăresc, nici nălucesc: *lucrurile care se iâd*. Un cântec care să întârzie asupra soai tei, asupra morţii şi învierii.

Există o treaptă de experienţă poetică, de la care versul se dovedeşte a fi rigoare şi fervoare, nu interjecţie dezvoltată ori celebrare mai mult sau mai puţin armonioasă…

Pan, 1-15 martie 1941

RIMBAUD

j. S'il est parmi les poetes français, des poetes plus grands et plus puisamment doues que Baudelaire, îi n'en est point de plus *important*", En paraphrasant ce moţ celebre, nous dirons qu'il y a peut-être des poetes plus grands et plus purs que Rimbaud, mais îi n'y en a point d'aussi *insolite*.

183

Tout concours, en effet, a muier ce fauve de la forel d'Ardennes, terreur du cenacle de Theodore de Banvillel en un être mythologique. Să trace intense et brève éblouit a jamais.

La France excelle a produire de ces vies fievreuses; dont la tâche semble avoir ete la remise en question d Fart, de la science, ou cncore, du cheminement de grâce. Que l'on songe a Pascal, a Evariste Galois, a Rim baud. Le propre de ces destinees est ce que l'on pourrai nommer leur „fulgurance".

Ailleurs, le génie s-accommode d'une existence ternejj exemple de tout imprevu. Que fut la vie du plus giam des mathematiciens modernes, l'Allemand Bernhard Riemann, sinon celle d'un redus et presque d'un reli-3 gieux? A l'encontre de cel effacement, de cette „styli-l sation", qui a sa grandeur, en France l'histoire de la pensée, comme l'histoire tout court, pousse le sens dia tragique jusqu'a

l'outrance.

Que ce soit la consommation sur le bucher d'une foi devorante des hauts pouvoirs geometriques de Pascal; le duel stupide, qui un matin exsangue, preş de Gentili y emporta Galois; ou le soleil satanique des pubertes violentes, sublimant le génie de Rimbaud – bien avânt quă le soleil d'Harrar dessechit să jambe – par tout la meme fin brusquee enleve ces demi-dieux a nos regards indignes.

La vie de Rimbaud, nous la supposons connue.

Malgré son enigme et son dramatisme, elle ne nous instruit guerre sur l'étrangete et la transcendance de son message. Car oh peut vraiment se demander avec Claudel, şi cette voix singuriere entre toutes ne fut pas une clameur d'ange? Et cela, en s-autorisant de quelques pas-sages de notre poete meme. Nous pensons surtout au

184

commencement de cette plece des *llluminations*, intitulee *Âge d'or*:

„Quelqu'une des voix – Est-elle angelique!"

Mais contrairement a cette these de Claudel, nous prenohs sur nous de montrer que nous avons a faire ici a une sorte de scientiste, a un methodique, du delire, plutot cu'a un chemmot ivre de rosee, en etat d'osmose mystique avec l'Invisible. D" ailleurs, le mémoire sur cer-taines regions inexplorees d'Ethiopie, que Rimbaud envoya d'Aden à la Société Géographique de France, est bien de ce style objectif et sobre auquel nous ont habitue les savants.

On peut definir l'oeuvre de Rimbaud – surtout en să dtrniere pârtie: *Une Saisan en Enjer* ou *Les Illuminations* – comme une *introduction à la connaisance exta*-tiqwe *du monde sensibile*, une sorte de passage à la limite de la recherche exacte. Cest par cela cu'elle depasse la belle liiterature et peut interesser meme les esprits ayant subi l'envoutement d'Uranie. En effet, a part les apolo-l gues d'Edgar Poe: *Contes de Grotesque* et de *L'Ara-besque*, şi improprement nomees par Baudelaire *Histoires extra*. *ordinnQ.trei* – nous ne connaissons rien qui touché d'aussi preş aux procedes et à l'objet de la science que la Methodique de Rimbaud.

Qu-il s-agisse d'une *Saison en Enjer*, ou des *llluminations*, le but n

„est plus, chez Rimbaud, l'analyse des modes de la vision ou du sentiment, comme dans la lit-terature courante; il y depasse le stade descriptif et vise a une certaine generalite et valabilite toute puissante, qui, comme la loi regissant les phénomènes physiques, nous met en possession du monde de l'expression.

*

Sur la méthode i imbaldienne, Claudel's etend abundamment. Îl parte d'une anesthesie, par la marche, des

185

devoirs resistants de la personnalité, de la mise t? n cor tact du moi, ainsi stupefie, avec les anges. Nous eprot vons une certaine difficulte a nous rallier a cette e* plicătion, qui sent son confessional. Par contre, en faisant Rimbaud leur precurseur, Ies surréalistes refusent tout idee de méthode a ses morceaux reprezentatifs. Ou pluto] ils leurs attribuent un curieux procede aleatoire, du simple choc des mots. Mais, catholiques ou freudiens, îi se trompent tous en cherchant a încorporer Rimbaud leur parţi. Comme dans les poèmes cosmogoniques dl Parmenide ou dans Lucrece, son oeuvre precede et mem prolonge la science.

Şi nous avions eu le gout des accouplements deci) vants de mots, nous aurions du parler ici de *Vinfrarei lisme* au lieu du *surréalisme* de Rimbaud. Un infrarel lisme qui interroge les fondements de la perception pov en induire la loi.

Imposee par la nature meme de l'objet auquel *eM* s-applique, la méthode rimbaldienne en demeure ins parable.

Quel est cel objet?

Cest l'incree *cosmique*: c'est-ă-dire, Ies existencej embryonnaires, Ies germes, Ies paysag es nubiles, le limbes. En choisisant comme domaine de ses operaitions poétiques les points critiques d'une nature corul plelee par l'adjonction de certaines existences idealeq Rimbaud, une fois de plus, fait acte d'homme de science Car le savant – le mathematicien notamment – dans sej recherches les plus subtiles, procede aussi par l'adjonctior! aux données, de quantites transcendantes. Qui font *toui* ces „limbes", ces „aurores [qui] chargent ces forêts" ces „fleurs d'eau pour verres", sinon

etendre le ree jusqu'a quelque chose de plus significatif, par l'absorb-ition d'etats ou d'etres imaginaires? Meme dans le carac-j

186

tere inacheve de ces existences, nous devons voir le tracii d'une méthode etonnamment savante. Ainsi le geometre, dans ses investigations, se porte d'instinct vers les points singuriers des courbes particulieres pour en extraire des verités qui instruisent precisement sur la norme.»

*

Mais, pour exprimer ces modes de la nature increee, la langue usuelle semble trop organisee; Rimbaud s-applique donc à l'appauvrir a dessein, à la simplifier juscu'a un sisteme reduit de fonctions du discours. On parte de la langue naive", angelique" de Rimbaud, de son decousu et de ses rythmes empruntes aux rondes enfantines. En realite, îi s-agit d'une langue et d'une prosodie deduites par abstraction: d'une elaboration consciente en vue de noter l'ineffable.

*

Une fois maître de să méthode, Rimbaud – en cela encore pareil à l'homme de science – se propose d'extra-poler les verités experimentales acquises. Li se donne pour but de prevoir et même de revoir le procès de This-toire.

Que pourrait être le famcux sonnet des *Voyelles*, sinon une revision par l'extase des jours enormes de la creation?

Il est curieux de noter une certaine symetrie qui rattache le celebre sonnet au plus grandioase de tous les poèmes de l'homme: *VApocalypse de Saint Jean*. La a chaque eclat de la trompete de l'Ange, un secteur de soleil se couvre d'ombre. Tout comme dans *VApocalypse*, mais à l'autre boiit de la chaâne des effets et des causes, chez Rimbaud les cinq sons fundamentaux du langage: Ies voyelles, mesurent les tableaux de ces enfantements gigantesques.

187

Que nous sommes loin de l'interpretation inepte de contemporains, qui voyaient dans le chef-d oeuvre dl Rimbaud l'application d'une pauvre theorie, alors ei vogue: l'auzition coloree!

Loin d'etre l'application d'une verité, d'ailleurs doul teuse, de

psychologie exceptionelle, le *Sonnet des VoyellM* illustre la propre méthode de Rimbaud; comme rastrol nome, qui realize quantitativement telle eclipse ou telli catastrophe cosmique revolue – îi nous fait assister *a*\ spasme iniţial de notre monde. A cette difference prei que la recherche de Rimbaud se poursuit dans le qualitatri

Le meme don, nous allions dire, la meme sciene visionnaire, se deploie dans la plece sureminente de *llluminations*: *Geve*. Elle nous annonce le regne, de la Beaute ou du Bien supreme, mais d'un princiţ plus ăpre: la Verité „croisee de violences nouveiles" l'instauration d'un mode de penser imediat, qui trans cende *la science* rampante et devient *Consistance*.

Cest aussi la conclusion de l'Eureka d'Edgar Poe

Ainsi, par ces lignes inspirees Rimbaud restituie la science son caractere sacre.

Pour conclure, il faut reconnaître que le tout derl nici Rimbaud pose des problèmes qui depassent de beau! coup l'art seul et sont faits pour derouter les litterateurs; de meme, la nouvelle physique de Poincaré ou d'Einstein deroutait naguere les physiciens. Car la relativite ea plutot un chapitre de geometrie supérieure que de physique experimentale.

Li se pourrait donc que *Les llluminations* requierent plutot de l'esprit scientifique que du lyrisme pur. Par consequent c'est avec la modestie et la concentration duc aux Verités contemplees que nous cueillerons au-jourd hui ces legons essentielles.

(Confertină, 1947) j

TRADUCEREA (de ROMULUS VULPESCU)

Dacă există printre poeţii francezi poeţi mai mari şi mai profund înzestraţi decât Baudelaire, nu există în schimb niciunul mai important. Parafrazând această formulare celebră, vom zice la rându-ne că există poate poeţi mai mari şi mai puri decât Rimbaud, dar că nu există în schimb niciunul atât de *insolit*.

Toate, într-adevăr, concură să prefacă sălbăticiunea asta din pădurea Ardenilor – spaima cenaclului lui Theodore de Ban-ville – într-o fiinţă mitologică. Intensa şi scurta lui trecere prin existenţă

rămâne pentru noi orbitoare de-a pururi.

Franţa produce, prin excelenţă, asemeni vieţi febrile, a căror menire pare să fi fost a relua în dezbatere arta, ştiinţa sau, mai mult încă, progresiunea spre starea de graţie. Să ne gândim numai la Pascal, la Evariste Galois, la Rimbaud. Proprietatea acestor destine este ceea ce am putea numi „fulguranta" lor.

În alte părţi, geniul se adaptează unei existenţe terne, scutită de neprevăzut. Viaţa unuia dintre cei mai mari matematicieni moderni, neamţul Bernhard Riemann, ce-a fost altceva decât viaţa unui izolat, aproape a unui călugăr? în opoziţia cu această claustrare, cu această „stilizare" ce-şi are măreţia ei, în Franţa, istoria gândirii, ca de altfel istoria pur şi simplu, amplifică semnificaţia tragicului dincolo de margini.

Fie înţepuşarea înaltelor haruri geometrice ale lui Pascal pe rugu! unei credinţe mistuitoare; fie duelul stupid care, într-o dimineaţă lividă, ni l-a răpit pe Galois lângă Gentilly; fie soarele satanic al pubertăţilor violente, sublimând geniul lui Rimbaud. – cu mult înainte ca soarele Harrarului să-i fi uscat piciorul – pretutindeni acelaşi sfârşit pripit îi tăpeşte pe-aceşti semizei ochilor noştri nevrednici.

Presupunem că viaţa lui Rimbaud este cunoscută.

În ciuda enigmei şi a dramatismului nu ne lămureşte câtuşi de Putin asupra ciudăţeniei şi-a transcendenţei mesajului său. Căci, Pe drept cuvânt, ne putem întreba, ca şi Claudel, dacă acest glas

singular între toate n-a fost un strigat de înger? Şi asta chiar! temeiul câtorva pasaje din poetul nostru. Ne gândim, mai cu seami la începutul acelei bucăţi din *Iluminaţii*, intitulată *Vârsta de au* (*Âge d'or*): „Unul dintre glasuri, / – Cât e de angelic! (*Quelqu'w** des *voix*, *I Est-elle angelique*!").

Dar, în opoziţie cu teza lui Claudel, ne luăm libertatea să ară tăm că avem de-a face în acest caz cu un fel de scientist, un me todician al delirului şi nu cu un vagabond beat de rouă, în stan de mistică osmoză cu invizibilul. De altfel, memoriul asupra uno: ţinuturi neexplorate din Etiopia, memoriu pe care poetul l-a trimis din Aden Societăţii de Geografie a Franţei, este scris, în chil, evident, în stilul obiectiv şi sobru

cu care ne-au obişnuit savanţii Opera lui Rimbaud poate fi definită – mai ales în ultima *ei* parte: *Vn anotimp în Infern* (*Une Saison en Enfer*) sau *Iluminaţiile* (Les *Illuminations*) – ca o introducere la cunoaşterea extaJ, tică a lumii sensibile, un fel de trecere la limita investigării exacte.] Tocmai datorită acestei calităţi, ea depăşeşte literatura frumoasă, şi poate interesa chiar şi spiritele subjugate de vraja Uraniei. În] tr-adevăr, în afară de apologurile lui Edgar Poe, *Tales of the Grotesque and Arabesque* (*Povestiri groteşti şi fantastice* – atât de impropriu numite de Baudelaire *Histoires extraordinnaires* (*Istorisiri extraordinare*) – nu cunoaştem nimic altceva care să sal apropie-ntr-atât de procedeele şi de obiectul ştiinţei, decât „metodica" lui Rimbaud.

Fie că este vorba de *Vne Saison en Enfer*, fie de Les *Illuminations*, ţelul lui Rimbaud nu mai este analiza modurilor viziunii sau ale sentimentului, ca în literatura curentă; el depăşeşte aici stadiul descriptiv şi vizează spre anume generalitate şi valabilitate atotputernică, generalitate şi valabilitate prin care – asemenea legii ce guvernează fenomenele fizice – devenim stăpâni pe realitate, pe lumea posibilităţilor de exprimare.

Asupra metodei rimbaldiene, Claudel stăruie îndelung. El vor –, beşte despre o anestezie – prin mişcare – a îndatoririlor peima-nente ale personalităţii, despre punerea în contact a eului – stu

pefiat în felul acesta – cu îngerii. Ne este destul de greu să ne raliem acestei explicaţii care miroase-a strană. Dimpotrivă, făcând din Rimbaud un precursor, suprarealiştii refuză bucăţilor lui reprezentative orice idee de metodă. Sau, mai degrabă, le atribuie un curios procedeu aleatoriu, datorit unei simple ciocniri de cuvinte. Dar catolici sau freudieni se înşală cu toţii căutând să-l încorporeze pe Rimbaud clanului lor.

Asemeni poemelor cosmogonice ale lui Parnienide sau asemeni lui Lucreţiu, opera lui precede şi chiar prelungeşte ştiinţa. Dacă am fi fost ispitiţi de împerecherile înşelătoare de cuvinte, ar fi trebuit să vorbim aici nu de *suprarealismul*, ci de *infrarealismul* lui Rimbaud. Un „*infrarealism*" care cercetează bazele percepţiei pentru a-i deduce

legea.

Împunsă chiar de natura obiectului căruia se aplică, metoda rimbaldiană rămâne inseparabilă *ăp* el.

Care este acest obiect?

Increatul cosmic: adică existenţele embrionare, germenii, peisajele nubile, limburile. Alegându-şi ca domeniul al operaţiilor poetice punctele critice ale unei naturi întregite prin adaosul unor existenţe ideale, Rimbaud se dovedeşte încă o dată om de ştiinţă Căci savantul – matematicianul mai ales – în cele mai subtile investigări ale sale, procedează la fel, adăugând cantităţilor date, cantităţile transcendente. La ce altceva slujesc toate aceste „limburi („*Umbes*"), aceste „*aurore* [cel-*ncarcă pădurile acestea*" („*aurores* [*qui*] *chargent* ces *forêts*"), aceste „*flori de apă drept pahare*" („*fleurs d'eau pour verres*"), decât la extinderea realului Până la ceva mai semnificativ, prin absorbirea stărilor sau a fiinţelor imaginare? în neîmplinirea caracteristică a acestor existenţe chiar, se cuvine să vedem rezultatul unei uimitoare metode savante. La fel, geometrul, în cursul investigărilor lui, se-ndreaptă instinctiv către punctele singulare ale curbelor particulare pentru a deduce din ele adevăruri care-l informează tocmai asupra normei.

191

Dar, pentru a exprima aceste moduri ale naturii „increate"! limba uzuală apare prea organizată: Rimbaud se străduieşte deci! s-o sărăcească deliberat, s-a simplifice până la un sistem redus de funcţiuni ale discursului. Se vorbeşte despre limba naivă „înge-freasc㔠, a lui Rimbaud, despre lipsa de şir şi despre ritmurile ei împrumutate jocurilor de copii. În realitate, suntem în faţa uneil limbi şi-a unei prozodii deduse prin abstragere; în faţa unei elaborări conştiente în vederea notării inefabilului.

Acelaşi dar – era cât pe-aci să spunem aceeaşi ştiinţă vizionară – se desfăşoară în excepţionala bucată a *Iluminaţiilor*, *Geniu* (*Genie*). Ea ne vesteşte nu atât domnia Frumosului sau a Binelui, cât aceea a unui principiu mai riguros: Adevărul „străbătut *de violenţe noi*"; instaurarea unui mod imediat de gândire, mod ce depăşeşte *ştiinţa* ancilară şi devine *consistenţă*.

Aceasta este şi concluzia lui Poe în *Eureka*.

Astfel, prin scrisul său inspirat, el îi restituie ştiinţei caracterul sacru.

O dată stăpân pe metoda lui, Rimbaud – asemănător şi în această privinţă cu omul de ştiinţă – îşi propune să extrapoleze adevărurile experimentale dobândite. Îşi propune să prevadă şi chiar să revadă procesul istoric.

Ce altceva poate fi celebrul sonet al *Vocalelor*, dacă nu o revizuire – prin extaz – a zilelor enorme ale creaţiunii?

Este interesant să menţionăm o anumită simetrie care apropie faimosul sonet de cea mai grandioasă dintre poemele umane, *Apocalipsa sântului Ioan*. Acolo, la fiecare sunet de trâmbiţă a îngerului, un sector de soare se acoperă de umbră. La fel ca în *Apocalipsă*, numai că la celălalt capăt al lanţului de efecte şi de cauze, 1 cele cinci sunete fundamentale ale limbajului, vocalele, dau – ia Rimbaud – măsura imaginilor acestor zămisliri uriaşe.

Cât de departe suntem de interpretarea ineptă a contemporanilor săi, care vedeau în capodopera lui Rimbaud aplicarea unei biete teorii, în vogă pe-atunci: audiţia colorată!

Departe de-a fi aplicarea unui adevăr, de altfel îndoielnic, de psihologie excepţională, sonetul Vocalelor ilustrează propria metodă a lui Rimbaud; asemeni astronomului, care realizează cantitativ cutare eclipsă ori cutare catastrofă cosmică revolută, el ne face să asistăm la spasmul iniţial al universului nostru. Cu o singură diferenţă doar, că investigarea lui Rimbaud se continuă în calitativ.

192

În încheiere, trebuie să recunoaştem că acest din urmă Rimbaud pune probleme care depăşesc arta cu mult şi sunt menite să-i deruteze pe literatori; la fel, noua fizică a lui Poincaré sau cea a lui Einstein i-a derutat la început pe fizicieni. Căci relativitatea este mai degrabă un capitol al Geometriei superioare, decât unul al Fizicii experimentale.

S-ar putea, aşadar, ca *Iluminaţiile* să ţină mai mult de spiritul ştiinţific, decât de lirismul pur. Prin urmare, cu modestia şi concentrarea cuvenite adevărurilor contemplate, vom beneficia astăzi de aceste lecţii esenţiale.

JEAN MOREAS (Jean Pupadiamantopulos)

Il ne s-agit pas de presenter Moreas, tâche depourvue d'agrement, mais d'eclaircir un point de controverse avec Mr. Sângevin, ce qui est autrement passionnant. Aussi ces lignes lui sont-elles particulièrement destinees.

Mr. Sângevin nous affligea l'autre jour en nommant Moreas „grand poete de second ordre". Or nous tenons le Moreas des *Stances*, tout comme le Rimbaud des *Ilhi*

193

minations, pour un tres grand poete, tout court. En voie les raisons:

Chez Rimbaud nous admirons le génie „heuristique" tout un monde et un mode nouveau de sentir anexes ai domaine poétique. Îl evoque ces aventures, encore plu temeraires, deployees aux extremes de l'esprit: les grane faits de Galois ou de Niels Abel.

Chez Moreas (toujours le Moreas des *Stances*) îi ne pas question d'inventer, mais de purifier et de reduirel On voudra bien nous passer l'innocente manie – veri? table deformation professionelle – de recourir encorej pour le comparer et le mieux comprendre, a quelque mathtmaticien. C'est le formalisme de Felix Klein oi plutot le purisme logicien de Hilbert", qu'il evoque inlas-sablement.

En effet, Die *Grundlagen* der *Geometrie* – quel certains nomment „le nouvel Euclide" – ce petit bouquini de Hilbert, păru en 1899, l'année meme des premierest *Stances*, balancera toujours dans notre esprit le livre immortel de Moreas. Car les *Stances* ne sont-elles pas *Les Fondements* et l'illustration de la poésie la plus pure

Pour bien juger d'une reforme poétique, il faut, ei premiere ligne, estimer le degre de fatalite cu'elle comperte. Îl fut des reformes toutes arbitraires, comme „1 ins-strumentalisme" du malencontreux René Ghil ou l'innc vation graphique a' *Un coup de des jamais n aboliră le\ hasard.* Elles ne participaient en rien aux tendances momentanees et generales de l'esprit; aussi ne survecurent-i elles point a leur propre bruit.

Or l'orientation de l'esprit a une certaine époque se reflecte avec le maximum de nettete dans le développe-lment simultane des

mathématiques. Cest ici que l'esprit 1 s-attaque a une etoffe qui lui est homogene et manifeste] le plus clairement la direction de ses poussees.

194

A titre de méthode d'approche possible, îi est donc permis d'examiner une reforme prosodique dans le jour des modifications en meme temps subies par l'ideal tnathematique.

*

La reforme poétique de Moreas repose sur une reforme antérieure: celle d'Edgar Poe.

Mais nous allons risquer ici un jugement personnel à l'encontre de l'opinion regue. Les manifestes de Poe n on rien a voir avec la poésie pure: l'operation poétique autonome n'y est pas meme definie. Car les procedes d'atelier qu'il divulgue – şi interessants soient-iis – regardent surtout la versification. Quant au domaine assigne a cette operation, îi est loin d'etre pur. En effet, cp n'est pas simplifier, purifier, que. d'etendre ce domaine à l'âme toute entiere.

L'oeuvre critique de Poe nerus apparaît comme une collection de problèmes psychologiques, un essai sur les meilleures conditions de receptivite de l'oeuvre en vers: sort de methodologie lyrique.

Dans son analyse, Edgar Poe conclut à l'existence exclusive des poèmes brefs. Îl oppose le „short poem" aux longues tirades romantiques sevissant alors. Toutefois, en bon romantique, îi professe, quant à la forme, l'eclectisme, et recomande le mélange indefini des metres. Mais lorqu'il exige la subordination a un certam effet precongu de tous les details de l'oeuvre composee, îi agit en classique.

Pourtant, nous insistons: Poe ne's explique pas, ou s'explique mal, quand îi definit le domaine de la poésie. En l'identificant à l'âme toute entiere – synthèse de l'entendement, de la sensibili te et de la passion – îi est loin de faire acte de puriste, c'est a dire d'abstracteur.

En somme, le moment Edgar Poe est marque par des preoccupations methodologigue et un besoin de rigueur technique bien differents de cette recherche

195

16*

Il est intevessant de se rendre compte par ou Morea evite l'academisme qui le guette. Cest par l'inventioţ Mais une invention bien dissimulee, un leger coup ciseau destine a faire vibrer les surfaees et qui se rea au coup d'oeil profane.

Par exemple, dans la strophe citee, Tinvention resic, tout entiere dans la moţ „altrayanto" et la place cu' (i occupe. De sorte que ce moţ depasee son contenu habi tuel et vient nommer une certainc qualite de lune: ar cale et magnétique.

Encore un exemple d'invention ineffable". Nous trouvons dans la stance celebre:

Compagne de l'ether. indolente fumee.

Je te ressemble un peu: Ta vie est d'un instant, la mienne est consumee.

Mais nous sortons du feu".

(IV, *VII*)

Înseree dans le cadre absolut de l'ether, la „fur indolente" regoit un tout autre attribut. L'evocation l „trther nous invite a repenser le mot „indolente", a prendre dans son acception etymologique: celle*d'e xemţ* de *ăouleur*. Le vers acquiert ainsi un sens moral et vient emouvant.

Un dernier exemple. Nous citons:

„O ciel aerien *inonde* de lumière

Des golfes de lâbas cercle immense el pur!"

(*li*, *IX*)

Grace a je ne sais quel prestige – renthousia. me de l'oiel qui's exalte, la quantile considerable des vo> elle* qui commentent la vacuite du tableau, enfin la Urnit» * circulaire imposee a cette calotte de ciel – on ne ressent plus la banalite du mot „inonde". Au contraire, on est

200

tente de le disjoindre en deux vocables: „În „et „onde". Le processus de la propagation ondulatoire de la lumière s'en trouve poetiquement recree, et l'on assiste a un vrai „lux tourbillonnaire autour d'un point ideal. On est lout simplement ébloui.

Mais un art şi consommé est vraiment inanalysable.

On se plaint pariois de Thermetisme de Moreas. S'il ne s-agit pas des difficultes soulevees pai-Ies données mythologiques – que les dictionnaires peuvent resou – dre – ni de celles causees par la concentration extreme des strophes, d'eât toute transition est bannie, alors îi ne peut être question que d'un seul hermetisme: ce lourd courant de pensées et d'emotions orphiques qui sont comme! accompagnement grave et souterrain de certaine» stances".

La succession des saisons, le morcellement de Dyonisos dans le paysage, le mystère de la germination sont ressen-tis par Moreas d'une faţon sacree: en veritable iniţie pantelant sur la route qui de Cephise atteint Eleusis.

Ce miel attique, şi nouveau, qu'il apporte à la poésie française, Cest plutot l'epis triptolémique: să propre con-naissance d'un Grece plus profonde, que seul le génie de Nietzsche şut pressentir.

L'eminence d'une culture humaniste se mesure a son aPtitude a se forger une image saisissante de la Grèce antique. La France de la Pleiade, celle du XVII-eme siècle, en curent chacune leur vision: mignarde, guindee °u héroïque. Avec Moreas, l'âme meme de cel enchanteet de ce mystère, insaisissable comme une tache soleil, tout ce que fut Tancienne Hellade, vient visiter sites de la France, peut-être pour y rester.

(Conferinţă, 1947)

TRADUCEREA (de ROMULUS VXJLPESCU)

Nu e vorba de a-l prezenta pe Morbas, sarlină de loc ag bilă, ci de a lămuri un temei de controversă cu dl. Sângevin, cel ce este cu totul pasionant. Încât aceste rânduri îi sunt cu deosebif destinate.

D-l Sângevin ne-a mâhnit deunăzi numindu-l pe Morâas „r poet de mâna a doua". Or, noi îl considerăm pe Moreas din *Stani* la fel ca şi pe Rimbaud din *Iluminaţii*, un foarte mare poet, pe şi simplu. Iată motivele:

La Rimbaud admirăm geniul „euristic", o lume şi un me nou de a simţi anexate domeniului poetic. El evocă aventurile, mai temerare, desfăşurate la marginile spiritului: marile înfăituiri ale lui Galois sau ale lui Niels Abel.

La Moreas (Moreas tot cel din *Stanţe*) nu e vorba de invenţ ci de

purificare şi de reducţie. Veţi binevoi să ne iertaţi manii inocentă – adevărată deformare profesională – de a recurg pentru a-l compara şi a-l înţelege mai bine, la cutare matemat" cian. [Morâas] evocă neostoit formalismul lui Felix Klein sau, mă degrabă, purismul logic al lui Hilbert.

Într-adevăr Din *Crundlagen der Geometrie* – pe care unii numesc „noul Euclide" – această cărţulie a lui Hilbert, apăruţi în 1899, chiar în anul primelor *Stanţe*, va sta pururi în cumpăr în spiritul nostru cu nemuritoarea carte a lui Moreas. Căci ni sunt, oare, *Stanţele*, *Fundamentele* şi ilustrarea celei mai poezii?

Pentru buna judecare a unei reforme poetice, trebuie în pe mul rând, să apreciezi gradul de fatalitate pe care-l comportă. *A* existat reforme cu totul arbitrare, ca „instrumentalismul" nefer Citului René Ghil sau ca inovaţia gratică din Un *coup* de des]*6 mais n aboliră 16 hasard*. Acestea nu participau cu nimic la teii dintele momentane şi generale ale spiritului; de aceea nici a-i supravuţieuit propriei Vâlve.

Or, într-o anumită epocă, orientarea spiritului se reflectă cu maximum de claritate în dezvoltarea simultană a matematicelor. Aici, în acest domeniu, abordează spiritul o substanţă, care-i este omogenă, şi, aici, îşi manifestă în cel mai limpede mod direcţia elanurilor lui.

Cu titlu de metodă de apropiere posibilă e îngăduit, aşadar, să examinezi o reformă prozodică în lumina modificărilor suferite în acelaşi timp de idealul matematic.

*

Reforma poetică a lui Moreas se bazează pe o reformă anterioară: cea a lui Edgar Poe.

Aici, însă, vom risca o judecată personală, contrară opiniei i admise. Manifestele lui Poe n-au nimic a face cu poezia pură: operaţiunea poetică autonomă nici nu e măcar definită. Căci procedeele de atelier pe care le divulgă – oricât de interesante ar fi ele – sunt, mai ales, privitoare la versificaţie. Cât despre domeniul destinat acestei operaţiuni, e departe de a fi pur. Într-adevăr, a extinde acest domeniu la întregul suflet, nu-nseamnă a simplifica, a purifica.

Opera critică a lui Poe ne apare ca o colecţie de probleme Psihologice, un eseu asupra celor mai bune condiţii de receptivitate a

operei în versuri: un fel de metodologie lirică.

În analiza lui, Edgar Poe ajunge la concluzia existenţei exclusive a poemelor scurte. El opune *short* poem-ul lungilor tirade romantice bântuind pe vremea aceea. Totuşi, ca un bun romantic, Profesează, în privinţa formei, eclectismul, şi recomandă amestecul indefinit al metrilor. Dar atunci când cere subordonarea tuturor detaliilor operei compuse unui anumit efect preconceput, se comportă ca un clasic.

Insistăm, totuşi: Poe nu explică, sau se explică rău, când deşte domeniul poeziei. Identificândii cu întregul suflet – sintez a înţelegerii, a sensibilităţii, a pasiunile departe de a proceda ca un purist, ca un abstractor adică.

Cu alte cuvinte, momentul Edgar Poe este marcat de preocupări metodologice şi de o nevoie de rigoare tehnică, profund dife

202

203

rite de această căutare modernă a unui „catharsis liric". Se: \ idealistă pe care o dă Poe problemei spaţiului poetic, linii într-un anume suflet total ne apare astăzi naivă şi provizoi

Simultan cu cel al lui Poe, e interesant să notăm un trav critic geamăn desfăşurat de matematicieni. Aceştia se alarmau incoerenţa şi de precaritatea multor opere gigantice şi disc bile: tratatele lui Euler, ale lui Legrange sau ale lui Laplace, fel cum poeţii se saturaseră de neorânduiala unui Pope, a unui nyson sau a unui Byron.

Augustin Cauchy, catolic şi om de încredere al lui Carol X-lea, a simţit mai întâi nevoia să reflecteze asupra „compozi matematice". A demonstrat, cu ajutorul proceselor converge: definiţia constructivă a existenţelor analitice, şi a îmbogăţit t funcţiilor cu câteva raţionamente canonice noi.

Totuşi, la fel ca Poe, Cauchy rămâne străin de preocupă puriste. Nu concepe nevoia de a funda axiomatic şi de a-şi de mita domeniul disciplinei. Opera lui critică are în vedere coiţiile metodologice ale raţionamentului, rigoarea şi eficacitatea goritmelor.

Poziţia singulară a lui Edgar Poe printre poeţi se datori credem, tocmai acestei facultăţi de a-şi apropia o problemă cândă de critică generală, de-a o traduce în termeni de prozodi de-a o rezolva în felul

lui.

Îi atribuim lui Jean Mareas – pentru a trece, în sfârşit, el – o însuşire de acelaşi ordin. Dar reforma lui în poezie co; punde unui moment mai dezvoltat al conştiinţei critice. O prelu] geste pe cea a lui Edgar Poe, la fel cum gândirea axiomatică cercetările globale ale geometrilor din preajma lui 1900 compijtează simplele, preocupări metodologice şi studiile infinitezim locale ale precursorilor lor.

Căci, aşa cum am mai spus, cu Hilbert se cuvine să-l eoni parăm pe Morâas. Ceea ce-l preocupă pe Hilbert este numărătoarea exhaustivă a ideilor generatoare a unei doctrine, din care aceasta decurge prin simolă dezvoltare logică. E o problemă de fundamentare autonomă, o problemă de purism.

Pentru Morgas, matca oricărei poezii este lira; nu lira materială, ci o anumită atitudine rapsodică.

O dată evocată, din această liră originală derivă un anumit număr de operaţiuni aedice, de rituri proprii aedului, care constituie domeniul poeziei. Efectele orgii romantice sau ale orchestrei simboliste sunt exilate din această strictă întocmire. Mai trec doar adierile compatibile cu dublul tetracord al stanţei papadiaman-topoline.

Cu Hilbert geometria îl regăseşte pe Euclid: cu Moreas, poezia se întoarce la Alceu. Dar această revenire e întărită de toată forţa exhaustivă a gândirii moderne.

Stanţa lui Moreas devine emul al enunţului matematic. Se înveşmântă în aceeaşi frumuseţe canonică, datorită nu ştiu cărei celebrităţi sumare, unei arte mai general concepută – a teoremei. Emoţia e mai profundă şi agravată parcă de densitatea pe care i-o conferă o formă avară. Muzicalitatea ei devine acea arhitectonică sonoră despre care vorbea Nietzsche: contrarul vlăguitelor simfonii simboliste. Stanţa devine o succesiune de intervale inteligibile, comensurabile: pure, într-un cuvânt.

Cu Moreas cunoaştem, în fine, esenţa înaripată care încoronează uneori această lume de reminiscenţe, şi pe care o identifica Platon cu Poesis-ul.

Deci, problema lui Poe: cercetarea adevăratului domeniu al

Poeziei, pe care el a rezolvat-o prin adjoncţiune, Moreas o rezolvă Prin excluziune. Domeniul poeziei nu este sufletul integral, ci numai această zonă privilegiată, unde răsună actele lirei. Este locul oricărei frumuseţi inteligibile: înţelegerea pură, onoarea geomotrilor.

Dat receptivitatea lui Moreas la ideile pe-atunci în circulaţie merge mai departe. Pe la 1900, geometrii încep să considere

204

L

203

Insuficiente cercetările diferenţiale locale. Sunt înlocuite de globale, în care existenţele matematice incluse sunt gândite în u versatilitatea domeniului lor de existenţă. Este epoca dizertaţiiţ lui Poincar6 despre liniile geodezice închise şi despre invariant integrale, epoca în care analiza se vede invadată de ideile top gice, globale.

La fel, elinul nostru, care, încă în plină eroare romană, la o poezie filologic valabilă pentru tot intervalul ce separă *Sf*ii, *Eulália* de Leconte de Lisle – înţelepţit şi îmbogăţit de-atâtea perienţe prozodice – se decide pentru o poezie care să fie numai o medie lingvistică, ci o savantă medie a tuturor stării „sufleteşti mediteraneene, a tuturor emoţiilor care au răscolit inir omenească de la greci încoace: idee foarte frumoasă şi de f «j nouă. O poezie care s-ar bucura de aceeaşi audienţă la masa ei polilor săi, la Cafe Vachette, ca şi la curtea strămoşilor lui, regatul Itaca. La urma urmelor, o poezie eliberată de legătv timpului şi ale spaţiului, având drept cadru adevărat acel „top atopos" al anticilor.

Evident, probleme similare despre lirismul absolut şi le-i pus şi Mallarmé şi Valéry. Dar cel dintâi le-a complicat inutil enu ţul cu date sintactice sau idealiste; celălalt a lunecat curând poemul parmenidian, foarte frumos adesea, totdeauna strălucit de idei. Totuşi, acestui tip de eseuri rimate, îi preferăm eseurj pur şi simplu din admirabilele *Varietăţi*.

Mult mai pur este Moreas decât aceşti doi poeţi, recunoseţ ea atare. Pur, mai întâi prin alegerea profund gândită a simbobirilor lui: sămânţa, floarea, luna şi lira. E uimitor să constaţi savante configurări scoate din atât de puţină substanţă. Îţi vine minte Shelley, care, cu cele

trei simboluri ale lui: fluviul, bar şi lampa, compune un vast ritual.

Moreas, cel din *Syrte*, începuse să versifice folosind acest terial. Dar cât de stângaci! Iată motivul lunii, în bucata *Qttili*

206

„Cu necromanţii, luna, fidelă – stă cunună Sus, peste burg, filtrând prin crengi argint pe-o rază la fâlfâiri de-aripi vibrează câte-o strună De harfă, n sala-n care armurile visează".

(tr. E. V.)

Versurile nu sunt lipsite de virtuozitate. Dar şi ce mai talmeş-balmeş! Tot calabalâcul simbolist e prezent: satanismul bietului Rollinat, decorul wagnerian de carton, atmosfera de mister, şi, pe deasupra, un fel de fudulie palicărească, destul de antipatică.

Iată acum acelaşi motiv reluat în *Stanţe*:

„Te simt în ochi, o, lună, pe când strălucitoare
Prin nopţi de vară treci; Şi inima distila dulceaţa-atrăgătoare
A razei tale reci".

(tr. Al. Ciorănescu, Jean Morăas, *Stanţe*, Bucureşti, 1945, p. 39)

Aici, poetul atinge, într-adevăr, limitele stilizării. Capeţi impresia, elevat artistică, a unei existenţe simplificată şi reprezentată.

E interesant să ne dăm seama prin ce anume evită Moreas academismul care-l pândeşte. Prin invenţiune. Dar o invenţiune cu grijă tăinuită, o foarte lină atingere de daltă destinată să pună în vibrare suprafeţe, şi care se refuză privirii profane.

De exemplu, în strofacitată, invenţiunea rezidă în întregime n cuvântul „*attrayante*" şi în locul pe care-l ocupă. Astfel încât, acest cuvânt îşi degăşeşte conţinutul obişnuit şi ajunge să denumească o anume calitate de lună: amicală şi magnetică.

Încă un exemplu de invenţiune inefabilă. Îl întâlnim în stanţa celebră:. – „Tovarăş cu eterul, fum plin de nepăsare
Ce mult ne-asemuim! De-o clipă-ţi este viaţa, o clipă a mea mai are.
Dar tot din foc ieşim".

(tr. Al. Ciorănescu, Jean Morbas, *Stanţe*, Bucureşti, 1945, p. 89)

207

Înserat în cadrul absolut al eterului acea „fumee indoaentfl

capătă un cu totul alt atribut. Evocarea eterului ne invită să *vM* gândim cuvântul „*indolente*”, să-l înţelegem în accepţiunea lui etfl motogică: aceea de *cruţat de durere*. Versul dobândeşte astfel ui sens moral şi devine emoţionant. Un ultim exemplu. Citǎm:

„O, ceruri infinite, *scăldate* în lumină, Cer limpede şi-albastru al lumilor de sus”.

(tr. Al. Ciorănescu, Joan Moreas, StaitH Bucureşti, 1945, p. 13)

Graţie nu ştiu cărui prestigiu – entuziasmul ochiului *chve* şi exaltă, cantitatea considerabilă de vocale care comentează vi cuitatea tabloului, în sfârşit, limita circulară impusă acestei *f* Iote de cer – nu mai resimţim de loc banalitatea cuvântu’ „*inonde*”. Dimpotrivă, suntem ispitiţi să-l despărţim în două v cabule: „În „şi „*onde*”. Procesul propagării ondulatorii a lumir e recreat poetic, şi asistăm la un adevărat „vârtej de lumină”, jurul unui punct ideal. Suntem pur şi simplu orbiţi.

Dar o artă atât de rafinată este într-adevăr inanalizabilă.

Eminenţa unei culturi umaniste se măsoară după aptitudinea pe care-o are în a-şi făuri o imagine pregnantă a Greciei antice. Franţa Pleiadei, cea a secolului al XVIII-lea şi-au avut fiecare viziunea ei: drăgălaşă, afectată sau eroică. Dar cu Moreas, chiar sufletul acestui farmec şi al acestui mister, insesizabil ca o rază de soare, tot ceea ce a fost antica Eladă, vine să viziteze plaiurile Franţei, poate pentru ca să rămâie.

Câteodată, unii se plâng de ermetismul lui Moreas. Dacă nuj vorba de dificultăţile ridicate de datele mitologice – pe care pot rezolva dicţionarele – nici de cele provocate de concentrare extremă a strofelor, din care orice tranziţie este izgonită, atunţ nu poate fi vorba decât de un singur ermetism: acel copleşitei cuient de gânduri şi de emoţii orfice, acompaniamentul grav subteran al unora dintre stanţe parcă.

Succesiunea anotimpurilor, îmbucătăţirea lui Dionysos în peisaj misterul germinării sunt resimţite de Moreas într-un chip sacrul ca un adevărat iniţiat, gâfâind pe drumul care-ajunge de la CefJ la Eleusis.

Această miere atică, atât de nouă, pe care-o aduce poeziei frat] ceze, e mai degrabă spicul triptolemic: propria cunoaştere au Grecii

mai profunde, pe care numai geniul lui Nietzsche ar fi ştiv s-o presimtă.

208

I

PROZE DIVERSE

OMAGIU LUI E. LOVINESCU

Valah prin origini şi slăbiciuni folclorice, cunosc altfel decât prin Sadoveanu farmecul dulcii naturi moldovene.

Cămările de miracol ale copilăriei rfu se închiseseră bine, ochii prelungeau încrezători, pe lujerul tânăr, mişcarea de împlinire vegetală, când soarta de judecător nomad, fără cuscriri ilustre, a lui tată-meu, îl arunca din CÂmpulung, mai departe decât mi-e astăzi Brazilia şi Alaska, la 700 de km, undeva, în lunca Siretului, aproape de gara Galbeni.

Dar locurile care se vesteau aspre, de surghiun, se dovediră o foarte blândă ţară.

Giganţi înfloriţi în amici, cu plete şi umbre de nuc sub pălărie; boi înceţi cu coarne zvelte şi divergente, ca veritabilii căpriori ai văzduhului; jidovi împietriţi în giubele, rumegând interminabile algoritmuri în seri, pe praguri, sub un cer de Golgotă; armeni cafenii, armence în doliu încărbunat, învârtind cărţi de joc şi răsucind ţigări fără ruşine: lume prea felurită, împrumutând de la oglinda unei tristeţi comune singura ei unitate.

Dar lunca de aur şi pădurea eminesciană mă ajutau să uit lugubrul multor sindrofii armeneşti. Râul mai ales, sticlos, egal, bogat, dar şi insipid ca marele său cântăreţ, Şiretul leneş se confundă cu una din cele mai dragi vedenii. În fast minuscul de regină Mab, o văd biruind

2 U

cursul pe nubila şi viteaza căţea terrieră Miss – dragosM şi mândria mea – dintre tulpanele şi iezmele depărtăruM de unde, ca pe o linguriţă de argint inima-mi pierită! strigă, sorbind-o.

Dar, ca molitful în iarnă, incoruptibilă esenţă, acea» Moldovă există în oraşul potrivnic al lui Bucur, întrunM în omul placid şi primitor, cu taine de voaluri riverM din care pentru unii se desface pierzare, pentru alţii, nfl sagiu de tânără graţie; omul mai mult decât

inteligent! conservator şi coordonator, el, *singura noastră raţiune* a scrie, omul admirabil prin care s-a provocat şi convoJB în mare parte literatura cea nouă.

Ca altă dată în pădurea eminesciană vin înspre acM copac druidic, creştet păgân şi liber, vegheat dinspre seari de Ceahlăul mănăstiresc. Neghiobi sau copilăroşi am «cercat fiecare custurele împotrivă-i. Am reuşit doar *ji* legăm numele nostru pieritor, în litere cu timpul cicati zate, de eternitatea lui. Copac venerabil şi drag, pe e, coloniile de licheni ale tinerei generaţii (după mine vr acestei generaţii e paleozoică, judecând după rudimen organismelor şi lipsa lor de individualitate) nu izbu' să mi-l ascundă.

Vremea, 3 aprilie li

VEGHEA LUI RODERICK USHER (Parafrază)

În descrierile Gândului Deşi The Ilaunted Palace

Modul unei seri eventuale, acel parantetic zenit, gant, la ierni, destipăritul soare, formase valea edificii Usher.

212

Implicatele pajuri, locul silabic, alfabetul alveolar şi distrat al pietrelor ilustrului Leagăn, armau nemăsurat, ori alungau infuz tablele unei nerepetate Physici.

Şi filamentele umbrelor, şi figura docilelor raze, şi toată aparenta inimă a locului o dezlegam: cadran afund al unor modificate, deviate orologerii, durând necunoscut: la turle, pe arbori, pe aburi.

Sub revolta continuată a zidurilor, consolidare în cub, zar de automorfă lumină, Veghea se tencuia, prin lespezi. Lor prins, asociat, înalt profil tombal, Roderick Usher (mai înalt prin sălbatica, mătăsoasa şi preoţeasca surpare a părului) cunoştea neîmpărţit fiinţa îndelung provocată a Poeziei.

Până la marginile celebrelor, incineratelor umbre. Ea [se desfăcea liberă de figura umană ca o sperată poartă.

O! Sieşi centrat, adunat şi de piatră, colo un cer obosea prin scăpărarea-i unică. Profundul, declinatul anotimp al acestei naturi cogitale se preamărea, din învelite roade.

Potir propagat. Insomnie concentric scuturată a Principiilor, îmbrăcare simultană a glorioase, certe geometrii.

Cunoaşterea era aici locuire, canonică deplasare în Spirit. Verificare a gândurilor iubite, pe căi închise şi simple ca lăncile unui triunghi.

Stabile corpuri! Insolvate, în veritabila vafe, unde aburii comprimau alfabetul prismatic iar substituţiile ferestrelor operau accelerat asupra docilelor, vegetalelor raze – unde crima fracţiei şi a secundei expia acum în amestec.

Pe zarul de constantă lumină însă, ivăr inferioarelor iaduri, Sufletul Cercetat se menţinea neajuns. Şi „psalmi deşertatului de soare stăpân" al acelei întristate geografii, inflexionau uşor către imn – către un mare accent poesc – până când degetele instruite suiră pe firele maturei harfe, tonul nunţilor rasei.

213

„O *neistovit spectacol*, *calmă participare*! *Eşti m-am mea până la gând*, *a dulcilor esenţe familiare*? *Vale irizată*, *hore fericite ale ecourilor*, *arce protectoare* cereşti *străvăzuta frigiditate a acelor cămări e blând împletită de o alternată mărturisire*… *Ascultă*, *şoaptele defunctei* surori *explică eteratele goluri*! *Căi ale ştiinţei comunicaţia nupţială cunoaştere*, *antene ale Dragostei*, *măsurând* rostogolirea *de gemene astre*: *durută lui Monos şi Una*, vie *agrigentina Dragoste*!"

Dar Monos, axă unipolară în singur cer intelectual sculpta o pauză aşa de pustiită dezordonatei improvizaţii a unui maestru astarteic şi rar, încât fâlfâitor, apodictic un duh se aminti din sustrageri, înmânând în sfârşit amanetarea de suflet, replica din acel oprimat Decembre al Corbului.

„*Şi tristul decorum*, *şi multul eben* (*pasărea dar*, *sigur şi bustul*) *făceau atunci deficiente silabele-prăpăstii*, vidul *enunciaţie* «*never more*». *Aici*, *însă*, *auzuri florale*, *promovate*, *le interpretară necesar ca intervalul*, *numai*, «*unei albe combustii*. *Exauţia prin uitare*: *faptul* taumanturgic *al Analysei*, *conferind existenţă străină şi transferată*, *extremelor pulverizări*.

Răpusele tale Madeleine, *Lenore*, *Vlalume – desigur*, *gândului poetic* – sunt *din natura invaginată negativă*, *şi de aceea etern refuzată*, *a Tiparelor*. *zenitul sagitar ăl cerurilor noastre le menţine*, *departe*, *prin* coruperi* (*în duhul factice şi translat al lacului comentator*)!

Şoptiri de la Monos, la *Una*!

Sparge hibridul acestei neecuaţii, creatoare de scădere, de ciclu, de temporal. Ştie-te, singur Ochi, prin toată această spiritualitate a vederii, prin tot gândul cufundat şi geometric la care te-am strigat!

Mersul tău până sub corturile atâtei supunătoare frumuseţi se măsoară cu amplitudinile harfei, cu intuiţiile tale de termen al unei poetice rase. Dar două se dovediră

214

căile Consistenţii. Locuire, pornind din pământurile tale, pe orbitele rigide ale mărilor se imprimă în asimptotic declin.

Să descuiem acele încăperi oceanice…

Dincolo de tronul occidental, căzut pe mările Javei; având oroarea Polului Sud, prin alaiul strident, străveziu, dens desăvârşit al zidurilor universului – în *rituala, totuşi, indigenţă* o *faptului celui mai stingher, înscris în vidul unei butelii – buretoasa, venerabila navă a Ştiinţei, forţează acest cer solidar. Şi pânzele ei deprimate aliază aedica stirpă a Usherilor, înnodatelor, geloaselor rase de jos: în acele semne de gudron* (*corbi întorşi în ghirlande*) a *căror ivire aici e singura proferare a iadului, acceptată vreodată sub ceruri, cuvântul complet*".

DISCOVERY

(*Parafrază* la voi. *Eulalii* de Dan Botta, 1931)

GEOMETRIE INCENDIATA

Fostul elev din clasa profesorului Banciu e un geometru, în felul său.

Din visul aţintit al convieţuirii formelor nu a trecut nimic şi nu trebuie să cerem să treacă în pânzele lui Marcel. În schimb, o geometrie incendiată: furtuni de echere, crize de conuri şi multe, mai ales dreptunghiuri: lame cenuşii, cenuşii, pentru înalte, roşii opere justiţiare.

Divinul Marchiz concurează puternic, în Marcel, cu divinul Flaton.

215

I

O materialitate crucită cu o desperare arsă, un regi al logicii eficace şi al redemţiunii prin cruzime, ridi aceste pânze la mari

semnificaţii.

Marcel Iancu ar trebui asociat de un Joseph de Maistre, acelei palide, purificate figuri, într-un elogiu fraleM

Călău suprem al formelor în punctul lor de criză.

Fada, 8 februarie 1932

CU PRIVIRE LA SPIRITUL MATEMATIC

SUB CONSTELAŢIILE NUMERELOR

Când, mici câmpulungeni ambiţioşi, Velculescu, Mişu Vlădescu şi cu mine am venit la Bucureşti să cucerim cununile liceului Lazăr, aşteptând să cucerim ceva mai târziu chiar oraşul, ne-am dat curând seama de naivitatea noastră. Fuseserăm cei dintâi, cu diferenţe de ordinul sutimilor, la gimnaziul Dinicu Golescu. La matematice avusesem chiar un bun dascăl, pe Ion Antonescu. Da, dar acolo ne detaşam pe un fel de neant; aici la Lazăr aveam le luptat cu o clasă în care provincia şi capitala concentrase toţi premianţii lor. Apoi profesorii aceştia de la pazăr, nu prea semănau cu profesorii patriarhali de la Câmpulung. Eram în situaţia unor franctirori supuşi, fără nicio tranziţie, disciplinei draconice a vieţii de regiment. Să rivalizăm cu voi? Imposibil. Astfel eu am rămas ră învăţ numai la matematice. Tata Moşu s-a consacrat vocaţiei lui de prinţ al vieţii. Singur Velculescu a continuat să înveţe egal, la toate.

Confruntarea cu Banciu a fost poate cea mai drastică. Ce legătură, ce filiaţiune între apariţia aceasta de dresor al micilor animale care eram, înarmat până în dinţi cu un sarcasm rece, la pândă, pentru a reprima pe loc orice înmuiere a atenţiei şi a disciplinei – şi valetudinarul Ion Antonescu, cu lecţiile lui impersonale, clasele lui somnolente?

21?

De la început ne-a luat în mână, ca o plasmă amor: să ne dea figura voită de el. Maculator, caiet de terii] pe curat, caiet de extemporal, abonament în masă *Gazeta matematică 1* De nu – 1 la catalog şi lungă di; graţie. Banciu a săvârşit cu noi, ceea ce Comietul mî: tuirii publice săvârşise altă dată cu Franţa. Ne-a unifica ne-a organizat, ne-a dat o conştiinţă comună prin troare. Conglomeratul de mici mentalităţi provinciale, tendinţe sediţioase, a trebuit să dispară, să se

topeas într-o unitate, îngrozit de lunetele de ghilotină ale 3-iur lor şi de siluetele de călăi ale l-urilor. La sfârşitul sej mestruhai I: buzoieni, câmpulungeni, giurgiuveni, bucdreşteni dispăruseră; eram lăzărişti, iar în această corp raţie închisă, o categorie de data aceasta nouă, cu o cor ştiinţă proprie şi un sentiment neted de diferenţiere clasa lui Banciu, clasa V-a a anului 1910.

Rară, providenţială întâlnire! Între un tânăr profesor, cu cea mai desăvârşită înzestrare de pedagog, dornic de in arăta ce poate, exasperat de un an de exil la Tulcea şi o clasă nouă, rezultat al unei selecţiuni severe, gât «că-i soarbă învăţătura. Erau între noi şi el simpatii mistrioase, ca între anumite plante şi soare. Eram făcuţi *să* ne orientăm după el; era făcut să ne lumineze.

Când, mai târziu, am trecut, cu el, la Mihai, n-a ma fest acelaşi lucru. El rămăsese firește acelaşi, dar clas «nu-l mai secunda. Invenţia pedagogică cea mare a lu' Banciu a fost activitatea grafică ce ne impusese. La acest «treceri dintr-un caiet într-altul, la aceste transvazări, d; n pulberea de preţ a matematicilor ne rămânea degte, ni se încrusta în pori.

El, probabil, vedea mai departe. Matematicile sunt un gen scris, nu oral. Valoare definitivă are aici numa ce pui pe hrâtie, ce poţi cântări şi verifica. Mulţi di; matematicienii pe care îi frecventez par să nu cunosc acest lucru. Pentru ei, a străluci în conversaţii matemati înseamnă a face act de matematician, când în realităţi

lucrul nu are nicio importanţă, ba chiar poate fi semnul unui supărător amatorism.

Astfel, Banciu a realizat cu noi foarte mult. Deseori seara, acum la bătrâneţe, răsfoiesc anii de pe atunci ai *Gazetei matematice*. Ei bine, constat că aproape toţi colaboram. Răsfoind deunăzi scrisorile pe care Victor Dumitrescu le primea în vacanţă de la colegii lui, îmi dau seama că Banciu reuşise să ne impună o trăire matematică aproape exclusivă. Centrul existenţei noastre era coperta *Gazetei matematice*, aceea în care se oglindea soarta soluţiilor noastre. Primirea unei soluţii trimise ne crea un fel de exaltare. Refuzul ei, ne cufunda în lungi melancolii.

Pentru mine, care am îmbrăţişat matematicile, înţelegeţi că

Banciu a fost ceva mai mult ca pentru voi. A fost maistrul, omul care m-a format, de la care am învăţat esenţialul.

Ceilalţi profesori de matematici, inclusiv cei de la Universitate, nu m-au învăţat, m-au informat. Banciu însă mi-a trecut simţul lui de rigoare, mi-a sădit afectul matematic, emoţia în faţa frumuseţii unei teoreme şi patima cercetării, fără de care nu poţi fi matematician.

Dar Banciu a putut fi încă şi mai mult pentru mine. În plină criză a pubertăţii, când eram la doi paşi de a mă pierde, gata să mă dau la fund, el a înţeles să-mi facă credit, pe temeiul interesului ce încă arătam pentru matematice, să mă dispute lui Bran, Englezului, popei de religie, lui Brăilişteanu şi lui Barbarosa şi să mă treacă chiar fără corijentă pe malul clasei a VII-a. Fără de asta stricăciunea mea s-ar fi consumat până la sfârşit. Aş fi căpătat un sentiment de declasare, o conştiinţă de repetent, din care nu m-aş mai fi ridicat.

Banciu a fost omul providenţial al adolescenţei mele.

Iată. E ceasul 10 sau 11. Escuada mobilă, formată din Săveanu, din Zotter şi Tata Moşu (a cărei pretenţie ne

justificată a fost totdeauna mobilitatea, era nelipsit în excursii), pândeşte la scara cea mare. Noi, printre băncii amestecaţi, discutăm înfriguraţi un punct dificil de mai tematică sau de geometrie. Auzim însă ropotul de paşi al escuadei, în care predomină cadenţa de centaur a lui Tata Moşu. Înainte de a irumpe ei, suntem toţi la i în bănci.

— Banciu, Banciu, vine!

O tăcere grea se aşterne. Fiecare din noi are un gn nic trac.

În sfârşit. Fumuriu şi zvelt, ca un arab, apare Băncii Suie că capul niţel plecat spre catedră, fără să ne arunc o privire.

— Dumitrescu Victor, absenţii.

— Barbilian, Gavrilescu, Marinescu Eliad, PredeseM Iulian.

— Iar lipsesc ăştia?

— Sunt bolnavi.

Punerea absenţelor s-a terminat.

Ca la ruletă, inimile încep să ne bată. Ce vă cădea în – „Scoateţi caietele de extemporal!" sau „Să iasă Be «nedict, Bianu" sau la celălalt capăt: „Tomescu, Zamfiri rescu"? Nu, nimic, astăzi respirăm uşuraţi.

Banciu îşaj limpezeşte cu o tuse scurtă vocea şi trece la tablă să explice.

Din lecţiile multe ce ne-a făcut, păstrez amintirea mai ales a lecţiilor de aritmetică. Atunci am înţeles ce în J scamnă stilul matematic, dezvoltări „more geometrico"! Demonstraţia teoremei lui Euclid, că mulţimea numere* lor prime e infinită; demonstraţia teoremei că divizorub unui produs de doi factori, relativ prim cu un factor, dil vide cu necesitate pe celălalt; lecţii neuitate care a-i transportau sub constelaţiile numerelor, unde geruia ri-l goarea extremă! Păstrez iarăşi amintirea primelor lecţia

220

despre continuitate, stăruinţa lui de a ne face clari asupra deosebirii dintre algebră şi analiză: „Algebra e bazată mai mult pe egalităţi, analiza pe neegalităţi". Această observaţie foarte ascuţită vulgariza pentru noi simplificând adevărul adânc, că natura analizei e topologică nu algoritmică. Tot mai mult mă încredinţez că acest om rar ştia mai mult decât modestia lui lăsa să pară, dar găsea şi limbajul potrivit pentru a ne comunica lucruri care, în acel moment, ne depăşeau; ni se înscriau, însă, în memorie, de unde mai târziu ne revin încărcate de un nou înţeles.

Lecţia e terminată. Dar vai, nu şi ora. Mai rămân

20 de minute.

— Scoateţi caietele de extemporal! Să se găsească trapezul înscris într-un semicerc pentru care aria e maximă.

Cu astfel de şocuri ne ţinea trezi. Trebuia să fii însă mereu pregătit pentru a-i face faţă. Şi cei mai mulţi dintre noi erau. Într-adevăr.

Banciu avea cu 14 ani mai mult ca noi. Se născuse la Blaj şi a murit la 16 septembrie 1940. În vuietul acelor zile, moartea lui a trecut neobservată. Am fost la slujbă, în casa lui din strada Plantelor. În afară de câteva dactilografe de pe vremea când fusese director de minister, nu-mi aduc aminte să fi văzut pe nimeni – afară de rude. Un furgon, un dric automat, mi l-a răpit curând de dinainte, încât nu l-am putut duce până la cimitir.

Banciu a reuşit să ne dea coeziunea pe care numai Şefii militari iubiţi reuşesc s-o imprime soldaţilor. Nu ne-a comandat el cu străşnicie

şi iscusinţă în primele aventuri ale spiritului? Lucrul acesta leagă şi nu se uită.

Am putea, deci, parafrazând balada cadeţilor de Gas-corua, spune despre noi, cu aceeaşi legitimă mândrie: Noi suntem elevii de-a cincea, Ai clasei lui Banciu Ion.

221

A fost Carbon de CasM-Jaloux al nostru, iar noicienţii lui. Un şef dacă nu totdeauna şi de toţi iubit, ter însă şi admirat.

AUTOBIOGRAFIA OMULUI DE ŞTIINŢA

Înclinarea pentru studiile matematice s-a manifest* destul de timpuriu, pe la sfârşitul clasei a 2-a gimnazial dar la început, firește, mai mult sub forma unui neastâr. păr de a cunoaşte, unor citiri necoordonate care o puteai foarte bine compromite. Dacă această înclinare s-a fixa totuşi, o datoresc profesorului meu din clasele reale Iote Banciu căruia se cuvine să-i mărturisesc aici plinătate admiraţiei şi recunoştinţei mele. Prin întrecerea ce a şti ridica în acea neuitată clasă a V-a a liceului Lazăr (prl moţia 1914), încurajând şi urmărind activitatea la revistei elementare a celor mai buni din elevii săi, prin întins dar înţeleaptă şcolaritate la care ne obligase şi, mai alea prin autoritatea întregii sale înfăţişeri, izbutise să în jghebe un adevărat lagăr de muncă matematică, entuziasşi arzătoare. În amintirea promoţiei 1914 a liceelor Laz şi Mihai, unde preda pe atunci, rămâne o figură de ms dascăl.

Trecerea de la liceu la facultate determină o oarece îndepărtare a mea de matematice. În orice caz, mater ticele îmi devin tot mai mult o hrană neîndestulătoare interesul pentru literatură se deşteaptă. Anii tulburi a războiului fixează această stare.

Totuşi lada mea de plutonier, cu care mă întorc rint Moldova, conţine şi manuscrisul a două lucrări materna

222

tice care au darul să intereseze pe regretatul Ţiţeica. După ce-mi trec licenţa, prin februarie 1921, comunic lui G. Ţiţeica o altă încercare, de mai mare întindere, asupra naturii căreia el a putut să se înşele. Această lucrare însemna prima întreprindere de axiomatizare a geometriei algebrice, problemă care astăzi stă în centrul preocupărilor

ştiinţifice (dar care atunci mai mult nedumerea) şi care primea chiar din acel moment o soluţie completă, în ceea ce priveşte teorema fundamentală a lui Abel. Mijlocul de demonstrare îl constituie anumite congruenţe relative la un grup abelian, în transcriere aditivă. Lucrarea culege pe lângă G. Ţiţeica un succes de stimă, dar congruenţele, detaliul tehnic al demonstraţiei, îl rătăcesc. Hotărât să vadă într-însa o lucrare de teoria numerelor, izbuteşte să mă convingă să plec la Göttingen pentru a adânci această disciplină cu E. Landau, în care îmi vestea pe adevăratul purtător al tradiţiei Gauss-Dedekind-Minkowsky.

Încât în august 1921, cu un foarte modest ajutor dat de Ministerul Instrucţiunii, în urma unui raport al lui G. Ţiţeica *i* şi cu făgăduiala acestuia de a-mi reînnoi ajutorul la fiecare două luni, pornesc spre Göttingen.

Ajutorul nu mi-a fost reînnoit, aşa încât am continuat să rămân în Germania, pe socoteala proprie.

Fără nicio obligaţie faţă de cei ce mă trimiseseră acolo, impermeabil la teoria numerelor aşa cum o concepea Landau (o întrecere de formule de evaluare asimptotică), în faţa unui David Hilbert în plin scăpătat, mă las cu totul în voia demoniei literare, călătorind prin frumoasa Niedersachsenland dar, mai ales, asimilând misterioasa atmosferă, saturată de meditaţiile lui Gauss şi Riemann, a acelui orăşel pentru totdeauna matematic, în care

1 Nu ştiu dacă raportul mai există. Factura lui era din cele mai curioase. În anexă purta câteva numere din *Zburătorul* lui E. Lovinescu, conţinând debutul meu literar, „pentru a se vedea că d. B. nu e numai un matematician posibil, dar şi un poet şi un filosof"! (*N.a.*)

filiaţia cugetării nu are nevoie de o vehiculare tangibilă! ci se transferă imaterial.

Încât proiectul de a-mi lua doctoratul la Göttingen *nM* fost realizat. Însă mai târziu, în 1936, am avut onoare! de a fi fost primul şi până astăzi singurul român invitai să conferenţieze la Institutul matematic din Gottingeţi, la cadrele ilustrei societăţi matematice locale.

Întors în ţară în martie 1924 intru în toamna lui 192*5 m*

învăţământul secundar, hotărât să fac din cariera didactică numai un mijloc de existenţă şi să mă devoteâb activităţii literare.

În octombrie 1926 sunt chemat de G. Ţiţeica (prin cdă al D.V. Ionescu, profesorul de astăzi de la UniversiM tatea din Cluj) la Bucureşti. În conversaţia care am avut-M îmi propune să-mi dau doctoratul ia Bucureşti şi, întdH timp, să primesc locul de asistent pe lângă catedra <flH geometrie analitică. A trebuit să accept o ofertă care venind de la G. Ţiţeica, era mişcătoare prin spontanei™ tatea ei.

Din acel moment încep, paralel cu activitatea literari™
O destul de înceată şi dureroasă readaptare matematidsb
Dezgrop din materialul meu matematic din 1920 sehenjM
unei cercetări asupra varietăţilor ipereliptice şi o propuiM
Îi! G. Ţiţeica drept posibil subiect de teză. El o acceptjH
Intervine în redactarea ei de câteva ori. În 1928 încejM
tipărirea tezei pe care o susţin în iarna anului următoaH
Între 1927 şi 1932 legăturile ştiinţifice cu G. ŢiţeicH
sunt destul de strânse şi îndur în tot acest timp asceraH
cientul netăgăduitei sale personalităţi. Astfel îmi insul B
e idealul său matematic, care, ignorând preocupării.
ucturale – marea întreprindere de comparare şi asta
Ilare a sistemelor, de la sfârşitul secolului al XIX-leajjb
Iniţiată de Sophus Lie şi Klein, triumfând însă cu Hilifl
! în – merge către individual, către „proprietatea rej marcabilă" şi corespunde unui stadiu mai mult descripţi»

al matematicelor. Cu atât mai mult trebuie admirat norocosul său instinct care-l duce la descoperirea suprafeţelor S (identificate ulterior ca sfere afine), fundamentale pentru una din geometriile programului de la Erlangen. Cu un cuvânt: un ideal matematic admirabil adaptat spiritului genuin şi nemodern al regretatului geometru, dar care lua în răspăr propriile mele aplecări, vizibile în lucrări din 1918 – 20.

Abia în 1933, când încep să mă desfac de această influenţă, încerc să realizez adevărata mea natură.

— Rămân însă îndatorat frecventării lui G. Ţiţeica cu foarte

bune deprinderi de muncă şi adâncire.

Aşadar fixez 1933 ca dată a unei mai complete aclimatizări matematice, a apariţiei unei conştiinţe mai clare a limitelor proprii. Ea urmează lichidării din 1930 a trecutului meu literar (1919 – 1930).

Această regăsire de mine-însumi o datorez cufundării în opera lui Gauss, Riemann şi Klein, a „marei tradiţii", întărită prin şederi repetate, între 1934 – 38, în Göttingen şi printr-un contact susţinut cu lumea matematică germană.

Personal mă consider un reprezentant al programului de la Erlangen, al acelei mişcări de idei care, în ceea ce priveşte întinderea consecinţelor şi răsturnarea punctelor de vedere, poate fi asemuit *Discursului Metodei* sau Reformei însăşi. Specializării strâmte ori tehnicităţii opace, de dinainte de Erlangen, se substituie un eclectism luminat. El continuă adâncirea fiecărei teorii în parte, fără să piardă din vedere omogenitatea şi unitatea întregului. Astfel cercetarea matematică majoră primeşte o organizare şi orientare învecinate cu aceea a funcţiunii poetice, care, apropiind prin metaforă elemente disjuncte, desfăşură structura identică a universului sensibil. La fel, prin fundarea axiomatică sau grupal-teoretică, matematicele asimilează doctrinele diverse şi sluj-esc scopul ridicat de a instrui de unitatea universului moral al conceptelor. În

225

acest chip ele încetează de a mai fi o laborioasă barbar» ci, participând la desăvârşirea figurii armonioase. a lumiyj devine umanismul cel nou.

(Din *Notă asupra lucrărilor ştiinţifice*, 1940)

G. ŢIŢEICA (Fragment)

...Între facultate, unde cursul său de geometrie ana-l litică curge ca un râu de claritate, ale cărui ape nu le po «vedea de două ori (cu fiecare an, cursul capătă o alta faţă); între cele două reviste şi munca sa de savant (carM în 1914 se închidea în 51 memorii), viaţa acestui onfl trece, spre deosebire de a noastră, *pe lângă frământăriM* egală şi exemplară.

Totuşi cred a şti, această neîngăduinţă faţă de sinej nu se dator este unul spirit abstract şi îndepărtat. E o atitudine izvorâtă dintr-un

simţământ înalt: sobrietataM şi înţelepciunea care cruţă truda materiei şi lasă spiritului,] numai, vrednicia unei statornice veghi.

Poate că, în drumurile prin trecut al unei vieţi astăzi] închinate binelui general, stă o tinereţe entuziastă, oprită cu mirare la desfătarea aparenţelor. Bănuiam poate că-l jetul de versuri, smuls din alte mâini, şi ars, din oroarea de a fi admirat în ceea ce e *încântător şi provizoriu*, *ca o corolă şi nu voit şi concludent*, *ca un rod*.

O ipoteză confirmată de altfel de toate legendele geo-metrilor-înţelepţi. Platon a fost cel dintâi să dea focului o podoabă ce face mai mult onoare muzelor decât inspiratului. Cadenţa universală a semnului matematic consolează uşor de pulsaţia greoaie a versului.

*

Primind invitaţia *Universului literar* să scriu aceste rânduri în marginea unui număr închinat omului care de 30 de ani înviază gândirea noastră matematică nu numai prin preţuitele-i lumini, dar şi prin ascendentul aproape mistic al individualităţii lui, voi căuta să comentez portretul de pe copertă, să-l fac mai vorbitor.

Un om blond, foarte blond, de blondul idilic al stelei de seară sau al urbei pe munţi, în apus. O faţă românească, dar străveche (daco-romană) încoronată de o cal-viţie venerabilă, semnul climatului special al ideii.

Smerenia şi pacea luminoasă a acestei figuri (ceva din ortodoxia raţională a stareţului Zosim, din *Fraţii Kara-mazov*) la catedră şi tablă se însufleţeşte. Gestul, mai larg, arată rândurile oştirilor de algebre. Un călugăr-soldat ridicând Cruciata de semne pentru cauza: cea mai adevărată, cea mai importantă, „cum sabia n-a pledat vreodată şi nici trâmbiţa n-a proclamat".

Bătălia se desfăşoară albă, hotărâtă, într-un mers de fapt suveran. Ochii profesorului precişi, albaştri în planul median al amfiteatrului, par materializarea punctelor circulare, de la infinit: organizatori şi absoluţi. Pe când faţa se desface pe fondul negru al tablei ca Masca însăşi a geometriei. Ca sfera absolută, neeuclidiană.

Am avut curiozitatea să gust, într-o atitudine de aşteptare, lecţiile profesorului Ţiţeica. Le-am cunoscut ca nişte clare bătălii. Sub faţa aceasta, mai ales, le iubesc, însemnătatea acestor lecţii nu-ţi

îngăduie însă o prea lungă pasivitate. Scoţi repede hârtia, creionul şi intri în bătălie. Atunci simţi lângă tine o mână sigură de neîntrecut combatant. Aci îndepărtează fierul cu care inerţia somnolenţii voia să te întunece; dincolo arată o potecă sigură în spatele taberei de întuneric; îţi încheie armura slăbită

2 S7

226

de lovituri şi din izbândă, în izbândă, te conduce în cortul bogăţiilor lui Darius: diamantele proprietăţilor geometrice, tăiate după tetraedru, cub, octaedru, icosaedru.

Domeniul de cercetări a domnului G. Ţiţeica e, mai ales, geometria diferenţială.

Ca să ţineţi o idee despre obiectul ramurii acesteia i de matematice, închipuiţi-vă o tablă mare de zinc. Un soare permanent ar îndoi, încălzind-o, faţa de zinc şi, forma unei suprafeţe mai complicate.

Geometria diferenţială studiază" deformările de linii şi măsuri într-un rotocol foarte mic din acea suprafaţlH Lucrurile se prezintă acolo mai simplu. Din studiul acesta local, rezultă mai multe consecinţe pentru suprafaţa îafitreagă.

Un geometru din Göttingen, Gauss, e iniţiatorul în această ştiinţă, căreia Einstein îi împrumută foarte mulb rezultate pentru a crea lumea moluscă, o lume făcută da relaţii generale de continuitate, dar cu o înfăţişare moqH ficată mereu de timp.

Universul *literar*, 8 ianuarie lwfl

WILHELM BLASCHKE

fa»

Matematicele nu sunt acea construcţie monotonă, real frângere a unui spirit identic lui însuşi, din care diferenaţele de rasă ale diverşilor fabricatori şi orice altă noth caracteristică se exclude ori anulează. Această părere răspândită printre profani e greşită. Rigoarea demonstii

228

ţiei matematice lasă joc liber unui mod personal de a se dirigea printre făpturile raţionale, pe care, de altfel, spiritul însuşi le evocă.

Avem bucuria de a găzdui, de ieri, printre noi, pe mul din cei mai

autorizaţi reprezentanţi ai matematice-nr germane de azi, d. Wilhelm Blaschke, profesor de geoetrie diferenţială al Facultăţii de ştiinţe din limburg „aul din primii rectori ai acestei universităţi (întemeiată; um vreo 15 ani), care este prin opera sa mărturia cea „iai potrivită că, în chiar impersonalele matematice, se poate da figură proprie unei lumi de forme şi semne. Elev al lui Eduard Study, crescut în tradiţiile şcolii, Igoritmice din Bonn, după câteva lucrări în gustul acestei scoale, cedează curând tendinţelor sale fireşti şi se cen-sacră Pr*oblemelor tipologice,* al*e geometriei diferenţiale I*nfluenţa matematicianului italian Bianchi a grăbit această regăsire de sine şi clarificare. De atunci, opera sa, foarte variată în ceea ce priveşte subiectele, trage o uniate profundă din această acordare de intensă cercetare, în mic" şi puternică expansiune a unei idei „în mare", care a reînnoit aşa numita te*orie a suprafeţelor.*

Această încorporare a topologicului în diferenţial e plină de dificultăţi. Căile analizei obişnuite nu sunt prac-Ucabile şi cercetătorul e nevoit să inventeze la tot pasul Cum spune undeva chiar autorul: „sârguinţa nu ajunge din păcate, ne trebuie ceva mai mult: o idee".

Înainte de război, d. Blascke a predat, sub diverse grade universitare: la Viena, Praga, Leipzig, Greifswold, Göttingen. După fundarea Universităţii din Hamburg, s-a fixat în acest oraş. Prietenii de care a ştiut să se înconjure şi propriii săi elevi constituie aici o înseninată Şcoală: cea mai însemnată şcoală geometrică, iar astăzi Wupă emigrarea mai mult sau mai puţin voluntară din Göttingen a unor mari matematicieni) poate întâia şcoală Matematică germană. G. Thomsen, E. Artin, K. Reide-E. Kehler şi printre ei şi, animându-i, şeful lor:

229

Wilhlem Blaschke, au iniţiativa unor direcţii de originale, întipărite de o mare frumuseţe. *Abhandlungen des Matematischen Seminar der burgischen Universität*, deşi ultim venit printre revistei! germane de matematice, e însufleţit de un spirit de J cetare nou şi îndrăzneţ.

Se pare că prin toţi aceşti oameni – dintre care, pe cât ştiu, numai Thomsen era din Hamburg (d. W. BlaschM este, prin naştere,

austriac) – Hamburgul însuşi îşi ser «geometria spaţiilor sale. Temele acestor geometrii stfl atât de directe, pline de o atât de hrănitoare intuiţie, înefl fără voie, le apropii de speciile substanţiale pe care Hani» le schimba cu neamurile nordului. Iar libertatea şi petl spectiva ideilor care stăpânesc în operele lor, sunt coniţă rabile adâncului cer de stampă, sfâşiat de şapte unghii» subţiri de biserici (de la Iacobi – la St. Michaeliskirchia ce se arată călătorului fermecat, de pe Alster, lacul interioH

Titlurile lucrărilor acestor matematicieni sunt concret făcute parcă să trezească în neştiutori nedumerire: *GeM metria textilă*, *Geometria nodurilor*, *Geometria cosiţelom* Ar fi greşit să vedem aici sterile jocuri de diletanţi, cufil ne-au obişnuit unele din revistele noastre de matematwji elementare. Aceste titluri dovedesc, în afară de oricai» maliţie iscusită de gnomi germanici, o cufundare a se «ritului de cercetare în izvoarele lui prime şi vii: în date» simple ale intuiţiei.

Se ştie mai puţin că d. Wilhelm Blaschke e şi tfl scriitor original. Biografiile lui Sophus Lie, lui Mocblab şi E. Laguerre de la sfârşitul volumului al III-lea *am* tratatul său de *Geometrie diferenţială*, sunt adevărate niob dele ale genului. Adesea în cărţile sale, cerul împietrit *un* raţionamentului înfloreşte într-un nor de humor. Câteodat J humorul e mai verde, ferit însă întotdeauna de vulgartate, prin secretul acelei admirabile cordialităţi germâl

230

nice, ce-şi zice singură „Gemutlichkeit". Un exemplu. În cartea sa *Kreis und Kugel*, care tratează despre problema isoperimetrilor, spune într-un loc: „Această problemă care începe cu Dido din Cartagena şi sfârşeşte cu Hermann Amandus Schwartz…" Cititorul neprevenit se înfioară de parcurgerea acestui coridor august, simte în preajmă adierea înaltă a gloriei. H.A. Schwartz apare canonizat, ca în hagiografii. Cei care ştiu însă ceva despre prozaica persoană a marelui analist: gros şi pătat de mâncări, totdeauna în redingote şi joben, cu mustăţile galbene de fum de ţigară, iau seama că fraza în discuţie poate fi la urma urmei şi un intenţionat efect grotesc. Nimic mai depărtat, mai nepereche, decât farmecul legendar al reginei punice şi bufa înfăţişare a profesorului berlinez!

Preocupările ştiinţifice generale ale domnului Wilhelm Blaschke corespund, în cariera sa didactică, unei năzuinţe pe trei sferturi împlinite de a propovădui, pe glob, geo-metriile în formaţie. Acest mare călător a cercetat univer-ftate cu universitate: America, Japonia – India şi, în mai mică măsură, China.

La Universitatea din Annamalainagar, în sudul Indiei, aproape de Madras – după cum povesteşte cu mult humor – a trebuit să predea înveşmântat în haină sacră şi petrecut de mai multe ori cu îmbălsămate cununi de trandafiri. Adesea, trandafirii de la mâneca odăjdiei şter-fieau spinii caracterelor algebrice de pe tablă, încât totul 8-a cufundat, până la urmă, într-un aburos mister.

Adesea, în trenuri, un capabil reprezentant de comerţ, cu indiscreţia breslei, îl întreabă:

— În ce branşă voiajaţi?

— Eu voiajez în matematice, răspunde d. Blaschke. Conversaţia îngheaţă totdeauna aici.

Câteva probe de ţesuturi ideale, hamburgice, vor putea fi considerate astă-seară, luni, la Societatea română

231

Îi I

de matematice, unde d. Blaschke va vorbi din *Textillehre*, Prevenim însă că aceste produse sunt scumpe (altfel scumpe) şi nu oricine le poate purta.

Universul, 12 noiembrie 1935

DAVID HILBERT

(Fragment)

La 17 februarie anul acesta (data o deţin de la dl. Bie-berbach) a încetat din viaţă, la Göttingen în vârstă de 81 de ani, matematicianul David Hilbert.

Această moarte se aşază însă, moralmente, cu mult îndărăt. Sub aparenţe încă vioaie, Hilbert nu mai repra zenta în timpul din urmă decât o formă deşertată de dulpi e teribilă povară pentru cei care îl înconjurau şi iubeaţi totuşi, ca pe un fetiş.

După emeritarea sa, din 1930, Hilbert ţine încă vreo câteva prelegeri, cu caracter din ce în ce mai popula până în 1934. De aici

încolo se abţine cu sălbăticie de 9 orice manifestare în public. Facultatea de a gândi Matei matic îl părăseşte. O vreme, în lungile lui răgazuri, miji citeşte cărţi de filosofie. Urmează apoi, într-o cadenţa accelerată, cumplita dezagregare morală, despre care se vorbea la Göttingen, în şoaptă şi numai cu o profundl consternare.

Aşa încât trebuie să privim sfârşitul acesta întârziat ca o izbăvire, pentru lamentabilele resturi ale aceluia car* prin acordul tuturor, era arătat drept cel mai mare tematician în viaţă.

232

Născut în Königsberg, în 1862, Hilbert descindea dintr-o familie de meşteri curelari saxoni, stabiliţi în jurul oraşului Freiberg. Cea dintâi abatere, de la dreapta linie a unui aspru destin meşteşugăresc, o găsim în străbunicul său. Christian David, care era bărbier. Enciclopedist, ca toţi membrii acestei bresle, după ce epuizează posibilităţile de bărbier şi mamoş, Christian David se alătură, în calitate de chirurg, armatelor lui Frederic cel Mare, iar după încheierea păcii se fixează la Königsberg, unde dă naştere unei descendenţe de doctori şi jurişti.

Otto Hilbert, tatăl marelui David, a fost judecător. Cu excepţia unei surori, moartă în plină tinereţe, David e singurul urmaş al acestuia. Învăţătura o primeşte întreagă în Königsberg, de la clasele primare până în anii de facultate. Iată datele mai însemnate ale carierii lui academice:

Doctoratul, în 1884, la Universitatea din Königsberg. Examenul de capacitate pentru învăţământul secundar, în 1885. Habilitarea ca docent, în 1886. Şase ani rămâne privat-docent la aceeaşi universitate. În 1892 urmează lui Hurwitz, în extraordinariatul lăsat liber prin chemarea acestuia, de la Königsberg, la politehnica din Zürich. În 1893, ocupă locul de profesor ordinar, al lui Lindemann, chemat de la Königsberg la München. În sfârşit, în 1895, prin interpunerea directă a lui Felix Klein, Hilbert e chemat la Göttingen ca succesor ai lui Heinrich Weber, trecut la Strassburg.

De Göttingen va rămâne legat, din acest moment, Hilbert, până la sfârşitul vieţii. În ciuda tuturor propunerilor de a-l părăsi, pentru universităţi mai luxoase, ca Lipsea, Heidelberg – propuneri culminând

cu o chemare în 1902 la Berlin (ca succesor al lui Fuchs) – Hilbert Preferă strălucirea mai secretă a oraşului lui Gauss şi Riemann, din care va căuta, prin aducerea lui Minkowsky

233

şi a lui Runge, să facă un mediu de concentrare matematică. Chiar în anii inflaţiei, când se trăia aşa de greu în Germania, el refuză să meargă la Berna unde i se pregătea o catedră.

Acestea sunt evenimentele exterioare, destul de plate, ale unei vieţi de cărturar şi universitar. Să mai adăugăm căsătoria sa din 1892 cu Käthe Jerosch, fata unui negustor din Königsberg.

Biograful lui Hilbert, Otto Blumenthal, căruia împrumutăm toate aceste date, face un caz extraordinar de Frau Käthe. Noi nu-i putem recunoaşte decât meritul ingrat al unui mentor energic în viaţa unui om superior, desprlM cărui „veritabilă grandoare probabil că nu avea nicab noţiune. Dacă la toate acestea mai adăugăm amănunţi», curios al unei înclinaţii pentru dans şi viaţa de societate unită cu o totală neînţelegere pentru muzica înaltă şi arta în genere, nu mai avem nimic de adus în completarea tabloului cenuşiu al unei vieţi de studios, mai fericit că Riemann dar tot aşa de sărac în evenimente exterioare.

Să aşezăm totuşi, aici, amintirea noastră dintr-o călătorie de acum 22 de ani, despre un bonom: şters şi abstract ca o cifră, uşor de confundat cu oricare clin *îi"* listinii micului târg universitar; putând fi văzut în fiecare dimineaţă pe strada principală, întorcându-se pe bicicletă din piaţă, cu coşniţa prinsă de miner – un ceas mai pe urmă, reîntâlnit într-o sală a Georg-August-ei dând citire fără convingere, unui text şovăitor, din care însă, pin» la urmă, printre meandrele unor nesuferite banalităţi, se ridica nouă, covârşitoare prin originalitatea ei, o idee mb solită cum ar fi, de pildă, afirmarea structurii de inel J limbajului, faţă de operaţiile sintaxei, de unde încheiere* asupra anteriorităţii acestuia faţă de logică şi aritmetică.

Dar adevăratul eveniment sufletesc al lui Hilbert fij constituie prieteniile lui cu Hurwitz şi Minkowsky. Acestei prietenii îl determină matematiceşte atâta, încât după moar* tea lui Minkowsky (întâmplată în 1910), Hilbert pierdf

234

Interesul pentru matematicele heuristice, se adânceşte în scrutarea fundamentelor, pentru a părăsi curând cercetarea însăşi.

Atingem aici defectul acestei structuri particulare, care face şi slăbiciunea şi originalitatea ei: imposibilitatea *Ci a se interesa la un conţinut oarecare*, *fără un imbold exterior*.

E sigur că Hilbert a fost un mare matematician. Dar felul lui de a fi mare e puţin special.

Hilbert nu are nimic din verva creatoare a unui Euler sau Lagrange, din ardoarea constructivă a unui Gauss, nimic din libertatea aeriană a concepţiilor unui Abel şi mai ales Riemann. Facultatea de a îmbrăţişa întreaga dezvoltare a matematicei, cu finalităţile ei îndepărtate (a unui Klein sau Poincaré), îi lipseşte.

Hilbert e arhitectul unei ordine hipogeene: un geniu al fundamentelor. Direcţia lui de cercetare e involutiva. Chiar în faza lui creatoare, Hilbert nu descoperă *domenii*, ci inventează *sisteme*: metode şi maşini de demonstraţie.

În privinţa aceasta, credem că Hilbert înfăţişează un tip matematic de decadenţă, de subtil sfârşit de cultură. Fondul lucrurilor îi este aproape indiferent, mai ales din momentul când se liberează din influenţa prieteniilor sale matematice şi se lasă în voia propriei genialităţi. Ceea ce Hilbert caută în matematice e dificultatea şi învingerea ei, pentru a crea într-însul acea beţie specială, castă şi inlânţuitoare ca un opium: *starea de geometrie*.

Astfel, îl vedem trecând de la teoria invarianţilor, la teoria numerelor, apoi la fundamentele geometriei ca, deodată, sub impulsul lui Minkowsky, să abordeze fizica tuatematică şi problemele de analiză ale acesteia şi, în sfârşit, după moartea acestuia, să dispară sub teoria demonstraţiei.

235

— Aşa cum ne propunem să arătăm în cursul acestei evocări, în afară de unele generalizări la îndemână, nicăiri Hilbert nu face operă de adevărat înnoitor, participând la dezvoltarea extensivă a ştiinţei. Dar metodele sale sunt aşa de puternice, conceptele pe care le pune în joc aşa de originale, încât *intensitatea* face să se uite lipsa de *expansiune* şi asigură lui Hilbert un loc aparte printre marii

matematicieni.

După moartea lui Minkowsky (1910), Hilbert părăseşte matematica pentru o meditaţie intensă asupra matematicei jnsaşij dar sub singurul aspect care-l interesează, aşa-jiumita teorie a demonstraţiei.

L Într-o definiţie scurtă, utilă aici, dată chiar de Hilbert, Teoria Demonstraţiei înseamnă un *acompaniament jormal* ja *procesele gândirii aemonstratoare*.

Pe lângă matematică, Hilbert introduce două sisteme deosebite; formalismul şi metamatematica. O idee sumară l-ar adecvată despre relaţiile dintre aceste sisteme o căpătm împrumutând algebrei moderne unul din limbagiile ei.

1 Vom zice deci că formalismul şi metamatematica sunt Reprezentări homomorfe ale matematicii însăşi.

M – MM – F, la care anumite relaţii logice se păstrează.

Formalismul e tehnica compunerii relaţiilor abstracte, independente de orice idee de conţinut: problema lipsei de contrazicere e exterioară formalismului.

Metamatematica este formalismul – janumite axiome ţelative la un conţinut logic, dar nu constructiv. Problema lipsei de contrazicere se pune în acest sistem, însă sub o ormă destul de slabă şi în aparenţă paradoxală. Un capitol de metamatematica e lipsit de contrazicere când demonstrarea oricărei ziceri din acel sistem e imposibilă. Aşadar contradictoriu coincide înmatematică cu

universal-demonstrabil. Fireşte prin demonstrabil trebuie să înţelegem aici putinţă de a decide în sensul „adevăr" sau în sensul „falş".

Litigi-ul între logicieni şi intuiţionişti revine în definitiv la chestiunea dacă săgeata de mai sus, dintre matematică şi metamatematica nu e inversabilă, dacă cumva cele două sisteme sunt izomorfe sau numai homomorfe.

Încercările lui Hilbert şi a câtorva din elevii săi apropiaţi de a aplica teoria demonstraţiei la tranşarea celei de a doua probleme din Paris: lipsa de contrazicere a axiomelor aritmeticei, pentru care în

definitiv fusese creată, s-a soldat multă vreme cu un eşec. Totuşi în 1936 Gerhard Gentzen parvine să demonstreze acest fapt capital, ca o aplicaţie a teoriei inducţiei transfinite. Completitudinea sistemului de axiome ale aritmeticei fusese stabilită de K. Godel chiar din 1930.

Un succes analog în elucidarea aceloraşi probleme, în ceea ce priveşte axiomele analizei, nu poate fi scontat pe curând.

Cu acest cerc de probleme am atins extremele „gândirii hipogeene". Mărturisim că un sentiment indescriptibil, eminamente inconf ori abil, ne stăpâneşte printre aceste straturi ursuze de uniform salpetru ale minţii. Resimţim graba de a ieşi mai curând în ziua fenomenală, unde construcţiile ştiinţei îşi desfăşoară siluetele lor limpezi.

Totuşi nu trebuie uitat că, garanţiile atâtor turnuri şi înflorite acoperişuri cu care ne mândrim, zac tocmai în aceste prăpăstii. Şi atunci nu putem precupeţi admiraţia şi respectul (chiar dacă un fel de teamă superstiţioasă persistă totuşi) bărbatului al cărui destin a fost a arunce sondajul cel mai adânc în aceste funduri, pen

237

tru a ne aduce acel mesagiu, al cărui optimism ne apare acum mai puţin sumar:

„*Wir mtissen ivissen*
Wir werden wissen".

Numeras, 1943

CARL FRIEDRICH GAUSS (100 de ani de la moarte)

La 23 februarie, anume la ceasul 1 către dimineaţă, s-au împlinit 100 de ani de la moartea celui dintâi mare matematician german.

Adevărat, cu 250 de ani în urmă, în Suabia, fusese Kepler. În veacul al 18-lea, Hanovra avusese pe Leibniz. Dar teologul Kepler şi filosoful Leibniz aparţin unor timpuri când ideea naţională nu-şi făcuse drum. Deci nu e greşit să declarăm pe Gauss primul – în ordine cronologică – matematician german, de întâia mărime.

Carl Friedrich Gauss s-a născut la Braunschweig, oraş din nordul Germaniei, între Hanovra şi Berlin, la 30 aprţ-lie 1777. A murit în 1855 la Göttingen, în vârstă, aşadar, de 78 de ani neîmpliniţi. Braunschweigul era pe atunci capr tala unui ducat suzeran. (Nu

suveran; depindea militar dfi Hanovra.)

Tatăl şi bunicul lui Gauss au fost oameni de rând, de meserie nedefinită, muncind cu ziua pe la negustorii din piaţă; în acte sunt trecuţi ca „Gassenschlăchter", măcelari» prin tradiţie, ai uliţei în care locuiau. Mai sus, în spiţei dăm numai de ţărani din ţinutul Braunschweig.

1 Noi trebuie să ştim / Noi vom şti (germ.).

238

Mamă-sa era chiar venită de la ţară şi înainte de Lş fusese slujnică de un tăbăcar din Braunschweig", ea însă câţiva pastori în linia ei suitoare.

Băiatul, Johann Carl Friedrich (acasă ora numit johann; mai târziu Gauss a lăsat să cadă acest prenume), a învăţat la şcoala populară de lângă Katharinenkirche; apoi, la gimnaziul numit Collegium Carolinum – devenit mai târziu Şcoala tehnică superioară din Braunschweig, unde avea să profeseze toată viaţa, şaptezeci de ani mai târziu, un aritmetician *nu* mai mic decât Gauss: Richard Dedekind (de fel, ca şi el, din Braunschweig).

În şcoala populară, Johann atrase luarea-aminte a unui tânăr student în matematici, Bartels, învăţător suplinitor, t re, mai pe urmă, ajuns profesor în Rusia, va fi constituit

ătura dintre Gauss şi Lobacevski. Datorită stăruinţelor lui Bartels, Gauss tatăl, care la

eput nici nu voia să audă, se hotărăşte să dea pe tânărul hann la carte mai înaltă, să-l trimită la Collegium Calmum.

Aici Gauss are norocul să întâlnească un profesor de atematici clarvăzător: August Wilhelm Zimmermann. imit de dispoziţiile neobişnuite pentru matematică ale estuia, Zimmermann, prin legăturile ce avea la curte, ujloceşte şi obţine ca elevul să fie prezentat ducelui ari Wilhelm Ferdinand de Braunschweig, drept o mânne viitoare a oraşului.

Gauss avea atunci 14 ani.

Din acel moment, până la căderea lui în fruntea argatelor prusiene, la Jena, în faţa lui Napoleon, ducele ătnâne protectorul statornic al tânărului matematician.

Îl trimite la Universitatea din GSttingen, a cărei bibliotecă matematică era, în ţinuturile din mijlocul Ger-cea mai completă. îl ajută să-şi tipărească teza, carte *Disquisitiones mithmeticae*. îi ser-Particular.

239

Gauss trece doctoratul în 1799, nu la Göttingen (care cădea în regatul Hanovrei), ci la Helmstedt, singurul orăşel universitar al ducatului Braunschweig. Aceasta, din deferentă pentru protectorul său. Teza e celebră. Ea priveşte demonstrarea riguroasă a teoremei fundamentale a algebrei, enunţată şi insuficient demonstrată de d'Alembert. Gauss şi-a ales însuşi subiectul. În stăpânirea demonstraţiei se găsea încă de la 8 aprilie 1796, cum arată acel Tagebuch, jurnalul şi itinerarul gândirii sale. Deci Johann Friedrich Pfaff, profesorul din Helmstedt cu care trece teza, nu a avut vreun amestec în alegerea subiectului… A intervenit însă, în timpul redactării, pentru a determina pe Gauss să renunţe la acel ermetism al său, ce se făcea de pe atunci simţit. Gauss n-a cedat sfaturilor lui Pfaff, sub cuvânt că extrema lui concizie nu e datorită pregetului de a dezvolta argumentele, ci unor operaţii dificile, de eliminare a tot ce este accesoriu.

Pfaff rămâne, după doctorat, prietenul lui Gauss, de altfel singurul matematician prieten ce-i cunoaştem, afară de tovarăşul tinereţelor sale, Wolfgang Bolyai.

Altfel, Gauss e înconjurat numai de astronomi. Olbers (Bremen), Schumacher (Altona), Bessel (Königsberg), Gerlin (Marburg) sunt intimii, confidenţii mersului gândirii lui matematice dar şi ai bucuriilor, grijilor şi doliurilor succesive. Acestui grup de astronomi se adaugă mai târziu geologul Sartorius von Waltershausen, autorul apologiei *Gauss zum Gedächtniss* şi cei doi fraţi Humboldt: geograful şi ministrul.

E adevărat – Gauss a avut un schimb limitat de scrisori cu Laplace. A fost un îndrumător al lui Mobius. Pentru Dirichlet a avut cea mai mare preţuire şi asupra câtorva puncte dificile din *Disquisitiones arithmeticae* au corespondat chiar… Pe Eisenstein l-a primit cu multă curtenie. Dar pe Jacobi a refuzat să-l vadă şi a descuraja prin faima sa

de om inaccesibil, pe Abel să treacă prin° Göttingen la întoarcerea lui din Paris.

240

Deci, impresia rămâne: prefera matematicienilor, societatea nematematicienilor.

*

Dar să continuăm consemnarea principalelor momente biografice.

În 1805 se însoară cu Johanna Osthoff, marea lui dragoste, fata unui tăbăcar din Braunschweig. Aceasta îi dăruieşte trei copii: Joseph, Wilhelmina şi Louis. Johanna moare în 1809, din naştere, iar la câteva luni, şi copilul (Louis). În parte din grijă pentru copiii rămaşi fără mamă, în parte din înclinaţie, Gauss se însoară din nou, la 4 august 1810, cu» Minna Waldek, fata unui jurist din Göttingen. Şi de la aceasta are trei copii: Eugen, Wilhelm şi Theresa. La 12 septembrie 1831 rămâne pentru a doua oară

I văduv.

Copiii, afară de Joseph şi Theresa, i-au adus puţine I bucurii. Băieţii n-au prea învăţat. Joseph se face ofiţer I şi devine, după ce demisionează din armată, unul din I directorii administraţiei căilor ferate din Hanovra. Eugen, I în urma unor memorabile scandaluri care au răscolit în I tregul Göttingen, fuge în America unde îl atrage şi pe I Wilhelm. Sub influenţa acestuia (Wilhelm învăţase agri-l cultura; prin el stripa de ţărani a neamului Gauss să i întorsese la brazdă), Eugen se potoleşte. Devine morar I Pe lângă ferma lui Wilhelm (făcuse însă, la Göttingen, studii de drept). Cum au avut amândoi mulţi copii, poate R că descendenţa lui Gauss mai stăruie complet deznaţiona-l Uzată, în America de Nord.

Wilhelmina se mărită în 1830, cu orientalistul Erwald

Pe care-l urmează la Tübingen, în Suabia, la vestita şi

I străvechea Facultate de teologie de acolo, unde Erwald capătă o catedră. Moare de consumpţiune, ca şi mama sa

I vitregă, în 1840 şi e înmormântată la Tübingen.

Theresa rămâne, până la urmă, în casa lui Gauss. Va fi I sprijinul şi bucuria bătrâneţilor lui.

241

19 – Versuri şi proza în privinţa carierii lui Gauss, n-avem multe de spus.

După moartea ducelui Ferdinand, protectorul său, Gauss obţine, în august 1809, locul de director al Observatorului astronomic (Stemwarte) din Göttingen, în regatul Hanovrei. În 1829 se hotărăşte, abia, să primească o profesură la Universitatea Georg-Augusta din acel oraş. A fost însărcinat, în mai multe rânduri, cu decanatul Facultăţii de filosofie şi matematică.

Cu toate că strălucit docent, Gauss a privit toată viaţa lui obligaţia de a face cursuri (cu excepţia, poate, a ultimei decade, 1845 – 1855) ca o servitute. Mai bine se simţea între calculele numerice uriaşe, care-l aşteptau la Observator.

Marea aventură a vieţii sale a fost măsurarea diferenţei de latitudine între Göttingen şi Altona (oraş contopit, astăzi, cu Hamburgul). În 1816, primeşte această însărcinare de la autorităţile din Hanovra. Pregătirile durează până în 1821. Între 1821 şi 1825, Gauss procedează la măsurători prin ţară. Rafinarea rezultatelor numerice a durat însă până în 1841.

Un erou, fie el al acţiunii sau al meditaţiei, nu ni-l putem reprezenta fără a-i prescrie un anume cadru.

Astfel, pe Alexandru îl evocăm la conţinele lumii antice, căzând sub săgeata spartă. Hamlet, pe terasa de la Elseneur, întrebând apele Sundului.

Cum trebuie să ni-l zugrăvim pe Gauss?

La masa lui de lucru, doborând cu o energie fără exemplu dificultăţile teoretice sau numerice? Nopţile, lipit de luneta în care se încadrează, rând pe rând, micile, planete: Ceres sau Palas, descoperite de el prin calcul şi zărite, mai apoi, de astronomii săi?

242

Tablourile sunt veridice dar nu vorbesc închipuirii, nu tind către mit.

Pe Gauss al anilor intenşi se cuvine să-l vedem străbătând, în mantaua lui de ploaie, pustiul Liineburgului, găzduit pe la morile de vânt, trăind viaţa păstorilor din partea locului; dormind vara somnul

lor de plumb, prin ierburi, şi visând de curbura pământului.

Acest tablou al vigorii bărbăţiei sale răscumpără pe celălalt: al oboselii, improductivităţii şi bătrâneţii, când după-amiezile era nelipsit de la muzeul literar din Göttingen, citind cu aplicaţie gazetele, toate gazetele.

Ce-l îngrijora pe Gauss era valul de liberalism pe cale de a se revărsa peste Europa.

Faţă de ecourile, în Germania, ale revoluţiei din iulie sau ale revoluţiei din 1848, matematicienii germani au avut atitudini destul de neprevăzute. Astfel, Gauss – o atitudine negativă; pe când Jacobi a participat activ (cum se ştie) în 1848, la mişcările revoluţionare din Berlin, al I căror scop era răsturnarea monarhiei. Explicaţia, pentru I Gauss, poate fi căutată în recunoştinţa purtată protecto-Itului său ducele Ferdinand de Braunschweig, căruia îi I sunt dedicate *Disquisitiones arithmeticae*. Aceasta, despre mentalitatea lui politică. Despre gusturile sale literare, avem de asemenea unele indicaţii. Era cititor al lui Rousseau (mai mult al poetului naturii decât al scriitorului social) şi al romanticului Jean Paul Richter. Anumite pasagii din scrisorile către Johanna Osthoff, din timpul logodnei lor, sunt înfiorate de o simţire adevărată, curioasă la acest om reputat îndepărtat şi rece – accente pe care retorica sentimentală a timpului nu izbuteşte să le falsifice.

Iată ce am putut aduna despre figura cotidiană a lui Gauss. La o comemorare, menţionarea acestor amănunte e de rigoare. Le socotim însă irelevante pentru figura morală a lui Gauss.

243

Adevăratele aventuri ale acestei vieţi, în definitiv cenuşii, sunt descoperirile matematice care o înseamnă. Ele aparţin, în ce priveşte matematicile pure, aritmeticei, algebrei, teoriei funcţiilor şi geometriei; în ce priveşte matematicile aplicate, calculului probabilităţilor, astronomiei, geodeziei şi fizicii.

Îmi revine sarcina să refer pe scurt asupra celor dintâi. Înşirarea domeniilor pe care Gauss şi-a pus sigiliu! arată că îmbrăţişarea minţii lui tindea la universalitate. E unul din puţinii care au făcut periplul cunoştinţelor exacte ale epocii. Riemann, cel mai mare matematician

german şi unul din cei mai mari ai tuturor ţărilor şi vremurilor, a aparţinut şi el aceluiaşi tip de scientist.

Ar fi greşit să statuăm în această privinţă. Fiindcă, pentru aceste două exemple de savanţi complecţi, găsim altele, ale unor matematicieni de primul ordin: Galois, Abel, Dedekind, caracterizaţi, dimpotrivă, prin radicalismul lor teoretic.

Aceste constatări privesc trecutul ştiinţei, căci întrezărim o vreme când primul tip va fi cel frecvent.

Deci Gauss s-a mişcat cu o libertate suverană în toate disciplinele enumerate mai sus. E permisă totuşi întrebarea: ce a fost Gauss mai cu osebire? Nu ca termen al evoluţiei personalităţii lui, ci ca produs imediat al une: necesităţi interne.

Toţi biografii sunt, în privinţa aceasta, de acord. Gauss s-a născut aritmetician. Teoremele a căror demonstraţi 1 a stabilit-o mai târziu le găsise inductiv, încă de pe băncile lui Collegium Carolinum, printr-o afinitate unică cu numerele întregi, distrându-se a le combina şi descompune, în voia unui fel de joc.

Dar acest joc era inspirat. În loc de înmulţiri şi împărţiri întâmplătoare, stupide, cum toţi vom fi făcut la „*o* astfel de vârstă, Gauss calcula resturile pătraţice ale nu

aerelor prime sau mediile aritmetice şi geometrice suc-esive a două numere şi, semn al unui instinct matematic aproape magic, chiar media aritmetico-geometrică a lui 1, 2), aşadar: procesul convergent care – cum avea să ecunoască mai târziu – duce la lungimea lemniscatei. *Disquisitiones arithmeticae*, apărută în 1801, împreună: u memoriile din 1825 şi 1831 asupra resturilor pătraţice, îl şi fragmentele manuscrise din 1834 şi 1837 publicate postum, asupra determinării numărului de clase al formelor pătraţice de discriminant negativ, închid descoperirile lui Gauss în „teoria numerelor".

Tipărirea *Cercetărilor aritmetice* a durat trei ani: din 1798 până în 1801. Ultimele capitole sunt scrise şi adăugate cărţii în acest interval.

Ar fi greşit să ne închipuim *Disquisitiones arithmeticae* ca originală în totalitatea ei. Primele secţiuni cuprind rezultatele

înaintaşilor, regăsite de Gauss, şi se referă la aritmetica întregilor raţionali. Secţiunile ultime aparţin, în realitate, aritmeticii corpurilor pătratice sau corpurilor lui Kummer, deşi caracterul neelementar al acestor materii e cu grijă mascat.

Gauss a fost un autodidact. La Universitatea din Got-tingen n-a audiat decât pe un foarte încrezut şi nul personagiu, pe Kaestner, a cărui singură importanţă este, Poate, de a-i fi transmis preocuparea unei teorii coherente a paralelelor.

Gauss s-a format singur, în biblioteca universităţii, citând pe Euler, Lagrange şi Legendre. Astfel, proprietăţile numerelor găsite inductiv în adolescenţă, el descoperă că fuseseră gândite – unele însă insuficient demonstrate – de către aceştia. Încât primele patru secţiuni ale *Cercetărilor* reprezintă o muncă de punere la punct şi de clasare a unui material deja existent.

Originală e însă metoda: teoria congruenţelor, care uneşte într-un corp de doctrină rezultatele disparate.

245

Jâteodată, teoremele din această parte a *Cercetărilor* sunt pentru prima oară demonstrate exact, cum este cazul ilustrei, pe drept cuvânt, „theorema aureum", „legea reciprocităţii cuadratice" cum o numim noi azi. Găsită inductiv de Euler, fusese insuficient demonstrată de Legendre. Gauss însuşi o redescoperă inductiv în tinereţe. La 8 aprilie 1796, îi dă însă prima demonstraţie, neatacabilă, printr-o metodă directă, greoaie, bazată pe împărţirea discuţiei în 8 cazuri. Această demonstraţie a fost urmată de alte cinci, tinzând nu numai la simplicitate, dar la ierarhizarea şi articularea organică a ideilor.

Teorema afirmă că numerele prime impare p, q sunt, în acelaşi timp, unul rest pătratic al celuilalt, atunci şi numai atunci când sau $(p\text{-}l)$ *sau* $(q\text{-}l)$ se divide la 4.

Gauss a făcut ceva mai mult decât a demonstra teorema. A recunoscut marea ei semnificaţie (theorema aureum!). De atunci, în forme tot mai generale, teorema a străbătut şi luminat teoria numerelor, până la ultima generalizare din 1927, a lui Artin, folosită de Furtwängler pentru a încheia construcţia acelei teorii dificile a corpului claselor, iniţiată de Hilbert.

Secţiunea V-a a *Cercetărilor* tratează despre compunerea formelor pătraţice. Ea a sfidat multă vreme înţelegerea contemporanilor, datorită extremei concizii şi eliminării cu gria a oricărei urme a momentului euristic. Ştim astăzi, datorită operei de clarificare a lui Dirichlet, comentariilor lui Felix Klein, dar mai ales teoriei lui Dedekind, a aritmeticii corpurilor de numere algebrice, că secţiunea V-a ascunde teoria compunerii claselor de ideale ale ordinelor principale din corpurile pătraţice. Ermetismul redactării lui Gauss se explică şi prin sfiala sa, la acea epocă, de a folosi numerele complexe, a căror teorie riguroasă nu o stăpânea încă.

Disquisitiones mai cuprind şi teoria împărţirii cercului-Aici apare marea descoperire a lui Gauss, din vremea stuienţiei lui: posibilitatea înscrierii cu rigla şi compasul a poligonului regulat de 17 laturi.

De la Euclid, geometrii cunoşteau numai triunghiul echilateral, pătratul, pentagonul, poligonul regulat cu 15 laturi şi multiplii acestora, din doi în doi, ca înscrieri executabile cu linia şi compasul. Gauss umple această lacună, veche de două mii de ani, dând forma necesară şi suficientă pentru numărul de laturi al poligoanelor caracterizate de această proprietate. Demonstrarea riguroasă a necesităţii este însă aportul, de mai târziu, al teoriei lui Galois. La baza teoriei gaussiene a împărţirii cercului, stă o cercetare aritmetică asupra rădăcinilor primitive ale con –, gruenţelor binome modulo un număr prim.

Acest capitol din *Disquisitiones*, împreună cu reflexiunile lui Lagrange asupra rezolvării ecuaţiilor generale de grad mai mare sau egal cu 4, şi cercetările lui Abel asupra rezolubilităţii prin radicali a ecuaţiilor care-i poartă numele, au fost punctele de plecare, pentru Galois, în constituirea teoriei sale.

Să adăugăm că metoda de rezolvare din *Disquisitiones* (aceea a perioadelor lui Gauss) nu este epuizată de teoria ui Galois, a rezolvării ecuaţiilor prin radicali. Într-adevăr, gândită în cadrul corpurilor de caracteristică nenulă, a reprezintă primul exemplu de reducere a rezolvării unei ecuaţii la un şir de rezolvente normale de grup simplu, care nu sunt obligatoriu ecuaţii de diviziune circulară. Metoda lui

Gauss se integrează, mai degrabă, în forma generală a teoriei lui Galois, dată de Jordan, decât în moştenirea lui Galois.

În sfârşit, *Disquisitiones arithmeticae* mai conţin o scurtă indicaţie asupra uneia din cele mai frumoase descoperiri ale lui Gauss: împărţirea arcului lemniscatei în părţi egale şi reductibilitatea problemei la extrageri de rădăcini pătrate. Gauss nu a mai revenit, să dezvolte subiectul. Dar această scurtă notă, a lui Gauss, avea să fie

247

246

plină de consecinţe. Ea a îndrumat pe Abel să descopere dubla periodicitate a funcţiunilor eliptice şi existenţa funcţiunilor eliptice cu înmulţire complexă.

*

Am pomenit de „ermetismul memoriilor lui Gauss, în general, şi al faimoasei secţiuni a cincea, în particular. El derivă dintr-o anumită concepţie a artei teoremei, pe care Gauss o vedea ca un text august, ca o inscripţie, al cărei laconism e însăşi garanţia durabilităţii ei. Redactarea îi lua un timp considerabil, nu prin poleirea frazelor, ceea ce *ar fi* fost o zădărnicie, dar prin munca de eliminare a prisosurilor, de organizare internă a ideilor: de captare a lor, la izvorul cel mai direct.

Idealul său e clasic şi a fost admirabil definit de Minkowsky (vorbind de Dirichlet): „un minimum de formule oarbe unit cu un maximum de idei vizionare".

Astfel, Gauss n-a publicat decât o fracţiune din ceea ce a gândit de-a lungul unei vieţi întregi. Sigiliul său personal închipuia un pom cu numai puţine roade, iai dedesubt, cuvintele „*Pauca sed matura l*".

Această rigoare a *Cercetărilor aritmetice*, stilistică şi logică, are într-însa ceva nemilos, inexorabil. Nu mai puţin, însă, fascinator. Dacă acest fel de a scrie i-a înstrăinat lui Gauss pe cititorii obişnuiţi, i-a asigurat însă unul de lux: pe hughenotul Peter Gustav Lejeune-Dirichlet. Era nedespărţit de *Cercetările aritmetice* care-l însoţeau, chiar şi călătorii. Din munca aceasta, continuă, de descifrare, au ieşit *Lecţiile de teoria numerelor* transmise de Dedekind. În propria sa reconstrucţie.

Prin *Lecţiile* lui Dirichlet, dar mai ales prin celebrul supliment al

XI, în întregime al lui Dedekind, care le continuă, *Disquisitiones arithmeticae* sunt generatoi-ul celei

Puţine dar mature (lat.).

248

mai pline de vază cuceriri a veacului trecut: teoria algebrică a numerelor.

Disquisitiones pune înainte jocul noţiunilor, nu reprezentările lor prin formule.

După Gauss, teoria numerelor trebuie să fie „*begrifţ-liche*, *keine rechnerische Mathematik*". Mărturia o avem în pasagiul aşa de des citat, unde, vorbind de nedumeririle lui Waring asupra teoremei lui, Wilson – declarată nedemonstrabilă de acesta, câtă vreme va lipsi o notaţie a numărului prim – Gauss observă că Waring nu avea în definitiv nevoie de nicio notaţie: noţiunea sta lângă el, sub mână.

Disquisitiones arithmeticae sunt deci la origina acelei mişcări de axiomatizare a algebrei şi teoriei numerelor, desăvârşită de Emmy Noether.

A doua contribuţie a lui Gauss la „teoria numerelor", memoriile din 1825 şi 1831, despre „teoria resturilor bi-pătratice", cuprind, împreună cu o întemeiere riguroasă a calculului cu *numere complexe* (termenul e al lui Gauss), o transcendere a aritmeticei întregilor raţionali: *aritmetica întregilor* (cum au fost de atunci denumiţi) *ai lui Gauss*, *de felul* 2 + 3]/ – 1. împărţirea arcului lemnisca-tei l-a condus la această genială îmbogăţire a ideii de număr întreg. E adevărat, totul se petrece aici liniştitor: anomaliile care au stat la origina progresului aritmeticei apar abia în alte corpuri de numere. Pasul e însă uriaş, dacă ne gândim că el înseamnă relativizarea aritmeticei, a ceea ce părea să participe la absolutul ideii de număr.

În sfârşit, aparţinând aritmeticei avem încă fragmentele manuscrise – datând, unul din 1834, altul din 1837 – citate mai sus, asupra determinării numărului claselor de forme binare de discriminat negativ, dat. Ele arată că

Tematică noţională, nu calculatorie (germ.).

249

paternitatea acestui cei-o de idei aparţine lui Gauss. Diri-chlet

avea să dea în 1839, doi ani mai târziu, soluţia completă a problemei care îmbrăţişează şi cazul dificil al discriminatului negativ, prin metode analitice de o mare putere.

În articolul festiv, din 1877 (cu ocazia centenarului lui Gauss) intitulat *Ueber die Anzahl der Idealklassen în den verschiedenen Ordnungen i*, fundamental pentru cercetare, Dedekind reia metodele lui Gauss şi stabileşte formula numărului claselor pentru idealele divizibil-străine cu conductorul, din orice ordin cu element-unitate.

Aici-se încheie contribuţia lui Gauss la „teoria numerelor".

În algebră, mal bine zis în teoria funcţiunilor raţionale, aportul lui Gauss e critic. El constă în cele patru demonstraţii ale teoremei fundamentale a algebrei, dintre care prima formează teza de doctorat.

În limbajul prudent al lui Gauss – care evită, până în 1831 (când este în posesia unei teorii coherente a numerelor complexe), în redactare, orice aluzie la numărul complex, dar îl foloseşte ca metodă euristică – e vorba de a arăta că un polinom cu coeficienţi reali admite un factor linear sau cuadratic, de asemenea real.

Prima demonstraţie face împrumuturi certe topologiei. Nici cea de a patra demonstraţie, din 1849 (cu ocazia sărbătoririi de către oraş şi Societatea de ştiinţe a 50 de ani de la doctorat), nu le elimină complet Gauss simţea acest lucru. De aceea însărcina pe Mobius să dea fundamente satisfăcătoare demonstraţiei. Acest deziderat a fost împlinit însă de Ostrowsky, în anii noştri.

A doua şi a treia demonstraţie, pur algebrice, sunt însă neatacabile. Mai ales a doua se distinge prin eleganţa şi ingeniozitatea ei şi e bazată pe inducţie.

— Despre numărul claselor ideale în diferitele ordonări (germ.)

250

I

Despre fundarea riguroasă, din anul 1831, a calculului cu numere complexe, am mai pomenit. Aici Gauss are predecesori: pe Argand şi Cauchy. Dar lui Gauss nu-i ajunge fundarea logică. El vrea să dovedească, sieşi mai întâi, utilitatea noilor numere:

1) prin aplicaţiile din 1831 la teoria numerelor, de care am vorbit;

2) apoi, prin aplicaţiile la geometria elementară. Din această incursiune a lui Gauss în geometria elementară, rămâne soluţia la problema propusă de Schumacher, a înscrierii elipsei de arie maximă într-un patrulater dat Soluţia e dată prin numere complexe. Aici apare dreapta (numită cu numele lui Gauss şi Newton) care uneşte mijloacele diagonalelor.

Rămân iarăşi numeroasele soluţii, publicate sau în manuscris, la problema lui Pothenot, anume a cazului critic, când, prin apropierea punctului de cercul circumscris, construcţia obişnuită devine indistinctă şi deci nedorită din punct de vedere grafic. E vorba de determinarea unui punct din plan, când cunoaştem unghiurile sub care se văd dintr-însul laturile unui triunghi. Soluţia lui Gauss se bazează pe observaţia că cele trei produse de diferenţe de numere complexe ataşate perechilor opuse constituite cu patru puncte formează un contur închis. În definitiv, identitatea lui Euler pe dreapta complexă.

Soluţis conţine drept caz particular aşa-numita „problemă a triunghiului lui Pompei", care, prin decada 30, a determinat la noi o întreagă literatură (inutilă în cea mai mare parte, după cum vedem).

Contribuţia lui Gauss la analiza şi teoria funcţiunilor e foarte greu de preţuit. Avem numai două articole tipărite;

251

1) cel din 1812, despre *seria ipergeometrică*, unde se dau criterii de convergenţă – preocupare oarecum nouă pentru acea vreme;

2} cel din 1808, de astronomie, despre *modificările seculare*, unde media aritmetic-geometrică e introdusă ca proces convergent de calculare a perioadei funcţiunilor eliptice (cazul armonic: al integralei lemniscatei).

Sunt contribuţii de primul ordin, dar nu pe ele se bazează gloria de teoretician al funcţiunilor, a lui Gauss, şi nici pe manuscrise mai mult sau mai puţin complete, de felul fragmentelor de teoria numerelor din 1334 – şi 1837, cf pe aluzii din schimbul său de scrisori cu astronomii, pe indicaţii umbroase din jurnal, ori pe *însemnările criptice* cu care Gauss obicinuia să umple marginile libere ale cărţilor sale.

Astfel, se pare, Gauss era în posesia integrării ecuaţiilor

diferenţiale cu coeficienţi raţionali, admiţând ca integrală particulară seria ipergeometrică; deţinea principalele trăsături ale teoriei funcţiunilor eliptice, cel puţin limitate la cazul remarcabil, armonic, cu înmulţire complexă, al lemniscatei; din 1798, cunoştea descompunerea funcţiunilor eliptice în produse infinite sau reprezentarea lor sub, formă de cituri de serii tetha!

Fără îndoială, e excesiv.

Ne găsim în faţa unui cult organizat al gloriei lui Gauss, de către lumea matematică de la Göttingen. Göttingen este oraşul lui Gauss. Pe drept cuvânt, de altfel.

Ce era Georg-Augusta, Universitatea din Göttingen, înainte de Gauss? Nici măcar o universitate obscură, dar venerabilă. Dată din 1725.

Georg-Augusta *s-a înălţat* prin Gauss. Ilustrată, după moartea lui, de Dirichlet, Riemann, Klein, Minkowsky, Hilbert, Emmy Noether, mai toţi din familia spirituală a lui Gauss, e aproape o academie, în sensul antic al cuvântului. Berlinul însuşi, cu Jacobi şi Weierstrass, e arun

cât în umbră. Aceasta a fost situaţia, cel puţin până la începutul decadei 30.

Pentru matematicienii din afară de Göttingen (cei care sunt chemaţi la Göttingen îşi însuşesc imediat fetişismul local), Gauss e mare matematician pe temeiul celor scrise, mergând până la manuscrisele cu un început de redactare, postume. Ce poate dori mai mult gloria unui matematician, decât să fie autorul celor două *Disquisitiones*: aritmetică şi geometrică? Sau chiar a uneia singure dintre ele?

— E de ajuns.

Lumii de la Göttingen îi trebuie însă mai mult: un titan, sub fruntea căruia să fi viscolit ideile unui veac întreg. Ei văd în matematicile veacului al 19-lea o compoziţie orchestrală a cărei uvertură e Gauss. Toate motivele dezvoltate mai târziu, pentru ei sunt date în acest grandios preludiu.

Astfel vedem oameni de primul rang, ca Dedekind (cel dintâi

editor al operelor lui Gauss), Felix Klein şi colaboratorii lor: Bachmann, Paul Stăckel, Schlesinger, plecaţi peste paginile îngălbenite şi enigmatice ale vestitului *Tagebuch*, angajaţi într-o acţiune supraomenească, de reconstituire a unui continent scufundat.

Spectacolul e dureros dar nu lipsit de o anumită măreţie.

Da, virtualităţile din opera lui Gauss au o acţiune mai vie decât achiziţiile sale indiscutabile. Cu marginile ei mişcătoare, aceasta operă e practic infinită. Ea devine. Ne solicită să emulăm cu dânsa.

În felul acesta, Gauss ne este aproape un contemporan. Formula e banalizată de aşa-zisa „modernitate a clasicilor". Aici e vorba însă de altceva: de posesiunea unui spirit prin altul, mai înalt, a cărui prezenţă nu i se dezveleşte în întregime.

253

Iată mărturia. O culegem din evocarea lui Dedekind: *Gauss* în *seiner Vorlesung über die Méthoden der kleinsten Quadrate K*

În 1850, semestrul de iarnă, Dedekind, student la Got-tingen, se înscrie la Gauss ca audient.

Gauss, toată viaţa, n-a propus decât cursuri elementare. O excepţie este această metodă a celor mai mici pătrate pe care, de altfel, o preda cu ceva mai puţină neplăcere. Lecţiile aveau loc la Stemwarte, Observatorul astronomic, „încăperea în care se ţineau cursurile era despărţită de odaia de lucru a lui Gauss printr-o anticameră. Nu era mare. Noi, o parte din cei nouă studenţi, stăm grămădiţi la o masă ale cărei laturi erau făcute pentru trei, nu pentru patru inşi. Gauss rămânea la capătul de sus al sălii, din faţa uşii, la depărtare mijlocie de masă. Când veneam cu toţii, doi dintre noi, sosiţi ultimii, trebuiau să se strângă în jurul lui, cu caietele pe genunchi.

Gauss purta o tichie neagră subţire; gheroc lung, închis; pantaloni cenuşii. Şedea cât mai natural pe scaun, niţel încovoiat, cu ochii căutând în jos şi mâinile încrucişate. Vorbea liber, foarte clar, simplu şi neted; dar când voia să pună în relief un nou punct de vedere pentru care avea pregătit un cuvânt deosebit, caracterizator, atunci, cu o ridicare din cap, se întorcea către unul din vecinii săi, îl privea drept şi sever fără să-l slăbească, tot timpul rostirii apăsate, cu frumoşii, pătrunzătorii săi ochi albaştri. Asemenea lucru nu se uită".

După 50 de ani, simţim că Dedekind e încă urmărit de această lumină străină, sora celei care, în alte ore, imana pentru acest cititor al *Cercetărilor*, cleştarul mult poleitelor teoreme.

1 Gauss în prelegerea sa despre metoda celor mai mici P* trate (germ.)".

254

Trecând la geometria diferenţială, respirăm mai uşor. căci obiectul devine iarăşi tangibil, cum tangibil ne este în contribuţia la teoria numerelor.

Premiul de la *Copenhaga* (1822) publicat de Schuma-cher în 1825, în memoriile sale astronomice, tratează problema generală a aplicării conforme a doua suprafeţe (cuvântul de *reprezentare conformă* e introdus de Gauss).

E nedrept să se spună, aşa cum a afirmat Jacobi, că articolul nu aduce nimic nou, peste Lagrange. Ceea ce la Lagrange e artificiu de calcul, la Gauss e necesitat. Se vede clar că toate reprezentările conforme sunt epuizate de cercetare. În sfârşit, Gauss tratează cazul unei suprafeţe generale, nu al sferei.

În 1827 apar *Disquisitiones generales circa superfides curvas*, carte de o desăvârşită originalitate, ieşită, ca şi *Premiul de la Copenhaga*, din practica geodeziei.

Disquisitiones arithmeticae şi *Disquisitiones generales* sunt cele două coloane ale operei lui Gauss.

Cercetările generale sunt întâiul exemplu de geometrie considerată ca teoria invarianţilor unui grup infinit (ca să întrebuinţăm limbajul lui Klein). Ele conţin o teorie a liniilor geodetice, a triunghiurilor şi cercurilor geodezice, a reprezentării sferice prin normale paralele, a curburii integrale. În sfârşit, a *teoremei alese*, theorema egregium, al cărei înţeles este: prin îndoire (aplicabilitate, „Bie-gung") o suprafaţă păstrează în punctele ei acelaşi produs al razelor principale de curbură.

Memoriul conţine şi generalizarea teoremei lui Legendre asupra asimilării unui triunghi de geodetice cu un triunghi plan. Teorema lui Legendre se limita la sferă.

Dintr-o însemnare chiar din anul apariţiei *Cercetărilor generale*

reiese că Gauss recunoscuse valabilitatea reciprocei teoremei egregium în cazul curburei constante.

255

ceea ce are netăgăduită importanţă pentru orizontul speculaţiilor sale neeuclidiene.

Soluţia problemei echivalenţei izometrice a doua suprafeţe, date prin elementele lor de arc, e însă meritul de mai târziu, din 1838, al lui Minding, elev indirect al lui Gauss.

După noi, *Cercetările aritmetice* sunt mai importante decât *Cercetările generale*. Dar, pentru primele, Gauss are predecesori, cum am văzut. *În ultimele*, *originalitatea lui e absolută*.

Nirryc din *Disquisitiones generales* nu seamănă cu ce a făcut Bernoulli, Euler, Lagrange sau Monge.

Să spunem, în sfârşit, că Gauss a fost preocupat de „fundamentele geometriei"; că a trăit cu intensitate momentul naşterii geometriei antieuclidiene (cum îi zicea el); că, în însemnări, se găsesc foarte ascuţite demonstraţii asupra caracterului de clasă al direcţiilor de acelaşi capăt de paralelism (Hilbert a creat, mai târziu, un calcul al capetelor de paralelism, al cărui reazim este tocmai împrejurarea semnalată); în aceleaşi însemnări se găseşte apoi determinarea printr-o ecuaţie funcţională a ariei unui triunghi (demonstraţie care-l clasează ca geometru fără pereche şi în care Gauss introduce o figură înrudită cu împărţirea modulară a semiplanului complex); în sfârşit, însemnările conţin deduceri, independente, a formulelor de trigonometrie neeuclidiană, mult după ce Bolyai şi Lo-bacevski construiseră trigonometriile lor.

Să ne grăbim să adăugăm însă că toate acestea nu-l fac pe Gauss creatorul inedit al geometriei neeuclidiene, aşa cum fervenţii gloriei sale par să pretindă.

E sigur zvonul că Gauss se ocupă, în taină, cu această cercetare, a înveşmântat-o cu un mare prestigiu. Acesta e aportul principal al lui Gauss la crearea geometriei ne

256

euclidiene, şi este enorm. „Beoţienii", de care se temea atât, s-au dovedit că nu există. Ici, colo, câte un mic belfer, în vreo foaie

provincială, abia de şi-a zbierat dobitocia.

S-ar putea ca însemnări mai complete despre puterea lui Gauss de anticipare, şi în acest domeniu, să se fi pierdut. E timpul să facem însă partea focului şi să trecem mai departe.

S-a mers până acolo, încât împrejurarea că, în formula ariei unui triunghi, lungimea absolută a geometriei neeuclidiene a fost însemnată de Gauss cu *k*, e citată ca argument în favoarea priorităţii lui Gauss asupra lui Beltrami; căci, ni se spune, fceo abreviere de la Kriimmung!

Pe de altă parte, e un fapt că Gauss a calculat curbura suprafeţei de revoluţie a tractricei; deci e foarte probabil să se fi gândit la realizarea planului neeuclidian pe o suprafaţă euclidiană. De a nu se fi grăbit să conchidă la echivalenţă, îl ridică însă mult deasupra lui Beltrami, fiindcă probabil acest om extraordinar va fi văzut că e vorba de o echivalenţă în mic, şi nu de o echivalenţă în mare.

În sfârşit, Gauss poate fi privit ca premergător şi animator al topologiei, pe care o numea geometria situs.

Mai întâi trebuie menţionată formula lui integrală, care dă numărul împletiturilor a doua curbe. Important este însă impulsul pe care a ştiut să-l imprime cercetărilor lui Mobius şi Listing: constituirea unei „geometrii modale", cum o numea acesta din urmă.

Listing e de altfel primul autor al unei topologii corn – binatorii (termenul „topologie", care a prevalat asupra lui „Analysis – şi geometria situs", îi aparţine) şi recunoaşte ca premergător pe Gauss, al cărui elev fusese la Göttingen.

Gauss a mai gândit asupra consecinţelor pe care le poate avea pentru teoria cunoaşterii geometria neeuclidiană.

257

În diferite rânduri s-a declarat antiapriorist.

Koi am văzut la Stemwarte, la Göttingen, păstrate, două volume ce aparţinuseră lui Gauss, ale *Criticii raţiunfi*, *pure* pline cu adnotări, nepublicate încă, ale acestuia.

*

Ultimii ani ai lui Gauss sunt sterili. Astma de care suferea îl împiedică să lucreze. Activitatea profesorală-constituie pentru el, la această dată, un refugiu. Deci o îndură mai uşor. În orice caz nu se mai

plânge de ea.

Prietenii săi din tinereţe: Olbers, Bessel, Schumacher, au murit. Celor rămaşi: fraţii Humboldt şi Sartorius von Waltershausen le scrie tot mai rar. Ultima scrisoare, din mâna lui, este de la sfârşitul anului 1854 şi e adresată fizicianului englez Sir David Brewster.

La 22 februarie 1855, pe la amiază, are un prim atac de inimă. Către seară se linişteşte. Nu mai vede. Vorbeşte numai în şoaptă, aude şi cunoaşte. Curând e cuprins de somnolenţă, respiraţia devine tot mai înceată: se opreşte, se reia cu pauze tot mai lungi. La 1 şi 5 minute noaptea îşi dă sfârşitul.

Ne-a rămas evocarea figurii lui Gauss pe catafalc. O desprindem, pentru a o reda liber, din cartea lui Sartorius *Gauss zum Gedächtnis*. E o dovadă a acelui fel de religiozitate care merge până la canonizare, ce Gauss a ştiut să o inspire ucenicilor.

„În seara de 25 februarie Gauss odihni pentru ulta noapte în odaia sa. După ce un sicriu negru, simplu, fu pregătit, numai prietenii apropiaţi (nicio mână laică rf-a ajuns să-l atingă) săvârşiră ultima datorie pioasă.

Aşternurăm racla sa liniştită, îl aşezarăm cu multe griji într-însa şi încoronarăm cu merişor verde şi florile primăverii, capul său foarte nobil şi nemişcata-i statură.

Dimineaţa următoare, înainte de ceasul 9, sicriul deschis, înconjurat de făclii şi ramure de cipri, se găsea în aula Observatorului.

În întâmpinarea acelei ore grave, trăsăturile mortului se turnase parcă în alte tipare. Măreţia lor actuală nu păstra nimic din dulceaţa înfăţişării de ieri. Fruntea înaltă, înconjurată de laur, sprâncenele cu arcul lor frânt, uşor ridicate, profilul poruncitor, gura exilată în tăceri, îmbrăcaseră nu ştiu ce tulburătoare demnitate, ca pentru un sacru.

Pe treptele unde ni se arăta, o ultimă dată, părea cufundat în judecarea fără apel a vieţii lui şi alor noastre".

În trecerea mea ultimă prin Göttingen am fost condus să văd odaia în care a murit Gauss. Pregetasem s-o fac mai înainte.

E păstrată, aproximativ, în starea în care se afla în acea dimineaţă de 23 februarie, acum 100 de ani. În lumina galbenă, aproape mistică, ce cădea din fereastră, simplicitatea lucrurilor din jur

căpăta nu ştiu ce omogenitate, ce unitate severă. Orice podoabă ar fi fost de neîndurat, o incongruitate şi o pată de stil. Iată jilţul în care a aţipit de veci; aici, gherocul lung, descris de Dedekind, în care apărea studenţilor; mai departe, pupitrul alb, de mesteacăn, pe care supunea adevărul.

Impresia e copleşitoare.

Această cameră, ce a conţinut, în putere, matematica unui veac întreg, mi-a apărut însăşi materializarea artei neegale a teoremei („maximum de gând în minimum de cuprindere") practicată de Gauss.

În perete, fixată, sta medalia ce regele George al V-lea a pus să i se bată, curând după moarte.

Georgius V – rex Hanoverae, mathematicorum principi, Academiae suae Georgiae-Augustare, decori aeterno".

1 George al V-lea, regele Hanovrei, principelui matematicienilor, podoabei veşnice a Academiei sale George-Augusta (lat.).

259

Gauss a realizat printre matematicieni un ordin nou; oarecum transfin.it de mărime. E net superior unei opere, ea însăşi supremă.

BIBLIOGRAFIE

— Sartorius von Waltershausen: *Gauss zum Gedächtnis*.

— F. Klein: *Vie Entwicklung der Mathematik im 19-ten Jahr-hundert*.

— P. Stăckel: Gauss *als Geometer*.

— R. Dedekind: *Gesammelte Werke* II.

„*Gazeta matematică*, mai 1955

EVARISTE GALOIS (Fragment)

Deocamdată să încercăm a prinde în câteva trăsături sumare aceasta. figură de matematician şi revoluţionar, singuratică şi neliniştitoare între toate. Folosim, pentru aceasta, biografia amănunţită, datorită istoricului P. Du-puy, apărută în 1896 în analele Şcolii Normale: scriere critică, bazată pe mărturiile comparate ale puţinilor colegi ai lui Galois supravieţuitori la acea dată şi pe analiza documentelor.

Evariste Galois s-a născut în 1811 într-o localitate din jurul Parisului: Bourg-la-Reine sau Bourg-l'Egalite, cu» se numise, o vreme,

sub revoluţie.

Dinspre partea tatălui cobora dintr-o familie de pe" fesori particulari, directori de internat, sarcină pe care şi-o transmiteau ereditar încă din timpul vechiului regii-l-Dinspre partea mamei, dintr-o familie de jurişti.

Copilăria o petrece la Bourg-la-Reine printre fraţii, surorile şi verii lui, fără să cerceteze vreo şcoală a statului, instruit numai de maică-sa, ale cărei simţiri religioase nu excludeau ideile generoase, liberale ale vremii.

Cultura inimii i-a făcut-o însă tată-său: singurul om pe care Evariste l-a iubit cu adevărat, cum singur mărturiseşte prietenului său Auguste Chevalier, într-o scrisoare trimisă cu puţine zile înainte de duelul fatal. Aşadar: radicalismul intransigent, dragostea sălbatică de libertate, care aveau să distingă mai târziu pe republicanul Evariste Galois, i-au fost transmise de tatăl său, Nicolas Gabii el, ale cărui predici antiregaliste trebuie să se fi întipărit adânc în spiritul adolescentului.

Toate mărturiile din acea vreme concordă în a-l înfăţişa pe Evariste, ca pe un copil iubitor şi apropiat, în aparenţă cel puţin. Cum a fost posibilă răsturnarea completă, a naturii acesteia, ce avea să vină? Desigur, în parte, datorită latenţelor revoluţionare ale lui Galois; în parte, însă, datorită epocii tulburi, favorabilă formării caracterelor violente, care înseamnă domnia lui Carol al X-lea.

În 1823 Evariste e trimis la Paris, ca intern al liceului I Louis-le-Grand unde, în ciuda vigilenţei dascălilor, bântuia un vânt revoluţionar. Parisul de dincolo de zidurile internatului, frământat de mişcări revoluţionare, era totuşi cum nu se poate mai prezent aici.

Patima politică şi vocaţia matematică se declară aproape simultan la tânărul intern. Gradele iniţierii mă-[tematice le străbate repede, pentru a cantona curând în matematicile superioare. Operele lui Gauss şi Lagrange le cunoaşte încă din anii ultimelor clase de liceu. Această confruntare cu cercetarea matematică îl face să-şi neglijeze temele şcolare, chiar cele de matematici. Continuă totuşi, în general, să fie bine notat.

Dar marea transformare, din aceşti ani, se petrece în tipul său

moral. Conştiinţa propriei sale superiorităţi şi Patima politică, îi dezvoltă o dispoziţiune posacă, neliniş

260

261

titoare. Iată cum e preţuit caracterul său în cataloagele clasei de matematice preparatoare – penultimul an petrecut de Galois la Louis-le-Grand. 1827 – 28: trimestrul I: bun, dar aparte;

— „– îi original şi ciudat;

— „– III: ascuns şi original.

Gradaţia în înrăutăţire e evidentă.

Din această epocă rămâne de la Galois, articolul *Demonstration d'un théorème sur les fractions continues periodiques* apărută în analele lui Gorgonne, 1828. Articolul e departe de a anunţa pe marele algebrist de mai târziu, deşi depăşeşte cu mult nivelul şcolar. E interesant însă ca document întrucât arată cum prin 1828 şi poate mai târziu, Galois avea numai preocupări algebrice. Nu abordase încă teoria funcţiunilor. Aşadar iniţierea lui în acest domeniu, cât şi propriile lui" investigaţii (care, după noi, îl clasează pe Galois mai mare teoretician al funcţiilor, decât algebrist, dacă e posibil) se petrec în anii săi cei mai posomorâţi: 1830 – 1832, între două popasuri prin închisori, când lua parte la mişcările de stradă ale Parisului. Ceea ce dovedeşte că durata în care nasc invenţiunile de geniu, are propriile ei cadenţe, prin nimic asemănător cu bătăile încete ale timpului obicinuit.

Să spunem deci, că după cele câteva rânduri înfrigurate cu care Galois, în ajunul duelului, termină scrisoarea – testament – către Auguste Chevalier, Galois depăşeşte, în aceşti ultimi doi ani, pe marii săi contemporani: Gauss, Abel în cercetările lor asupra funcţiunilor eliptice şi abeiiene, pentru a egala dintr-odată, făcând saltul a trei decenii, pe Riemann şi Weierstrass.

Galois era sigur în posesia noţiunii de gen al unui corp de funcţiuni algebrice, cunoştea legătura între acest număr p şi cele 2 p perioade ale integralelor abeiiene de prima speţă, cât şi relaţiile bilineare între perioade.

262

Din nenorocire, din aceste strălucite lucrări, nu rămân decât

puţinele rânduri, care termină scrisoarea-testament. Ultimul pasagiu, destul de obscur, ar autoriza părerea că Galois dusese cercetările până la hotarele calculului funcţional. Acea misterioasă „*theorie de l'ambiguite*" şi aplicaţiile ei la „analiza transcendentă", despre care el pomeneşte la sfârşitul celebrei scrisori, cu greu ar putea corespunde vreunei ramuri moderne de cercetare, alta, decât calculul funcţional.

Aşadar *teoria funcţiunilor reprezintă ultimul stadiu al preocupărilor lui Galois şi domeniul în care genialitatea*

ki se va fi exprimat cât mai necontestat. Dar singura urmă lăsată de aceste mari izbânzi matematice, este pasagiul

I ultim al unei scrisori grăbite.

Teoria ecuaţiilor, a cărei perioadă de pregătire trebuie I s-a fi fost mai lungă, Galois o elaborează în anii adoles-I cenţei. În orice caz ea este gata, în marile ei linii, prin 11828 – 1829 când Galois, în vârstă numai de 17 ani, după I prima cădere la examenul de intrare în Şcoala Politehnică, I urmează (pentru a se întări!) clasa de matematice speciale I ale liceului Louis-le-Grand.

În acest an, Galois prezintă Academiei de Ştiinţe primul I său memoriu privitor la rezolvarea ecuaţiilor. Cauchy, I căruia memoriul îi este încredinţat spre cercetare, îl pierde, I aşa cum rătăcise cu câţiva ani în urmă memoriul celebru I al lui Abel. Această coincidenţă pune într-o lumină particulară caracterul sau cel puţin spiritul de ordine al acestui I curtean legitimist care, matematiceşte, se aşază hotărât I cu o treaptă mai jos, faţă de aceşti solicitatori ai săi neso –, cotiţi: Abel şi Galois.

Uşurinţa cu care Cauchy primeşte şi pierde acel me-l moriu, e resimţită de Galois ca o dizgraţie a sorţii. A; două cădere la examenul de intrare la Şcoala Politehnică, clin vara anului 1829, vine odată cu sinuciderea bătrânuluii Nicolas Gabriel Galois (ca urmare a persecuţiilor laşe ale

263

regaliştilor), să umbrească definitiv viaţa lui Evariste Galois. Noi ne închipuim foarte bine ce trebuie să fi fost, pentru inima revoluţionară a lui Galois, visul, mângâiat din copilărie, de a fi primit ca elev al Şcolii Politehnice, una din ultimele cetăţi republicane din aceşti

ani de restauraţie. Intrarea în Şcoala Normală, care se petrece în decembrie 1829, nu fără oarecari greutăţi, nu-l poate mângâia de căderea la Şcoala Politehnică, pentru simplul motiv că Şcoala Normală reprezenta în acel moment un palid reflex a ceea ce fusese mai înainte. Se numea atunci „l'École Preparatoire" şi căzuse sub influenţa congregaţiilor religioase.

al „doilea memoriu asupra teoriei ecuaţiilor, trimis între timp Academiei de Ştiinţe, dispare la fel cu cel dintâi, rătăcit de secretarul perpetuu, şi definitiv pierdut prin moartea acestuia.

O notă 1 apărută în *Bulletin se Ferussac* ne dă o idee de stadiul în care se găseau cercetările lui Galois, la începutul anului 1830. Obiectivitatea ne obligă să recunoaştem că aceste cercetări apar în acel moment incomplete şi într-un anume punct greşite. Totuşi se vede că Galois e în posesia principalelor rezultate.

Sfârşitul acestui an de studiu e însemnat de zilele sângeroase ale revoluţiei din iulie şi întoarcerea lui Louis Philippe. Cu toate protestările sale, Galois, intern al Şcolii Normale, nu poate participa la „cele trei glorioase". De aci, un surd resentiment împotriva d. Guignault, directorul şcolii, resentiment ce avea să izbucnească mai târziu sub forma unui memorabil scandal.

Aici, în Şcoala Preparatorie (redevenită după revoluţi din iulie Şcoala Normală Superioară), întâlneşte Galois pe Auguste Chevalier, legatarul său testamentar, de mai târziu spirit neliniştit, pe care îl regăsim, după doi ani de Şcoala Normală, printre cei mai fanatici adepţi ai saint-simonis

1 *Analyse d'un mămoire sur la resolution algebrique de equations*. *Oeuvres*, pag. 11 (*n.a.*).

mului – unul dintre călugării laici ai closterului de la Menilmontant.

Iritaţia lui Galois împotriva directorului Şcolii Normale merge crescând, hrănită de politica reacţionară studenţească a acestuia, până când capătă glas într-un atac semnat „un eleve de l'Ecale Normale" – apărut în numărul din 3 decembrie 1830 al jurnalului *Gazette des écoles* – în care Guignault e acuzat de atitudine oportunistă în bilele

celor trei glorioase şi de respingerea cererii elevilor şcolii de a purta uniforma şi arme, la fel cu tovarăşii lor politehnicieni.

Nu se ştie prea bine cum a fost identificat Galois ca autor al acelor rânduri. De ajuns că la 3 ianuarie 1831 e eliminat de minister, din şcoală, la cererea directorului.

Galois îndură această nouă decădere oarecum uşor, bucuros (poate) de a fi scuturat orice disciplină şi a fi devenit el însuşi: un maestru şi un cetăţean, nu un elev. Altfel l-ar fi atins eliminarea din Şcoala Politehnică.

Un moment îl vedem întemeind, în prăvălia librarului patriot Caillot, din Rue de Sorbone, un fel de academie privată, în care îşi propune să iniţieze pe diverşii ei membri în matematicele superioare cât şi în propriul său cerc de idei. Academia trebuie să fi avut la început succes, căci deschiderea are loc în faţa unui public de 40 de persoane.

Dar, în Galois, tipul savant cedează curând pasul tipului revoluţionar sau, după propria lui expresie: „inima începe să se răzvrătească împotriva capului". Mişcările de stradă, care agită primii ani de domnie ai monarhiei din iulie, îl atrag în viitoarea lor şi Academia e dată uitării. Se înscrie în Garda Naţională, ca artilerist şi intră în societatea subversivă „Amicii poporului". Toate revoltele Parisului din primăvara lui 1831 îl văd pe baricade.

Ceea ce contribuie să-i adâncească felul amar şi războ

nător e soarta pe care o are al treilea şi ultimul său memoriu către Academia din Paris. Poisson, însărcinat cu cercetarea memoriului, îl înapoiază după patru luni lui Galois, cu menţiunea *neinteligibil*.

În sfârşit, la 9 mai 1831, se întâmplă ireparabilul. Galois apare oficialităţii ca inamic personal al regelui şi se dezlănţuie împotriva lui acel şir de persecuţii care, până la urmă, trebuia să-l răpună.

Astfel, la banchetul dat de republicani în acea zi, la restaurantul „Culesul viilor din Burgundia", în localitatea Belleville, lângă Paris, între două discursuri prolixe ale participanţilor, tânărul Galois strecoară un toast scurt, dar categoric. Ţinând în aceeaşi mână şi paharul şi briceagul deschis, de care se servise la masă, se ridică şi

urează: „A Louis-Philippe". Apoi goleşte paharul dintr-o înghiţitură şi se aşază. Toastul lui Galois a fost, în acea seară, punctul de plecare al unor mari dezordini antiregaliste, în întreg Parisul. A doua zi, Galois e internat la închisoarea Sfintei Pelagia. La 15 iunie juraţii, printre care vor fi fost mulţi patrioţi, îl achită de orice penalitate. Poliţia însă îl luase la ochi şi căuta acum cea dintâi ocazie ca să-l aresteze. Ziua de 14 iulie aduse cu ea pretextul căutat. Galois, în uniformă de artilerist al Gărzii Naţionale, dizolvată între timp, trecea cu unitatea lui peste un pod al Senei, spre serbările organizate de poporul Parisului. Oamenii regelu interceptează la cele două capete ale podului formaţia lui Galois, arestară pe comandant pentru a-l arunca din nou între zidurile Sfintei Pelagia unde îl aşteaptă o prevenţie de cinci luni. La 3 decembrie Galois e condamnat la şase luni închisoare, fără a i se socoti cele cinci luni de pl" evenţie.

În această a doua şedere la Sfânta Pelagia, îşi va i adâncit Galois ideile lui algebrice şi mai ales analitice printr-o muncă de cap, fără însemnări în interminabiler preumblări prin curtea închisorii, luat în râs de patrioţii, oameni din popor, închişi odată cu dânsul, silit adesea să

Ia parte la beţiile lor de rachiu, procurat prin contrabandă de paznici, adevărată otravă pentru organismul său şubred. Aceste scene, puţin înălţătoare, erau răscumpărate însă seara printr-un ritual impresionant. Deţinuţii politici se adunau în curtea închisorii, înainte de sunarea stingerii, în jurul unui tricolor, să cânte imnuri patriotice, sfârşind totdeauna cu *Marseillesa*. La cuvintele „*Amour sacre de la patrie*", toţi îngenuncheau. De sus, din celulele de lângă streaşină, corul copiilor condamnaţi pentru vagabondaj, sămânţa revoluţiilor viitoare, relua accentele *Marseillesei* şi culmina cu imnul tineretului republican de pe atunci:

„*Nous entrerons dans la carrière Quand nos aines* n'y *seront plus*;
Nous aurons le sublime orguell De les venger ou de les suivre".

Bătrânii defilau apoi pe dinaintea tricolorului, îi sărutau aplecaţi faldurile, ca să urce apoi în celulele lor îngheţate unde Galois relua, de-a lungul ceasurilor de insomnie, firul întrerupt al meditaţiilor lui

matematice.

La 16 martie 1832 Galois e pus în libertate, pe garanţia cuvântului de onoare, deşi nu-şi isprăvise osânda. Sănătatea lui scăpata tot mai mult.

Dar abia ieşit din închisoare Galois cade în mrejele unei femei mediocre, unealtă a destinului şi poate şi a politicei regeşti. Despre această făptură se ştie foarte puţin.

Raspail, unul din biografii lui Galois şi din puţinii contemporani care au cunoscut-o, o numeşte „*coquette de bas-etage*". Prin intrigile acesteia, doi din mulţii ei prieteni, un presupus unchi şi un presupus logodnic, provoacă pe Galois, în acelaşi timp, la duel. Întrucât acei agresori par să fi fost ei înşişi în partidul patrioţilor, codul de onoare al membrilor partidului obliga pe Galois să se bată chiar în acele condiţii inegale.

267

După ce, în ajun, redactează scrisoarea celebră către Auguste Chevalier, Galois cade a doua zi dimineaţă, la

30 mai 1832, străpuns de un glonte pe terenul lacului La Glaciere, lângă Gentilly.

Martori şi adversari se evaporează, între timp, ca prin minune. Rănitul e transportat de un ţăran care trecea la târg, cu căruţa, până la cel mai apropiat spital. O peritonită se declară în următoarele 12 ore şi Galois moare a doua zi.

31 mai, asistat de fratele lui mai mic Alfred.

Multe lucruri nelămurite, din acest duel, au făcut să se acrediteze legenda că provocatorii lui Galois erau oamenii plătiţi ai regelui, intraţi prin fraduă în partidul patrioţilor, şi că însăşi femeia, obiectul acestui litigiu, n-ar fi fost decât o unealtă a poliţiei, pregătită anume pentru pierzarea lui Galois.

Iată viaţa violentă a acestui de tot mare matematician. Ea poate fi pusă în paralelă cu genialitatea la fel de timpurie, cu radicalismul arzător şi mai ales cu neconformismul unui alt mare francez: poetul Arthur Rimbaud, unul din incendiatorii Comunei, de la 1870.

Ceea ce ne reţine în Galois e alăturarea patetică, făcută să izbească imaginaţiile, a *unui mare matematician şi revoluţionar*. Cu cât

mai cuceritoare este această apariţie, căreia finalul duelului îi adaugă un colorit romantic, decât figura celuilalt matematician, contemporan al lui Galois, la fel de stăpânit de patima politică, legitimistul Cauchy, a cărui existenţă se scurge prin academii sau în exiluri somptuoase, ca profesor al fiului lui Carol al X-lea Oa Turin, la Viena şi la Praga)! Notăm, în treacăt, încă o asemănare a celor doi matematicieni. Operele amândurora suferă de un anume abandon: a lui Galois, e scrisă în fulgerări întrerupte, între două închisori şi un duel, în scurtele răgazuri pe care i le acorda un destin nemilos i-a lui Cauchy, se întinde monotonă pe vreo 800 de memorii, în voia facilităţii unui talent prolix.

263

Totuşi spectacolul acestei vieţi prodigioase nu trebuie să se traducă într-o acceptare necritică a operei algebrice a lui Galois. Ştiinţa e o construcţie obiectivă care se desfăşoară în afară de noi, devenită aproape anonimă prin mulţimea contribuţiilor care i se aduc. Întocmai ca şi în arhitectura caracterelor, detaliile ieşite din mâna vreunui meşter iscusit se pierd în marele efort colectiv.

Opera lui Galois nu poate fi despărţită de a comentatorilor săi, printre care citǎm în special pe Betti şi pe Camille Jordan. Când contemplăm teoria ecuaţiilor, aşa cum ne-a parvenit, admirăm în realitate acel monument obiectiv în care motivele şi intenţiile se topesc într-un tot unitar.

Sigur e drept să dăm numele lui Galois întregului edificiu, fiindcă el este ctitorul. Nu trebuie împins însă fetişismul până la a-i atribui paternitatea unor lucruri pe care le-a numit, fără îndoială, el cel dintâi, despre care nu a avut nicio noţiune clară.

Aşa se întâmplă cu ideea de grup. E un loc comun, că această noţiune a fost introdusă în ştiinţă de Galois. La fel se întâmplă cu teorema centrală a teoriei lui Galois, care e atribuită, în general, acestuia.

(Din cursul ţinut la Facultatea de matematici în anul universitar 1945-1946.)

DIRECŢII DE CERCETARE ÎN MATEMATICILE CONTEMPORANE

Nu orice subiect matematic se lasă vulgarizat. În domeniul elementar, unde noţiunile „curbă”, „suprafaţă”, „diferenţială”,

„integrală”, „convergenţă”, „divergenţă”.

2 Go

sunt răspândite astăzi prin întinderea învăţământului tehnic şi prin conferinţele pentru ridicarea nivelului profesional al cadrelor didactice, greutatea nu e de netrecut (cu toate că vagul permanent în care sunt lăsate noţiunile constituie un simulacru de claritate).

Cum poate fi însă popularizată, fără lungimi şi fără obscurităţi, o temă privind mai mult decât matematicile superioare („matematicile supreme”, aş îndrăzni să scriu), unde ilustrarea conceptelor prin exemple simple (la definirea lor riguroasă trebuie renunţat) ar sparge şi ar d-jpăşi cu mult limitele impuse unor astfel de articole?

Să încercăm totuşi un răspuns inteligibil la întrebarea cuprinsă în titlu.

*

Începem prin a risipi un echivoc.

Un matematician determinat poate vorbi cu destulă competinţă doar despre sectorul unde o specializare nedorită, însă obligatorie, l-a zidit de timpuriu.

Epoca matematicienilor generali, eclectici, se aşază mult înapoia noastră, în veacul al XVIII-lea. Veacul următor cunoaşte tot mai rar apariţia acestui tip armonios de geometru, a cărui întrupare desăvârşită pare a fi fost Felix Klein. În ce priveşte veacul XX pot afirma că singurii matematicieni care au făcut periplul ştiinţei lor sunt: Constantin Caratheodory, mort acum doi ani la München şi Jacques Hadamard, trecut astăzi de 90 de ani.

Fiecare matematician este ţinut să ia act de direcţia cercetării în sectoarele vecine specialităţii sale. Dar tot ce s-ar încumeta să afirme despre stările din aceste domenii, va fi neinstructiv, irelevant, adesea arbitrar sau fals.

Să ne închipuim un navigator în jurul unor uscaturi, la malul cărora n-a tras niciodată, povestind despre muncile câmpului ori culesul viilor zărite de departe şi în pli”.

mers. Altfel va şti să vorbească însă de elementul pe care-l străbate sau de alcătuirea îmbarcaţiei sale: grosimea odgoanelor, nodurile lor complicate, rezistenţele şi reciprocităţile diverselor părţi

ale năvii, comportamentul lor în primejdii.

Cu dezvoltarea de astăzi a ştiinţelor matematice, o specialitate (altă dată un simplu capitol al unei discipline unice: matematica) a devenit o ordine în aparenţă autonomă, un „rega" care se alătură regnurilor gemene aşa cum domeniul lui Neptun se juxtapune domeniului lui Pluto sau Demeter. O unitate a ştiinţelor matematice există, bineînţeles, dar nu locuieşte, ca până deunăzi, în noi ci în afara noastră: în linia pe care aplicaţiile o imprimă ştiinţei pure, resimţită indirect în cele mai abstracte despărţăminte ale sale.

Toate acestea, pentru a explica de ce voi mărgini răspunsul întrebării din titlu la algebră şi teoria numerelor, devenite de vreo 20 de ani provinciile specializării noastre.

Dezvoltarea expresiei artistice nu e unitară. Ea comportă întâi stadiul naiv al creaţiei literare nereflexive, a cărui ilustrare o găsim în folclor.

Cercetările morfologice: enumerarea, clasificarea şi reducerea diverselor tipuri de exprimare; deasupra lor, cercetările etimologice şi semantice: îndepărtarea straturilor depuse pe cuvinte de o lungă întrebuinţare, restituirea înţelesului lor originar, compararea zăcămintelor lexicale şi structurilor sintactice a diverse limbi, explicarea deviaţiei în timp a sensurilor, transformarea întrebărilor de mai sus de la expresia „în mic" a frazei la expresia „în mare" a genurilor literare – sunt preocupări corespunzătoare unui stadiu ulterior.

270

271

Creaţia literară critică, opusă creaţiei naive, beneficiară a tuturor cercetărilor aride de mai sus, e termenul evoluţiei expresiei literare.

În matematică lucrurile nu se înfăţişează mult diferit. Următor pletorii de producţii naive (aceasta înseamnă intuitiv-constructive, necritice) apare nevoia unei luări în posesie mai directe şi mai puternice a realităţii matematice, prin elaborarea unor scheme abstracte cât mai încăpătoare, tipare comune ale unor teorii diferite ca materie.

Galois (1811 – 1832) este iniţiatorul acestei direcţii, prefigurată

de altfel în opera lui Gauss (1777 – 1855).

Cei care privesc din afară matematicele văd esenţa lor în calcul. Resturi ale învăţământului elementar sau familiaritate cu matematicile aplicate unde, într-adevăr, stăpânirea calculului numeric este de neocolit, sunt la originea acestei confuzii. Dar chiar unii matematicieni, legaţi de instrumentul lor momentan de cercetare şi care nu' au timpul nici înclinarea de a medita asupra disciplinei proprii, pun accentul pe calculul formal.

Ei bine, pentru cea mai mare parte a matematicienilor de astăzi, calculul este un expedient comod dar imperfect, un accesor cu vădit caracter tranzitoriu. Câteodată: o metodă heuristică binevenită, adesea însă nedorită, mascând adevărata natură a lucrurilor.

Realitatea în matematicele pure o constituie lumea conceptelor (abstracţiuni ale unor date directe ale experienţei). Deci tratarea realistă a acestei naturi secunde, cogitale, o constituie nu dezvoltările algoritmice (calculatoare) ci combinarea logică a axiomelor. Tot ce se interpune între subiectul raţionant şi „datum"-ul noţiunilor, tulbură oglindirea lor în spirit.

Astfel, recurgând la un exemplu binecunoscut din teoria funcţiunilor, stăpânirea completă a funcţiunilor analitice de variabilă complexă o dă nu reprezentarea lor prin integrale sau prin serii de puteri, ci tratamentul axiomatic inaugurat de Riemann.

Câteodată prejudecata algoritmică poate falsifica pe de-a întregul preţuirea dificultăţii unei probleme.

Cam pe la începuturile aritmeticei moderne (a doua jumătate a veacului al XVIII-lea) aşa-numita teoremă a lui Wilson (produsul numerelor naturale până la p-l plus 1 e divizibil cu p, dacă pe prim) părea una din acele propoziţii, cum singură teoria numerelor cunoaşte, făcută să desfidă, veacuri încă, puterile matematicienilor. În realitate propoziţia aparţine matematicelor elementare şi demonstrarea ei se reduce la un simplu joc. Găsită empiric de juristul Wilson, în tinereţea lui, când se ocupase întrucâtva cu matematicele, a fost publicată fără demonstraţie, de un matematician profesionist Waring, care s-a înşelat ou totul asupra deficultăţii ei.

Aceasta a dat prilej lui Gauss să formuleze pentru întala dată

opoziţia între „algoritmic" şi „axiomatic" (sau noţional") în următoarele rânduri celebre, care au impresionat atâta pe Dedekind şi stau la originea noului stil:

„*Sed neuter demonstrare potuit, et* cel *Waring fateiur demonstrationem e o dificilorem videri, quod nula notatio jignit possit, quae numerum primum exprimat. Ad nostro quidem judicio hujusmodi veritates ex notionibus potius quam notationibus hauriri debebant*". *

1 Disquisiliones arithmeticae (1801), pp. – 74 – 75. Pe româneşte: „Însă niciunul din doi (nici Wilson nici Waring) n-a putut s-o dovedească, iar vestitul Waring afirmă că demonstraţia îi apare cu atât mai grea, cu cât nu se poate închipui nicio formulă care fă exprime numărul prim. După judecata noastră însă, adevăruri Je acest fel trebuie extrase mai mult din noţiuni decât din no – acţiuni" (*n.a.*).

272

273

— J – Versuri şi proză

O algebră şi o teorie a numerelor cât mai liberă de servitutea calculului în care formulele reduse la un minimum să aibă oarecum rolul figurilor din geometrie: acela de a fixa ideile, fără a participa esenţial la ţesătura internă a raţionamentului – iată ideea conducătoare a lui Gauss şi Galois.

Divizibilitatea în domenii generalizate ale numerelor, respectiv rezolubilitatea prin radicali a ecuaţiilor algebrice sunt reduse la proprietăţile unor scheme abstracte, anume lacompunerea formelor (în care teoria idealelor din corpurile pătraţice se găseşte prefigurată) respectiv la descompunerea grupurilor în şiruri de compoziţie.

Această direcţie se afirmă prin fundarea de către unul din cei mai mari matematicieni: Richard Dedekind (1831 – 1916) a teoriei idealelor în corpurile de numere algebrice, triumfă însă cu E. Steinitz (Teoria extinderilor) şi Emmy Noether (Teoria abstractă a idealelor) între anii 1910 – 1926. Ea continuă să domnească netulburată până spre mijlocul decadei a treia.

Cu elevii lui Emmy Noether această algebră abstractă, creată pentru a face inteligibile anume capitole de teoria numerelor, se constituie autonom. Scheme din ce în ce mai cuprinzătoare (grupuri

abstracte, semigrupuri, grupuri cu operatori, inele, ideale, structuri, conexiuni galoisiene, mulţimi parţial ordonate etc…) sunt izolate şi cercetate pentru ele însele. În acelaşi timp o-îndoită tendinţă se face simţită:

1. Preocuparea de „global" şi neglijarea aspectului „atomistic" al temelor. Aceasta înseamnă cercetarea de preferinţă a marilor unităţi compozite, cum ar fi subgrupurile unui grup, independent de faptul că sunt un loc de elemente, de „atomi".

274

2. Caracterul exhautiv al cercetării. Aceasta înseamnă determinarea completă a unui „ontos", a unei fiinţe matematice, prin câteva din proprietăţile ei.

*

Aşadar, o întreagă morfologie matematică. Dar unde este „beletristica", literatura creatoare matematică?

Nimeni nu tăgăduieşte oportunitatea poeţilor filologi:

un Malherbe, un Moreas. Însemnătatea lor e garantată însă tocmai de raritatea unor atari apariţii.

„A statua un înţeles mai curat rostirii tribului" e o înaltă operaţie lingvistică şi care-şi are poezia ei. Însă o literatură constituită numai din grămătici este un nonsens.

Încât te activul acestei direcţii puriste, reprezentată de Emmy Noether şi şcoala ei (W. Krull. E. Artin, B. von der Warden, O. Ore) putem trece: puterea metodelor; punctul ridicat de comandă; epuizare, într-un cadru axiomatic dat, a proprietăţilor unei existenţe matematice până la caracterizarea ei completă printr-un număr cât mai redus de proprietăţi; dezvăluirea înrudirii intense a unor discipline matematice diferite prin materie dar apropiate prin structura lor ascunsă.1

Aşadar, mari reuşite, mari isprăvi critice, ţinând mai mult de spiritul de fineţe decât de cel de geometrie.

La pasivul direcţiei puriste mai sus pomenite înscriem o anumită sărăcie a conţinutului temelor.

Tribuna, 17 mai, 1958

1 Geomeria algebrică, teoria numerelor, teoria integralelor abeliene (schema: teoria clasică sau teoria generală a idealelor).

Geometria proiectivă, părţi din calculul probabilităţilor şi teoria cuantelor (schema: teoria structurilor). Funcţiunile automorfe şi formele Klein-Clifford ale planului lui Bolyai-Lobacevsky (schema: grupuri infinite discontinue) (*n.a.*).

275

FORMAŢIA MATEMATICĂ

În ceea ce mă priveşte resimt ca o umilinţă neştiinţa mea de elineşte, neputinţa în care mă găsesc de a proba, ca pe un ban de argint, sunetul ce emit în original imnurile către Demetera, tragediile lui Ese Ml, versurile lui Teocrit. Ceva mai mult, sunt gata s-o recunosc public, cu o singură condiţie. Umaniştii clasici să declare şi ei imediat, că resimt ca o umilinţă egală şi vinovată, necunoaşterea Elementelor lui Euclid, Stoicelor lui Appollonius din Perga, Colecţiilor matematice ale lui Pappus. Dar umaniştii clasici nu vor să ştie de aşa ceva.

Totuşi gândirea greacă se exprimă nu numai mitic, în fabulă, dar şi direct, în teoreme. Poarta prin care poţi aborda lumea greacă – fără de a cărei cunoaştere, după părerea mea, cultura cuiva nu poate fi socotită completă – nu este obligatoriu Homer. Geometria greacă e o poartă mai largă, din care ochiul cuprinde un peisagiu auster dar esenţial.

Această poartă ni se deschidea nouă acum 40, mai exact acum 44 de ani. Noi refăceam rapid experienţa intelectuală a acelor mari geometri. Ne instruiam despre proporţii, cu Thales şi Euclid; regândeam teoria polarelor cu Apollonius; cu Archimede măsurăm ariile; cu Platon ne miram de incomensurabilitatea diagonalei pătratului prin diagonală şi poate concepeam naiv dar poetic, vreo doctrină a reminiscenţei, pentru explicarea contradicţiilor numărului iraţional. Tot cu Platon contemplam cele 5 existenţe perfecte, poliedrele regulate, a căror unicitate ne intriga desigur, fără a fi în stare să-i înţelegem sensul adânc.

Le-am uitat toate acestea? Nu face nimic. Cultura este, după definiţia nu mai ştiu cui, ceea ce rămâne după ce ai uitat tot – aşadar virtualităţile, predispoziţiile. Ea e superioară instrucţiunii, şi făcută din cunoştinţe; e, oarecum, saltul ei calitativ. Primele impresii luminoase, pe care ochiul le primeşte în pruncie nu se regăsesc în memorie. Dar

asta nu înseamnă că sunt pierdute. Sunt undeva, la temelia fiinţei, formează individualitatea noastră, modul nostru de a reacţiona.

Se poate vorbi de un umanism modern, de un sistem complet de cunoştinţe capabil să formeze omul, bazat însă pe matematică? Sunt convins, că da. Ba chiar, cum ştiţi, între două spirite din toate punctele de vedere asemenea cel care are de partea lui geometria va triumfa totdeauna. Singura slăbiciune a unei atari judecăţi este că o făcea un geometru. Totuşi cunosc un exemplu care ilustrează afirmaţia lui Pascal. Luaţi scrisorile lui Ion Ghica întretăiate ici şi colo de răspunsurile lui Alecsandri. Iată două spirite în condiţiuni comparabile. Aparţin aceleiaşi lumi. au aceleaşi credinţe politice, au trăit aceleaşi evenimente, la Paris au fost în acelaşi timp. Cât de vacuu, cât de sălciu e însă unul, poetul junei Rodica, şi cât de cuprinzător, de instructiv, de înlănţuitor e beiul de Samos! Alecsandri nu ştie să vadă, să prindă originalitatea unui moment. Vai, nu ştie nici chiar să scrie! Limba limfatică şi emfatică a acestor scrisori nu e deloc a unui „rege al poeziei" (cu toate că, slavă Domnului, exerciţiul literar nu-i lipsea), ci a unui bonjurist oarecare. Pe când Ion Ghica e un clasic al prozei noastre. Nu e desigur o întâmplare, că unul nu avea decât cultură literară (şi aceea improvizată), pe când Ghica au-diase cursuri de analiză la Şcoala Politehnică, urmaşe şcoala de mine şi, se pare, emulase cu Delaunay, cunoscutul astronom, la examenele de cauteul infinitizimal şi integral. Se ştie, de altfel, că la Academia Mihăileană din Iaşi, a fost profesor de matematice. Ce distinge umanismul matematic de umanismul clasic? în două vorbe: o anume

27C

277

modestie de spirit şi supunerea la obiect. O formaţiune matematică, chiar dacă se valorifică literar, aduce un anume respect pentru condiţiile create în afară de noi, pentru colaborarea cu materialul dat. Dacă, de exemplu, după o perioadă de activitate literară în nemţeşte, cineva înzestrat cu o atare formaţiune va fi adus de împrejurări să scrie în franţuzeşte, îşi va acorda inspiraţia cu geniul limbii celei noi, nu va brutaliza limba cea nouă cerându-i cu orice preţ efecte proprii limbii germane.

Această condiţionare a conţinutului de către conţinător e opusul spiritului cabotin, care e tirania clişeului. Cabotinismul în geometrie nu e posibil, se confundă cu stupiditatea. Un geometru euclidian, care într-un sistem de axiome schimbat s-ar încăpăţâna să obţină aceleaşi teoreme (de exemplu: teorema lui Pitagora, în geometria lui Lobacevski), ignorează A B C-ul meşteşugului.

Cu toate acestea am văzut adesea romancieri care cer prozei efecte lirice, poeţi care vor să rivalizeze în versuri cu oratorii sau cu autorii didactici.

Deci: veracitate, modestie a spiritului, supunere la obiect – iată caracteristicile unei formaţiuni matematice. Mai mult încă: putere de a cuprinde un complex întreg de elemente într-o singură privire, spiritul de sinteza într-un cuvânt. Fără de această facultate, reţinerea şi redarea unui raţionament nu e posibilă. Fiecare spirit e capabil de raţionamente locale, de trecerea de la un silogism la un altul. Dar de orientarea ca o armată de argumente în mers, a unui sistem de silogisme, după un plan final, mult mai puţine.

Cunoştinţele de altă dată, fără sforţări speciale, nu le vom recăpăta! Dar putrezirea lor a eliberat esenţele e mai subtile gândiri, aceea a vechilor geometri greci. Aces esenţe ne umplu şi ne învie. Tot modul nostru de a *v*

278

Impregnat de ele. De aceea ne putem considera cu drept cuvânt umaniştii cei noi, umanişti moderni: nu opuşi dar, sigur, distincţi de umaniştii clasici.

(1958 7)

AFORISME

Matematicile, la fel cu celelalte activităţi omeneşti, ridică probleme de stil care nu pot fi indiferente filosofilor culturii.

Matematicile pun în joc puteri sufleteşti nu mult difejrite de cele solicitate de poezie şi artă.

Operele matematice robesc şi încântă, întocmai ca operele pasiunii şi imaginaţiei.

*

Michel (Angelo (acest got italian) vorbeşte undeva de

pentimentul de care se întovărăşeşte execuţia operelor pale: acela de a elibera, din piatră compactă, statui preexistente. Poziţia lui nu e cu mult diferită de a unui Gauss, [friemann, Klein sau Weierstrass – pentru a nu pomeni Itecât nume ale „marii tradiţii" – caracterizată prin posularea unei ştiinţe independente de studios (din a cărei ardoarea cercetării descoperă pământuri izolate) şi voinţa de a corecta excesul logic cu întrebarea stăruia naturii.

279

Exemplul lui Riemann e dătător de măsură. Acest băiat de păstor din ţinutul Hanovrei valorifică pentru prima dată, în domenii de cercetare aride, *intuiţia fizică* a fenomenelor. Până la Riemann, numai intuiţia geometrică, spaţială, părea să aibă virtute investigativă.

Trebuie să admirăm deci drumurile tăinuite ale creaţiei matematice geniale, care (tocmai ca topologia, în definiţia lui Poincaré: arta de a raţiona exact pe figuri greşit făcute) pare a fi, împingând lucrurile până la butadă, arta de a judeca bine cu idei rău sau încopcilet formulate.

Ţinem să atragem atenţia asupra curioasei solidarităţi între adâncimea teoretică şi eficienţa practică aşa de des verificată în matematică.

Criza civilizaţiei ştiinţifice greceşti a fost imposibilitatea de a concepe numărul iraţional.

Nu cucerirea romană, ci infirmitatea lor de a depăşi anumite prejudecăţi privitoare la rigoare matematică, de a accepta şi alte moduri de existenţă matematică, istoveşte curând geniul grec. Arhimede aparţine mai mult evului celui nou.

În redactare nu are atâta preţ poleirea frazelor, cât organizarea ideilor.

Nu există matematice vorbite (decât la examene şi în congresele matematicienilor). Un adevăr matematic nu poate fi primit ca achiziţionat decât dacă e prezentat scris *şi* dacă rezistă verificării oamenilor competenţi.

280

Desenul corupe raţionamentul.

*

A vedea în matematice o simplă colecţie de probleme ierarhizate după greutatea lor e o concepţie fragmentară de tehnician.

Simplul fapt al vestirii unei ore de seară are nevoie de mai mult decât cele câteva cifre ale notaţiei astronomice; are nevoie de toată amplitudinea unui vers.

CUPRINS

Tabel cronologic…). XXIX
Notă asupra *ediţiei*… XLVII
VERSURI
DUPĂ MELCI
X'După melci l J… S"!! 2 f! 5
JOC SECUND
„[*Din ceas, dedus adâncul*…] ISĂ – ăâi 19
Timbru… 19
Grup…!: 20
Înecatul… 20
…; 21
statura… 22
Increat…; 22
Izbăvită ardere… 23
ppoartă…; 23
«Lemn sfânt…; 24
TSgeKase": … 24
Aura… 25
283
f Mod; i: i – t; i t i
Secol… *i* i *l* t *i* l *i*
H Margini de seară!;},} (– i S
Steaua imnului. 2!
ySuflet petrecut: *l* i. i *i!*
Desen pentru cort (JVEDEIWODE
.:.».; «*
faunul…» *;
Paralel romantic!!!
JŢI – igu Cryp to şi lapona Enigel: „!!?

Hi i!! pentru, nunţile necesare. l”, *l*, f 11… Z”.
Init. jisaie,).! i. a?
(raiduri…).).).
ISARLÂK
„> (Nastruti» Hogea la Isarlîk, 2, *i*, 2; S,! *ţ* tsoara Hus… a! a!
a) Cea* de seară…
b) Prezentare. … *i i* c) Vaduri şi *alaiuri*…).
d) *Cuvinte de îmbărbătare*:
e) *Aur netemporal*… 2 *l* i *2*. *i f*) *Chemarea mosorului îl ilili*
În memoriam i J… (. l <!”».» – încheiere! *, S! „* „J T”! „î.! v”!
26
26 27 27 28 28 29 29
33
ADDENDA
39
3
45 46
49
56 57 57 5 fi 59 60 61
66 70
Elan
75 76
j yfcopacul…
Plbanchizele
Pentru Marile Eleusinii iPanteism…
Arca…
Ţi-am împletit…
Umbra… 3? Dionisiacă…
Nietztiche…
Pl tagora…
Peisagiu retrospectiv
Fulgii…
Cucerire…
Luntrea…
Solie…

Când va veni declinul
Umanizare înfrângere în ceaţă… Driada.
Ixion
Răsărit…
Ultimul centaur
Măcel
Gest
Hierofantul
Cercelul lui Miss
Selim…
284
285
Convertire… 114
Cântec de ruşine… *J2*
Răsturnica… 212.
Maria Spring… 122
O înşurupare în Malestrom… 123
Regresiv… 124
Încleştări… 124
Dedicaţie… 125
Protocol al unui club Matei Caragiale… 126
Bălcescu trăind… 128
PAGINI DE PROZA CONFESIUNI
I. Valerian: De vorbă cu dl. Ion Barbu… 133
— Vf. Aderca: De vorbă cu Ion Barbu… 137)
Paul B. Marian: De vorbă cu Ion Barbu…
Note pentru o mărturisire literară… 144
Fragment dintr-o scrisoare… 146
ATITUDINI FAŢA DE POEZIE
Rânduri despre poezia engleză,.””.”, 149
„”, „(*Prepi*, *ca* domnuhii Arghezi – *f*-mi… 152”.
„Evoluţia poeziei lirice” după E. Lovinescu… 1*61
— F XPoeMeleţieşă—… 168
legenda şi/somnul în poezia lui Blaga… t 171
Răsăritul Crailor… l <4

Salut în Novalis…
Către poeţi să*…
…»… T83
ţ – Jean Moreas…;…)…). 193
PROZE DIVERSE
Omagiu lui E. Lovinescu îâiilill 211
— Veghea lui Roderick Usher… 212
Geometrie incendiată… *i*. 219
286
CU PRIVIRE LA SPIRITUL MATEMATIC
Sub constelaţiile numerelor!…". 17
Autobiografia omului de ştiinţă… 222
G. Ţiţeica (Fragment) … 226
Wilhelm Blaschke… 228
David Hilbert (Fragment) … 232
Carl Friedrich Gauss… 238
Evariste Galois (Fragment):. 260
Direcţii de cercetare în matematicile contemporane. 269
Formaţia matematică… 276
Aforisme… J.: … 279
Lector: ELENA MURGU Tehnoredactor: aurelia ANTON
Bun de *tipar*: *0S.U.13S4*. *Coli ed*. *12, 68*. *Coli tipar 10, 5*.
Comanda nr. 40 369
Combinatul Poligrafic „Casa Scânteii".
Bucureşti – Piaţa Scintell nr. 1.
Republica socialistă România
L